

VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V BRNĚ

BRNO UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

ÚSTAV SOUDNÍHO INŽENÝRSTVÍ

INSTITUTE OF FORENSIC ENGINEERING

VÝVOJ VÝSTAVBY REZIDENČNÍCH NEMOVITOSTÍ V OBCI JILEMNICE A JEJÍM OKOLÍ

DEVELOPMENT OF THE CONSTRUCTION OF RESIDENTIAL PROPERTIES
IN THE VILLAGE OF JILEMNICE AND ITS SURROUNDINGS

DIPLOMOVÁ PRÁCE

MASTER'S THESIS

AUTOR PRÁCE

AUTHOR

Bc. Klára Jebavá

VEDOUCÍ PRÁCE

SUPERVISOR

Ing. Pavel Klika

BRNO 2016

Zadání 1

Vysoké učení technické v Brně, Ústav soudního inženýrství

Akademický rok: 2015/16

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

student(ka): Bc. Klára Jebavá

který/která studuje v **magisterském studijním programu**

obor: **Realitní inženýrství (3917T003)**

Ředitel ústavu Vám v souladu se zákonem č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a se Studijním a zkušebním řádem VUT v Brně určuje následující téma diplomové práce:

Vývoj výstavby rezidenčních nemovitostí v obci Jilemnice a jejím okolí

v anglickém jazyce:

Development of the construction of residential properties in the village of Jilemnice and its surroundings

Stručná charakteristika problematiky úkolu:

Diplomová práce se bude zabývat historií vývoje výstavby rezidenčních nemovitostí v obci Jilemnice a jejím okolí. Práce v jednotlivých časových obdobích nastíní, jak se toto území vyvíjelo, měnilo a rozrůstalo. Úkolem studenta je v práci popsat vývoj výstavby rezidenčních nemovitostí, jejich typy a umístění ve vybrané lokalitě s ohledem na období jejich výstavby. V práci bude také provedena analýza rozvojových možností výstavby ve vybrané lokalitě.

Cíle diplomové práce:

Cílem práce bude zpracovat podrobný přehled o výstavbě rezidenčních nemovitostí ve zvolené lokalitě od samého počátku výstavby dané lokality po současnost. Dále bude cílem zpracovat analýzu druhů výstavby a základních stavebních prvků staveb používaných při výstavbě v jednotlivých obdobích.

Zadání druhá strana

Seznam odborné literatury:

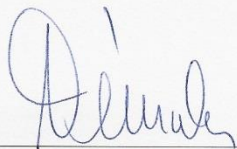
Územní plán města, Útvar hlavního architekta.

Kuča, K. Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (I. až VII. díl); Libri 1997 až 2008.

Vedoucí diplomové práce: Ing. Pavel Klika

Termín odevzdání diplomové práce je stanoven časovým plánem akademického roku 2015/16.

V Brně, dne 15. 10. 2014

doc. Ing. Aleš Vémola, Ph.D.
ředitel vysokoškolského ústavu

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá vývojem výstavby rezidenčních nemovitostí v lokalitě Jilemnice. Práce je rozdělena do několika etap historie výstavby v dané lokalitě od počátku výstavby až po současnost. Každá historická etapa popisuje charakteristické společné rysy výstavby a jednotlivé podstatné zástupce rezidenčních nemovitostí včetně obrázků a fotodokumentace. Součástí práce je i historie Jilemnice, Horních Štěpanic a údaje o katastrálním území Jilemnice.

Abstract

This thesis deals with the development of construction of residential property in Jilemnice. The work is divided into several stages of the history of the area from the beginning of construction to the present. Each historical stage describes a characteristic common features and different construction material representative of residential property including pictures and photographs. The work also Jilemnice, Horní štěpanice history and information about the cadastral area Jilemnice.

Klíčová slova

Vývoj výstavby, rezidenční nemovitost, Jilemnice, bytový dům, rodinný dům, byt, katastrální území, pozemek, vila, řadové domy, vývoj výstavby.

Keywords

Development of construction, residential property, Jilemnice, block of flats, family house, apartment, cadastral area, land, villa, townhouses, development of constructions.

Bibliografická citace (vzor, generuje se v IS)

JEBAVÁ, K. *Vývoj výstavby rezidenčních nemovitostí v obci Jilemnice a jejím okolí*. Brno: Vysoké učení technické v Brně, Ústav soudního inženýrství, 2016. 124 s. Vedoucí diplomové práce Ing. Pavel Klika.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracoval/a samostatně a že jsem uvedl/a všechny použité informační zdroje.

V Brně dne

.....

podpis diplomanta

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu mé diplomové práce panu Ing. Pavlu Klikovi, za pomoc, ochotu, cenné rady a připomínky, které mi poskytl při zpracování této práce. Dále bych chtěla také poděkovat všem, kteří mi po celou dobu studia tvořili zázemí a byli mi velkou oporou.

OBSAH

1. ÚVOD.....	9
2. VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	10
2.1. NEMOVITÁ VĚC	10
2.2. STAVBA.....	10
2.3. STAVBA PRO BYDLENÍ	10
2.4. BYT.....	11
2.5. REZIDENČNÍ NEMOVITOST.....	11
2.6. POZEMEK.....	11
2.7. STAVEBNÍ POZEMEK	11
2.8. PARCELA.....	12
2.9. ÚZEMNÍ PLÁN.....	12
3. LOKACE A POPIS JILEMNICE.....	12
3.1. KATASTRÁLNÍ ÚZEMÍ	12
3.2. NÁZEV A STATUT	13
3.3. SÍDELNÍ STRUKTURA	16
3.4. OBYVATELSTVO.....	17
3.5. BYDLENÍ	19
4. HISTORIE	21
4.1. OSÍDLOVÁNÍ OBLASTI	21
4.1.1. Vliv řemesel na osídlování	21
4.1.2. Život na hřebenech hor	25
4.2. ŠTĚPANICKÉ PANSTVÍ	28
4.2.1. Přehled dějin	29
4.2.2. Rozsah Štěpanického panství.....	33
4.3. ŠTĚPANICE	35
4.3.1. Lidové stavby.....	38
4.3.2. Současná výstavba	43
4.4. JILEMNICE	44
4.4.1. Od první podrobné zmínky do 18. století	44
4.4.2. Období 18. století.....	46
4.4.3. Rozsáhlé požáry.....	48
4.4.4. Zvědavá ulička.....	52

4.4.5.	Období 19. století do roku 1945	55
4.4.6.	Poválečné období	61
4.4.7.	Od roku 1989 do současnosti	65
5.	ROZVOJ MĚSTA PODLE ÚZEMNÍHO PLÁNU	69
6.	ZÁVĚR	71
7.	SEZNAM INFORMAČNÍCH ZDROJŮ	72
7.1.	SEZNAM KNIŽNÍCH ZDROJŮ	72
7.2.	SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	73
7.3.	SEZNAM NAVŠTÍVENÝCH INSTITUCÍ	73
8.	SEZNAM POUŽITÝCH OBRÁZKŮ	73
9.	SEZNAM PŘÍLOH	76
	Příloha 1 – Základní osídlení	77
	Příloha 2 – Památky na území Horních Štěpanic	78
	Příloha 3 – Výstavba v Horních Štěpanicích v roce 1953 a dnes	79
	Příloha 4 – Významné domy od vzniku Jilemnice do 18. století	81
	Příloha 5 – Období 19. století až na počátek 20. století	82
	Příloha 6 – Fischerova vila	83
	Příloha 7 – Sídliště	85
	Příloha 8 – Rok 1950 versus 2004	86
	Příloha 9 – Památková zóna v Jilemnici	91
	Příloha 10 – Historické fotografie Jilemnice	92
	Příloha 11 – Mapa vývoje výstavby v Jilemnici	123
	Příloha 12 – Územní plán Jilemnice	124

1. ÚVOD

Oblast Jilemnicka jsem si pro zpracování své diplomové práce vybrala nejen proto, že jsem v této oblasti žila a vyrůstala, ale především proto, abych ostatním dala možnost nahlédnout, jak se vyvíjel život a s ním ruku v ruce také bydlení obyvatel podhůří Krkonoš. Právě proto, že výstavba v této oblasti se v celé své šíři napříč historií různorodě měnila. Skromná horská stavení, která byla dříve dostačující pro venkovský život, se postupem času měnila spolu s kulturním rozvojem a dobovými trendy. V historické zástavbě se začaly objevovat stavby, které třeba ani nerespektovaly tradiční venkovskou zástavbu. Té mnohdy nezbyvalo nic jiného než právě novým trendům ve výstavbě ustoupit. Nebylo tomu tak však pokaždé. Právě díky tomu, zde dnes nalezneme mnoho „skvostů“, kterých si lidé začali vážit a za jejich krásami se sjíždí lidé z různých koutů.

Samotná Jilemnice je zajímavou ukázkou proměn malého horského městečka, které vznikalo postupně jako hospodářské sídlo k přilehlému hradu. S postupem času se rozvinulo až do velikosti a věhlasu města okresního, avšak nesmazatelně se na jeho dalším vývoji podepsaly události druhé světové války, kdy v bezprostřední blízkosti města vznikla hranice se Sudety. I přes různorodé překážky se však podařilo Jilemnicí vypracovat až do té míry, že se v roce 2012 stala historickým městem roku.

Cílem mé diplomové práce je popsat jak postupoval vývoj rezidenční výstavby. Práci jsem rozdělila do několika kapitol, v úvodu jsou definovány některé základní pojmy, která se týkají rezidenčních nemovitostí. Dále jsou kapitoly, které blíže specifikují vybranou oblast. Nejobsáhlejší částí práce je pak kapitola, která se věnuje historii a tedy vývoji výstavby v jednotlivých obdobích, s touto kapitolou také úzce souvisí rozsáhlé přílohy práce. V jedné z posledních kapitol jsem se pak věnovala schválenému územnímu plánu, s kterým by měl souviset také další budoucí vývoj města.

2. VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Obsahem této kapitoly je definice základních pojmů, které se týkají rezidenční výstavby a zároveň jsou tyto pojmy použity v mé diplomové práci. Vyjma pojmu rezidenční nemovitost, který není v českém právním řádu vymezen, jsou definice jednotlivých pojmů převzaty ze stavebního zákona, nového občanského zákoníku, katastrálního zákona a s nimi souvisejících vyhlášek. Jednou ze změn, které přinesl nový občanský zákoník platný od roku 2014, je definice pojmu nemovitá věc. Ten upravil pojem doposud znám jako nemovitost, který byl v občanském zákoníku z roku 1964 a dodnes jej najdete také v platném katastrálním zákoně č. 256/2013 Sb.

2.1. NEMOVITÁ VĚC

Podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. ve znění pozdějších předpisů § 498, odst. 1 je nemovitá věc definována takto: „*Nemovité věci jsou pozemky a podzemní stavby se samostatným účelovým určením, jakož i věcná práva k nim, a práva, která za nemovité věci prohlásí zákon. Stanoví-li jiný právní předpis, že určitá věc není součástí pozemku, a nelze-li takovou věc přenést z místa na místo bez porušení její podstaty, je i tato věc nemovitá.*“ [1]

2.2. STAVBA

Stavba je podle zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu ve znění pozdějších předpisů § 2, odst. 3 definována takto: „*Stavbou se rozumí veškerá stavební díla, která vznikají stavební nebo montážní technologií, bez zřetele na jejich stavebně technické provedení, použité stavební výrobky, materiály a konstrukce, na účel využití a dobu trvání. Za stavbu se považuje také výrobek plnící funkci stavby. Stavba, která slouží reklamním účelům, je stavba pro reklamu.*“ [2]

2.3. STAVBA PRO BYDLENÍ

Vyhláška č. 501/2006Sb., o obecných požadavcích na využívání území § 2, písm. a) definuje stavbou pro bydlení podle odst. 1 bytový dům: „*Bytový dům, ve kterém více než polovina podlahové plochy odpovídá požadavkům na trvalé bydlení a je k tomuto účelu určena*“ a podle odst. 2 rodinný dům: „*Rodinný dům, ve kterém více než polovina podlahové plochy odpovídá požadavkům na trvalé rodinné bydlení*“

a je k tomuto účelu určena; rodinný dům může mít nejvýše tři samostatné byty, nejvýše dvě nadzemní a jedno podzemní podlaží a podkrovní,“ [3]

2.4. BYT

Podle vyhlášky č. 268/2009 Sb., o technických požadavcích na stavby ve znění pozdějších předpisů je byt podle § 3, písm. g) definován jako: *„soubor místností, popřípadě jedna obytná místnost, který svým stavebně technickým uspořádáním a vybavením splňuje požadavky na trvalé bydlení a je k tomuto účelu užívání určen,“ [4]*

2.5. REZIDENČNÍ NEMOVITOST

Český právní řád legálně nezná tento pojem. Při vymezení tohoto pojmu bychom tedy měli vzít nejprve v potaz definici nemovité věci podle občanského zákoníku a následně se zabírat jednotlivými druhy těchto nemovitých věcí. Dříve byly tímto termínem označovány nadstandardní případně luxusní nemovitosti ve velmi oblíbených a žádaných lokalitách. V současnosti se tento termín používá pro označení trvalého bydlení v jakékoliv nemovitosti a takto bude tento termín užíván a chápán i v mé práci.

2.6. POZEMEK

Podle katastrálního zákona č. 256/2013 Sb. ve znění pozdějších předpisů se dle § 2, písm. a) pozemkem rozumí: *„část zemského povrchu oddělená od sousedních částí hranicí územní jednotky nebo hranicí katastrálního území, hranicí vlastnickou, hranicí stanovenou regulačním plánem, územním rozhodnutím nebo územním souhlasem, hranicí jiného práva podle § 19, hranicí rozsahu zástavního práva, hranicí rozsahu práva stavby, hranicí druhů pozemků, popřípadě rozhraním způsobu využití pozemků,“ [5]*

2.7. STAVEBNÍ POZEMEK

Stavební pozemek se podle zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu ve znění pozdějších předpisů § 2, odst. 1, písm. b) rozumí: *„stavebním pozemkem pozemek, jeho část nebo soubor pozemků, vymezený a určený k umístění stavby územním rozhodnutím anebo regulačním plánem,“ [2]*

2.8. PARCELA

Parcelou se podle katastrálního zákona č. 256/2013 Sb. ve znění pozdějších předpisů se dle § 2, písm. b) rozumí: „*parcelou pozemek, který je geometricky a polohově určen, zobrazen v katastrální mapě a označen parcelním číslem,*“ [5]

2.9. ÚZEMNÍ PLÁN

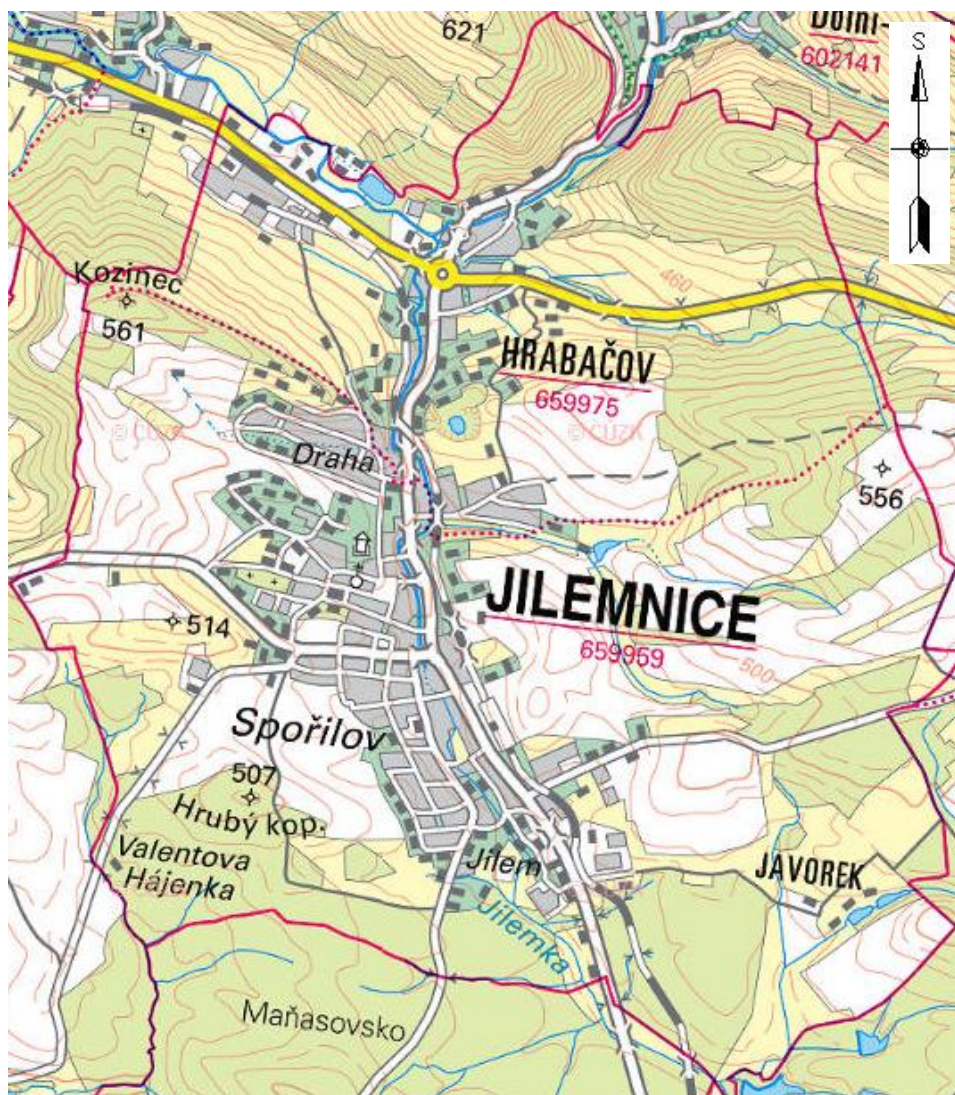
Podle stavebního zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu ve znění pozdějších předpisů § 43, odst. 1 je definován takto: „*Územní plán stanoví základní koncepci rozvoje území obce, ochrany jeho hodnot, jeho plošného a prostorového uspořádání (dále jen "urbanistická koncepce"), uspořádání krajiny a koncepci veřejné infrastruktury; vymezí zastavěné území, plochy a koridory, zejména zastavitelné plochy a plochy vymezené ke změně stávající zástavby, k obnově nebo opětovnému využití znehodnoceného území (dále jen "plocha přestavby"), pro veřejně prospěšné stavby, pro veřejně prospěšná opatření a pro územní rezervy a stanoví podmínky pro využití těchto ploch a koridorů. Záležitosti nadmístního významu, které nejsou řešeny v zásadách územního rozvoje, mohou být součástí územního plánu, pokud to krajský úřad ve stanovisku podle § 50 odst. 7 z důvodu významných negativních vlivů přesahujících hranice obce nevyloučí.*“ [2]

3. LOKACE A POPIS JILEMNICE

3.1. KATASTRÁLNÍ ÚZEMÍ

Jilemnice je město ležící v Libereckém kraji, v okrese Semily. Toto podkrkonošské město, které se nachází poblíž Německých a Polských hranic má bezmála 6 tisíc obyvatel. Rozkládá se na dvou katastrálních územích Jilemnice a Hrabačova, a rozděluje se do tří městských částí: Jilemnice, Hrabačov a Javorek.

Katastrální území Jilemnice sousedí na severu s Hrabačovem, na východě s Horní Brannou, na jihu s Martinicemi v Krkonoších a Roztokami u Jilemnice, a na západě s Mříčnou. Katastrální území Hrabačova sousedí na severu s Víchovou nad Jizerou a Beneckem, na východě s Horní Brannou, na jihu s Jilemnicí a na západě s Mříčnou.

Obr. č. 1 Rozdělení katastrálních území v Jilemnici [16]

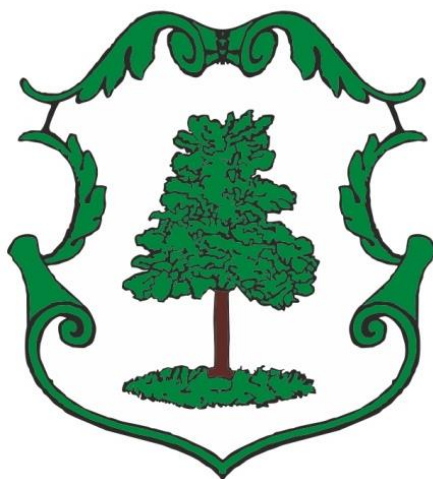
Celková rozloha katastrálních území Jilemnice a Hrabáčova, na kterých se město Jilemnice nachází je 13 862 363 m².

3.2. NÁZEV A STATUT

Město Jilemnice vzniklo na počátku 14. století jako centrum nedalekého rozsáhlého štěpanického panství, které bylo v držení pánů z Valdštejna. Ti hledali vhodné místo, které by nebylo, co se týče terénu, příliš členité, jako tomu bylo u štěpanického podhradí. Právě ve Štěpanicích si v době, kdy ve vnitrozemí docházelo k populačnímu růstu a přílišnému čerpání surovin, vybudoval svůj kamenný hrad Jan z Valdštejna. Postupem času docházelo i k osídlení v ne příliš příznivé horské krajině a tak i zde vznikla potřeba v síti vesniček rozsáhlého panství založit tržní a hospodářské centrum.

Pravidelný půdorys hlavního náměstí a k němu přilehlých pravoúhlých ulic nám může i dnes napovědět, že město vzniklo pravděpodobně na jediném rovném místě v okolí, neboť město je ze všech stran obklopeno pahorky, které postupně přechází v nejvyšší pohoří České republiky.

Město získalo název podle hojně se zde vyskytujícího stromu jilmu horskému. Název města byl složen ze dvou přívlastku jilemná, což vystihovalo vodu tekoucí z jilmových porostů a přípony –ice, kterou byly označovány nové osady. Dnes jsou i tyto jilmové porosty minulostí a počet jilmů, které můžete dnes vidět na území Jilemnici, byste pravděpodobně spočítali na prstech jedné ruky.

Obr. č. 2 Znak města Jilemnice [17]

Bohužel se dodnes nedochovaly rozsáhlé prameny o rozvoji města od jeho počátků, neboť naprostá většina byla zničena rozsáhlými požáry, které několikrát během dějin zachvátili celé město. Jedna z prvních zmínek o Jilemnici pochází z 21. července roku 1350, kdy byl tehdejší duchovní pražské diecéze Bohuněk Předslavův vyslán na diplomatickou cestu z Jilemnice do Uher. Další písemnou zmínkou je vyplacení papežských desátků roku 1352 a to ve výši čtvrtiny kopy¹ grošů. [6]

¹ Míra označující 60 kusů od stejného druhu.

Do konce 16. století lze nacházet název města pouze v české podobě, nebo na některých písemnostech či mapách v latinském přepisu Gilemnicze (Gylempnicz, Gilempnicz, Gilempnis). Vzhledem k poloze města v pohraničí, patřili k jeho obyvatelům také Němci. O přibližně 250 let později lze tedy nalézt v některých písemnostech německý název Starkenbach, avšak ani v této době nepřestala být ve městě většina Čechů.

Obr. č. 3 F. B. Werner - Jilemnice od východu před rokem 1730 [24]

Pomalejší rozvoj Jilemnice byl způsoben odlehlejší polohou města, avšak právě díky odlehlejší poloze nebylo město až do roku 1634, kdy jej za třicetileté války vypálili Švédové, postihnuto žádnou vojenskou pohromou. Celkový vývoj města byl poznamenán ještě před touto událostí a to v roce 1492, kdy si nejen panství, ale také samotné město rozdělili Valdštejnové na dvě části. Výrazný obrat k lepšímu nastal v roce 1701, kdy se město i obě části panství opět sloučily do jediného celku v panství hraběcího rodu Harrachů.

Obr. č. 4 Erb rodu Harrachů [17]

Tento rod byl znám především díky své hospodářské politice, díky níž v 19. století sahala sláva plátenických výrobků z Jilemnice až za hranice rakouské monarchie. Dodnes je v majetku Krkonošského muzea v Jilemnici ukázka příze z této doby, která si stále drží status nejjemnější lněné příze na světě. V důsledku těchto událostí se při prvním zavedení okresů v roce 1850 stala Jilemnice okresním městem, kterým byla až do roku 1960, kdy připadla pod okres Semily.

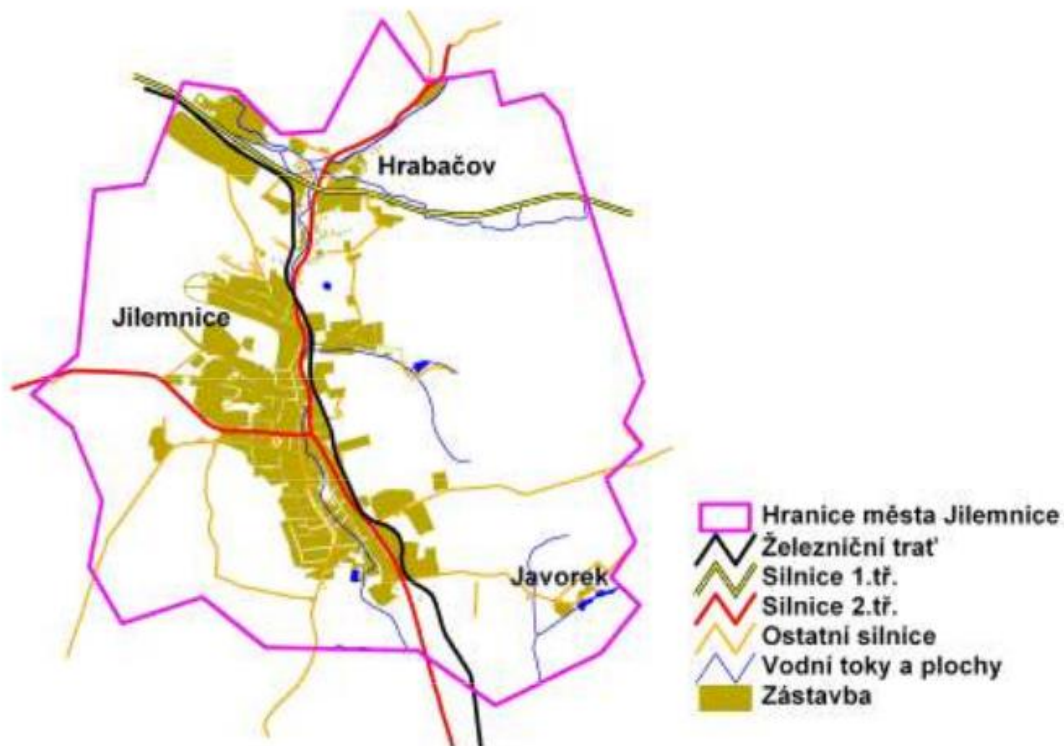
3.3. SÍDELNÍ STRUKTURA

Jilemnice je podle počtu obyvatel čtvrtým největším městem v okrese a 14. městem v rámci Libereckého kraje. Hranice správního území města se utvořili již v roce 1961, kdy k Jilemnici připadla do té doby samostatná obec Hrabačov. Od této doby dělíme město na tři části, které se dále dělí do 12 základních sídelních jednotek.

Město	Katastrální území	Výměra k.ú. (ha)	Část	Základní sídelní jednotka	Počet obyvatel (SLBD 2001)
Jilemnice	Hrabačov	455,2	Hrabačov	Hrabačov	761
				U Hatiny	
				Žlábek	
	Jilemnice	930,8	Javorek	Javorek	7
				Jilemnice	Hrubý kopec
			Jilem		
			Jilemnice-střed		
			Kozinec		
			Roztocký les		
			Spořilov I		
			Spořilov II		
			Svatý Isidor		
Celkem	2	1 386,0	3	12	5753

Obr. č. 5 Sídelní členění města Jilemnice (2007) [18]

Z obrázku č. 6 je patrné, že osídlení Jilemnice a Hrabačova se rozrůstá v blízkosti železniční tratě a silnice II. třídy č. 231. Přesto si výstavba v Hrabačově udržuje venkovský ráz a městská část Javorek má úplný vesnický charakter, protože leží zcela mimo hlavní komunikace.

Obr. č. 6 Struktura města Jilemnice [18]

3.4. OBYVATELSTVO

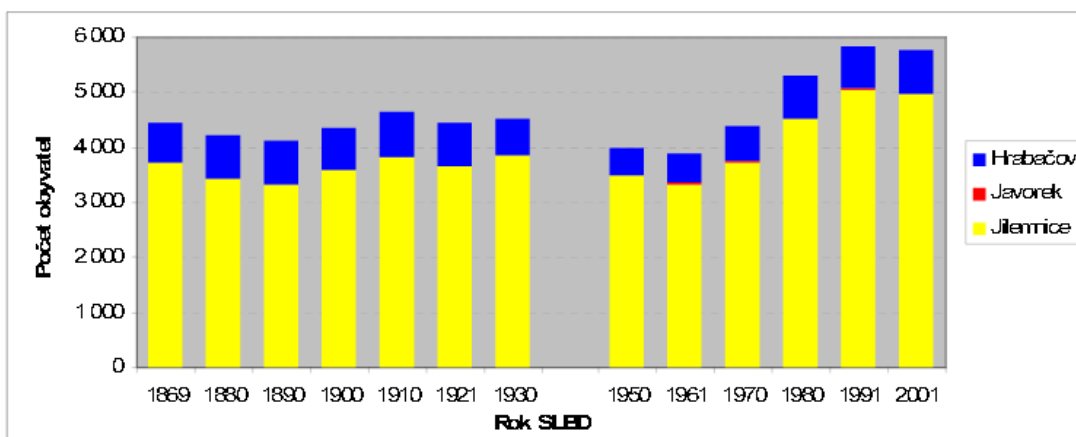
Podle sčítání lidu v roce 2001, ze kterého vychází obrázky č. 5 a č. 7, žilo v Jilemnici 5 753 obyvatel. Od historicky prvního sčítání lidu z roku 1869 vzrostl počet obyvatel o 29%. Do druhé světové války se počet obyvatel pohyboval kolem hodnoty 4,4 tisíce obyvatel, tato hodnota začala po válce klesat. Nejmenší počet obyvatel byl naměřen v roce 1961. Mezi roky 1970 a 1980 začal počet obyvatel opět výrazně stoupat, tento nárůst činil až 21%. Historického maxima v počtu obyvatel město dosáhlo v roce 1993, kdy se hodnoty nejméně přiblížila k šesti tisícům.

Část obce	Rok sčítání obyvatel, domů a bytů												
	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1950	1961	1970	1980	1991	2001
Hrabačov	735	807	773	753	809	792	659	503	536	619	767	766	761
Javorek									15	31	11	13	7
Jilemnice	3 718	3 418	3 345	3 593	3 833	3 660	3 858	3 488	3 334	3 730	4 519	5 050	4 985
Město celkem	4 453	4 225	4 118	4 346	4 642	4 452	4 517	3 991	3 885	4 380	5 297	5 829	5 753
Index nárůstu: rok SLBD/1869													
Město celkem	1,00	0,95	0,92	0,98	1,04	1,00	1,01	0,90	0,87	0,98	1,19	1,31	1,29

Obr. č. 7 Vývoj počtu obyvatel v jednotlivých městských částech mezi roky 1869-2001

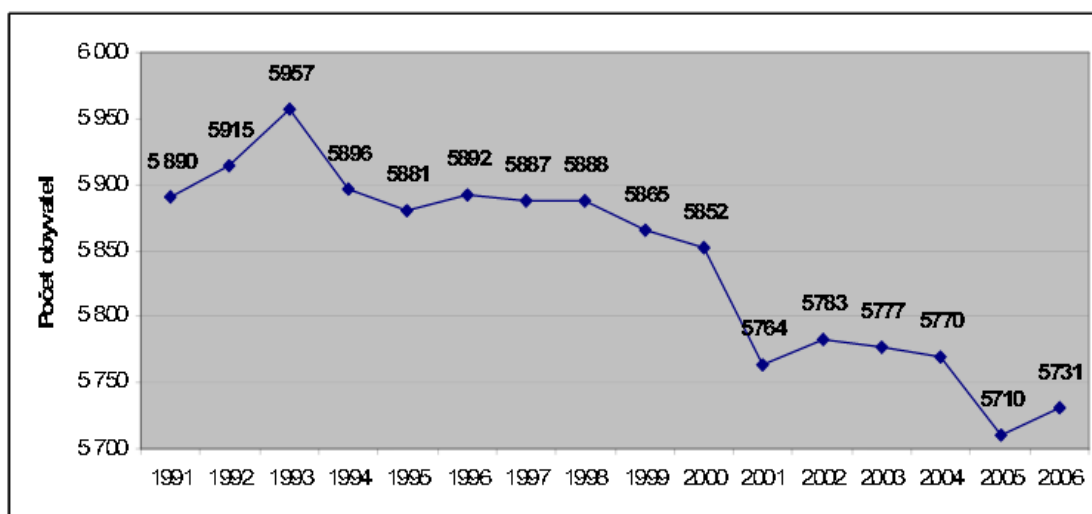
[18]

V poválečném období se počet obyvatel v části Hrabačov pohyboval kolem 14%, počet obyvatel bydlících v městské části Javorek doposud nikdy nepřesáhl jedno procento. Populační růst, který nastal především v 70. letech minulého století, ustal v roce 1993, kdy počet obyvatel dosáhl své maximální hodnoty. Po tomto roce začal počet obyvatel postupně klesat, což je důsledkem celkového poklesu populace v České republice, ale již v roce 2006 byl zaznamenán opětovný nárůst.

Obr. č. 8 Vývoj počtu obyvatel mezi jednotlivým sčítáním lidu 1869-2001 [18]

Celkový počet obyvatel se v průběhu let mění nejen přirozenými procesy (proces rození a umírání), ale také mechanicky (migrace obyvatelstva). V období od roku 1991 zaznamenalo město Jilemnice kladný přirozený přírůstek, avšak počet přistěhovaných a vystěhovaných obyvatel měl za následek záporné migrační saldo², což mělo za důsledek celkový přírůstek v počtu pouhých 31 obyvatel.

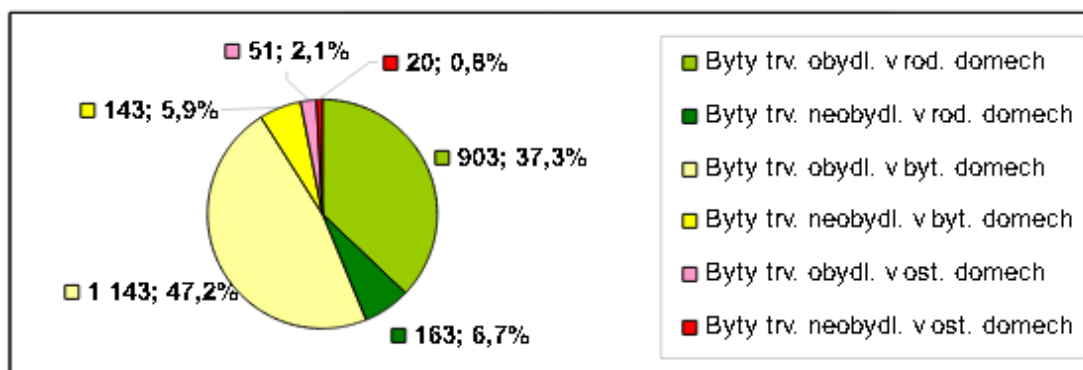
Obr. č. 9 Vývoj počtu obyvatel 1991-2006 [18]

² Migrační saldo nám udává počet přistěhovaných a odstěhovaných osob za stejné období na stejném území.

Z historického hlediska byl prvním významným pramenem, který zaznamenal soupis obyvatel v jilemnickém panství, Soupis poddaných podle víry z roku 1651 pro oblast Hradecko-Bydžovsko, panství Jilemnice: město Jilemnice. [25] Bohužel tento soupis pochází z doby, kdy bylo panství Valdštejny rozděleno na dvě části, a proto obsahuje pouze polovinu z obyvatel města. Tento soupis je rozdělen do tří okruhů, které zároveň s počtem vyjadřuje také profesi. První část se týká správy samotného zámku (hejtman písař, služebník...), v té druhé nalezneme skupinu obyvatel při panském dvoře (šafář, šafářka, čtyři pacholci...), ve třetím okruhu nalezneme obyvatele příslušného dílu města (tkalec, řezník, pekař...). Dále se ve službách zámku a v polovině města vyskytuje dalších 109 obyvatel, kteří zde nejsou uvedeni se svou profesí. V celkovém součtu je to tedy dohromady 208 obyvatel (v počtu nejsou zahrnuti děti do deseti let). Podle statistik z roku 1710 je podíl počtu dětí do deseti let okolo 30%. Z dalších záznamů lze zjistit, že dolní strana města byla menší než ta horní a na území Jilemnice, Hrabačova a Javorku tehdy žilo okolo 550 obyvatel. [muzeum Jilem]

3.5. BYDLENÍ

Během posledního sčítání domů a bytů bylo v Jilemnici evidováno 2423 bytů a 1027 domů, z čehož 2097 bytů a 897 domů je určeno k trvalému bydlení. Od roku 1970 vzrostl počet bytů k trvalému bydlení o 38% a počet domů o 24%. V době sčítání se nacházely čtyři pětiny z celkového počtu domů přímo v Jilemnici, jedna pětina v části Hrabačov a pouze tři domy v městské části Javorek. Více než čtyři pětiny domů mají nejvýše dvě nadzemní podlaží a třetina všech domů byla postavena v letech 1980-2011.

Obr. č. 10 Struktura bytového fondu z hlediska typu domu [18]

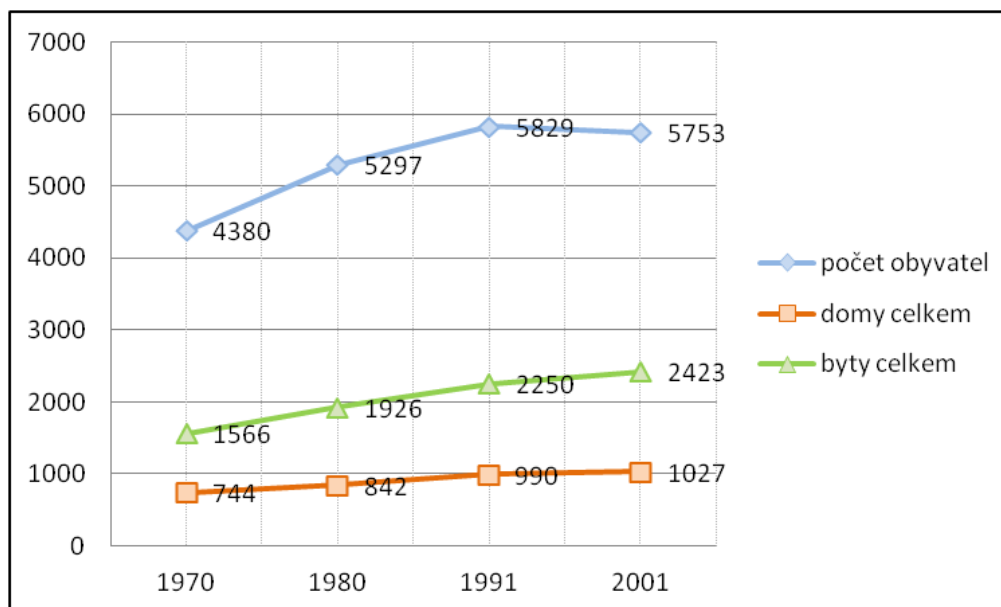
Vzhledem ke skutečnosti, že průměrné stáří domů je zde v porovnání s Českou republikou výrazně nižší (Jilemnice – 41 let, ČR – 47 let [18]), je zde vyšší počet domů připojených na vodovod a veřejnou kanalizaci. Opakem je však počet domů, které jsou připojeny na plyn, tento počet je nižší oproti ČR o 6%, což je způsobeno nedostatečným pokrytím města rozvodem plynu. Mezi roky 1970 až 1991 bylo v Jilemnici vystavěno nejvíce nových bytů, v následujících deseti letech jejich počet poklesl až o čtyřnásobek. Po roce 1991 přestal stát dotovat výstavbu bytových domů, což se projevilo v jejich další výstavbě.

Výraznou změnu zaznamenala Jilemnice v roce 2006, kdy byla pardubickou firmou zahájena výstavba devíti bytových domů v lokalitě za nemocnicí v ulici Metyšova. Dalším developerským projektem bylo v roce 2008 zahájení výstavby obytného souboru budov na Kozinci v prostorách bývalého dřevotvaru. Bohužel tento záměr nebyl z vnitropodnikových důvodů dodnes dokončen a částečně přestavěný areál je v současné době na prodej.

Obr. č. 11 Přestavba části bývalého Dřevotvaru na Kozinci

Nahlédneme-li do historických pramenů, můžeme zde zjistit, že například v roce 1765 bylo na území Jilemnice a Hrabačova napočítáno 235 domů na 1 182 obyvatel. Město se díky svému postavení hospodářského centra rychle rozrůstalo. V roce 1992 bylo na území Jilemnice 877 domů k trvalému bydlení s 2 062 byty a 103 domů trvale neobydlených. [SOkA]

Obr. č. 12 : Vývoj počtu obyvatel s ohledem na vývoj počtu domů a bytů

4. HISTORIE

4.1. OSÍDLOVÁNÍ OBLASTI

Na počátcích tohoto tisíciletí byly Krkonoše pokryty hlubokým pralesem, který byl tvořen především smíšeným porostem smrků, jedlí a buků. Nad horní hranicí lesů, která průměrně probíhá kolem 1250 m n. m., přecházel porost vzrostlých lesů na kosodřeviny a na nejvyšších vrcholcích Sněžky a Studniční hory byla kamenná pole pokryta bylinnou vegetací. Ještě v polovině 12. století zasahoval pohraniční hvozď do vnitrozemí ke Kumburskému Újezdu. V době prehistorické se lidská sídla přibližovala ke Krkonošům pouze sporadicky, ale pravděpodobně již i pravěký neolitický člověk³ mohl v nejvyšších českých horách nalézt amfibolitickou břidlici, která byla, jak je známo, vhodnou surovinou pro výrobu nejrůznějších kamenných nástrojů.

4.1.1. Vliv řemesel na osídlování

Teprve až během hospodářského růstu západní Evropy a českých zemí v období kolem roku 1200, začal stoupat také počet obyvatel, jehož důsledkem bylo i osídlení rozsáhlých ploch v okrajových částech Čech a také jejich přeměna v zemědělskou půdu. Koncem 14. století dosáhla předhůří Krkonoš nejen česká kolonizace, ale bezprostředně po ní také německá. Nově příchozí obyvatelé již používali dokonalejší způsob obdělávání půdy a začali tak s osídlením podél hlavních zemských cest a vodních toků.

³ Období mladší doby kamenné – neolit (8 až 5 tisíc let před n. l.)

Na západ od Labe bylo dílem osídlování mocného rodu Vladštějnů, na východ od tohoto území se nacházeli Švábeníci, řád německých rytířů, benediktini a další církevní komunity. Tato kolonizační vlna dosahovala na západě přibližně linie Jizera – Jizerka a na východě spojnice Vrchlabí – Lánov – Mladé Buky – Trutnov – Žacléř. Opěrnými body těchto kolonizací, které byly organizovány světskými a církevními feudály⁴, byly četné hrady a tvrze, které byly budovány k zajištění, obraně a správě kolonizovaného území.

Obr. č. 13 Mapa území [27]

Usedlíci se tedy ocitli před nelehkou úlohou, tím bylo odlesnění půdy zarostlé pralesem, její zúrodnění a vybudování trvalých sídel. Proto byli feudálními vlastníky obdarováni právem dědičné držby získaných pozemků a osvobozeni od naturálních dávek a peněžních poplatků. Hlavním typem osídlení kolonizace byla lesní lánová ves. V této vsi byl každé usedlosti přidělen přesně vymezený souvislý pozemek o velikosti jednoho lánu (zhruba 25 hektarů).

Avšak hlavním podmětem k osídlování Krkonoš v raném středověku bylo úsilí o využití nerostného bohatství. V době rozmachu těžby drahých kovů od 13. století přitahovalo dosud ještě neprobádané české pohoří nejrůznější hledače z vyspělejší západní Evropy.

⁴ Středověký šlechtický vlastník půdy.

V největší míře byli těmito hledači Italové, ti v Krkonoších pátrali především po zlatě a barevných odrudách křemene, měli také zájem o arzenové rudy, které jsou nedílnou součástí výroby světoznámého benátského skla. Jediné svědectví o jejich činnosti lze nalézt v tzv. valašských knihách, které obsahují popisy průkopnických cest k nalezištím.

Spolu s pátracími pracemi po drahých kovech a kamenech jistě souvisí také počátky s těžbou a zpracováním železných rud. Nejstarší zpráva o takovéto huti v Krkonoších však pochází až z roku 1383, zde je zmíněn hamr⁵ v okolí dnešního Černého Dolu a Nové Vsi. Během 15. století zpráv o těchto hamrech značně přibývá. V roce 1429 lze nalézt takový hamr ve Štěpanicích a o několik desítek let později také huť v Lánově, Hrabačově aj. Během 16. století se staly Krkonoše nejvýznamnější oblastí pro zpracování a těžbu železných rud. V této době vybudoval Kryštof z Gerdorfu ve Vrchlabí nejproduktivnější železárnou v českých zemích, díky níž zde našel uplatnění značný počet dělníků. Výnosnost hutní výroby závisela nejen na snadné dobytelnosti rud, jejich jakosti, počtu dělníků a specializovaných řemeslníků, ale především na dostatku dřeva k pálení dřevěného uhlí, čemuž za obět' padly rozsáhlé lesy středních Krkonoš. Však samotná Vrchlabská železárna, která se specializovala na výrobu plechu a kos, spotřebovala v roce 1552 na výrobu 13 000 kos 4 437 vozů dřevěného uhlí. Během pouhých čtyřiceti let tak byly vykáčeny a splaveny lesy východních Krkonoš. Rozmach důlních prací zastavila až třicetiletá válka. Po jejím skončení obnova důlní činnosti nepřinášela žádoucí úspěch, neboť malá vydatnost rud a složité pronikání do větších hloubek často vedlo ke krachu těžářstev a odchodu dělníků s rodinami do vnitrozemí. Nejvýznamnějším hutním podnikem založeným v roce 1754 byla harrachovská železárna v Arnoštově u Horní Sytové, která vyráběla litinu a kujné železo.

⁵ Dílna pro zpracování kovu a jeho slitin nebo kovárna.

Za těžbou a plavením dřeva sem v 2. polovině 16. století přišli noví osadníci z Korutan, Tyrol a Štýrska. Ti zde vybudovali nákladná zařízení k přibližování a plavení dřeva z horských lesů do stříbrných kutnohorských dolů.

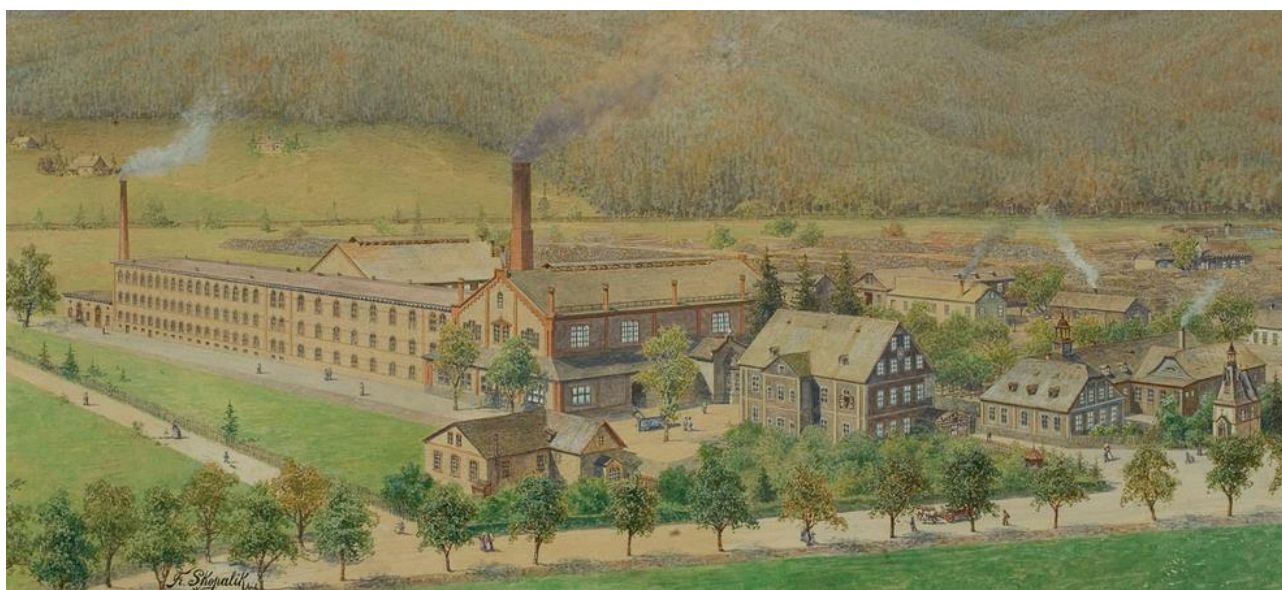
Christoph von Gendorf
geb. 1497 zu Greifenburg in Kärnten, gefl. 1563 (6. VIII.)
zu Hohenelbe.
Gründer der Stadt Hohenelbe, 6. Oktober 1533.

Obr. č. 14 Kryštof z Gendorfu [27]

Pro osídlení Krkonoš mělo ještě větší význam než hornictví sklářství. Hornictví byla činnost prováděná vždy s vysokým podnikatelským rizikem, kde byl úspěch vždy na vážkách. Středověké sklářství při dostatku základních surovin, které v hojné míře hory skýtaly, bylo závislé pouze na odbytu výrobků. Toto se odrazilo ve sklářské komunitě západních Krkonoš, která přetrvala až do současnosti. Sklářství bylo tedy nedílnou součástí osídlovacího pohybu, který v 2. polovině 14. století překročil linii Jizerky a Jizery.

Zakladatelem výroby skla byl v oblasti Dolní Rokytnice rod sklářských mistrů Schürerů, který na počátku 17. století nahradil rod Preisslerů, v jejichž držení byla také rozsáhlá Vítkovická huť založená ve 2. polovině 16. století. Rod Preisslerů působil také na severní straně hor v oblasti Szklarska Poręba. V 15. stoletím vznikla na jihu Rýchor sklářská osada s přístojným názvem Sklenářovice. Z obydlí u sklárny, která v roce 1571 vyhořela, vznikla vesnice s názvem Bor a na odlesněné půdě pro potřeby hutě ves Černá Voda.

Sklenářství se stejně jako hornictví a hutnictví, vymykalo omezujícím cechovním nařízením v období feudalismu, a protože výroba skla vyžadovala mimořádné znalosti, vztahovali se na sklářské mistry a jejich hutě zvláštní práva a svobody. Vznik takové hutě vždy znamenal také založení osady. Huť bávala zpravidla vybavena vlastním lesem o rozloze přibližně 100 hektarů, právem mletí mouky, pečení chleba, koupě a porážce dobytka a pálení potaše⁶. Hospodářská nezávislost a soběstačnost hutě zajišťovala sklářům veškeré podmínky pro výrobu skla. V současné době je pro své vynikající tvůrčí tradice světově proslulá sklářská huť v Harrachově.

Obr. č. 15 Harrachovská sklárna na roce 1899 [19]

4.1.2. Život na hřebenech hor

Výroba skla, železa a těžba rud poskytovaly obživu nejen specificky zaměřeným řemeslníkům a dělníkům, ale i velkému počtu dřevařů, uhlířů a nádeníků. Část přistěhovalých kolonistů, kteří odešli ze své vlasti za lepším živobytím, se po skončení hornické éry trvale usídlila v odlesněných oblastech na úbočí horního toku řeky Labe, Úpy a Malé Úpy. Svá obydlí stavěli také na mýtinách v těsné blízkosti hranice lesa. Rozsáhlých chov koz a dobytka byl jejich způsobem života, který rozvíjeli v novém prostředí a dali tak vzniku pro Krkonoše typické budní hospodářství.

⁶ Potaš je starší název pro uhlíčitán draselný, který se používá pro výrobu skla. Dříve se potaš získávala spalováním stromů (u větších stromů i přímo v lese na stojato) a louhováním dřevěného popela s vodou. [muzeum Vrchlabí]

Lesní pastviny využívali také obyvatelé vesnic z nižších horských poloh, kteří pronajímali dobytek na léto boudařům nebo sami vyháněli svůj dobytek za pastvou do lesních bud. Budní hospodářství se již v 17. století stalo součástí vrchnovského typu podnikání.

Například Harrachové zakládali boudy pro panský dobytek, které provozovali buď ve vlastní režii pomocí šafářů, nebo je pronajímali boudařům, po nichž dostávaly boudy jméno. Nejstarší takovouto boudou je Luční bouda, která byla založena v roce 1632. Největšího rozmachu dosáhl tento způsob hospodaření v 18. a v 1. polovině 19. století na jilemnickém panství jako základ pro krkonošské mlékařství, sýrařství a máslařství. Na počátku 19. století je počet těchto bud odhadován na 330, v nichž žilo 2 732 obyvatel, kteří chovali kolem 1 500 kusů dobytka. Téměř všechny travní plochy vrchnost buď pronajala, nebo prodala právě boudařům jako pastviny a louky.

Obr. č. 16 Luční Bouda též nazývána jako Stará česká, Bílá nebo Stará Rennerova bouda [20]

Horským obydlím býval tedy dům, který měl pod jednou střechou nejen obytnou část, ale také tu hospodářskou. Vstupním prostorem byla síň, která oddělovala světnici od chléva a komora. V síni se nacházelo otevřené ohniště k přípravě jídla, odtud se také později vytápěla chlebová pec nebo kachlová kamna ve světnici. Na konci síně býval také mléčný sklep, kterým zpravidla protékala voda, jež měla za úkol ochlazovat mléko a další mléčné výrobky.

Tato voda byla dále svedena pod chlív, odkud vyplavovala hnůj a močůvku na hnojiště pod boudou. Louka pod boudou byla hnojena systémem stružek napojených na hnojiště, pokrývajících celou její plochu. Tento takzvaný způsob plavení hnoje je krkonošskou zvláštností. Hnůj však postačoval pouze na vylepšení úrody na travních loukách pod boudou, na pronajatých pastvinách od vrchnosti se sklízela nevydatná tráva s lidovým názvem „vlčina“ tato tráva bývala zároveň spásána vyháněným dobyt看em. Sklizeň trávy a sena zaměstnávaly horaly v období od jara do podzimu. Většina boudařů, kteří vlastnili malé plochy luk stačících k chovu sotva jedné krávy či kozy, odcházeli za lepším výdělkem do vranovských lesů. V těchto lesích pak káceli a přibližovali dřevo vodním toků nebo cestám, které se splavovalo za jarního tání na velké vodě po Jizerce, Jizeře nebo Labi do Hrabačova, Horní Sytové a Hořeního Vrchlabí k dalšímu zpracování. Nemalá část obyvatel horských vesniček nacházela obživu v nebezpečném pašování zboží, povětšinou se jednalo o produkty budního hospodářství, které byly pašovány do sousedního Slezska. Naopak do Čech byl pašován především cukr, káva, sůl, střelný prach, koření a také tabák.

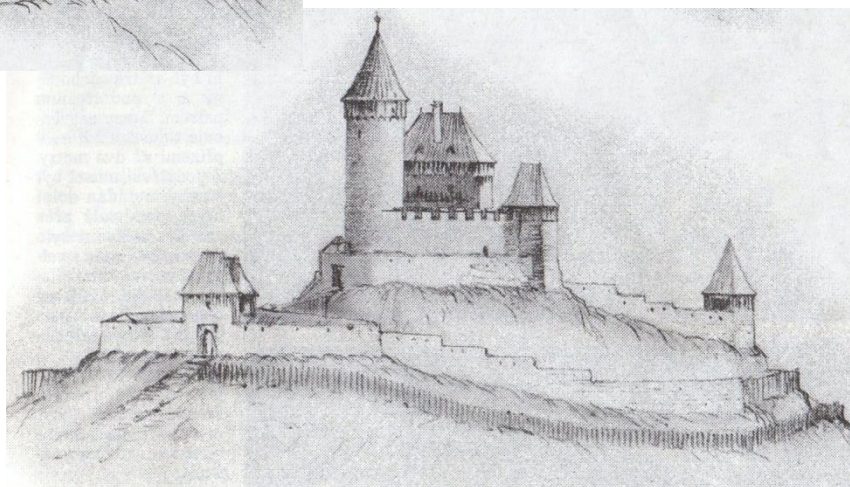
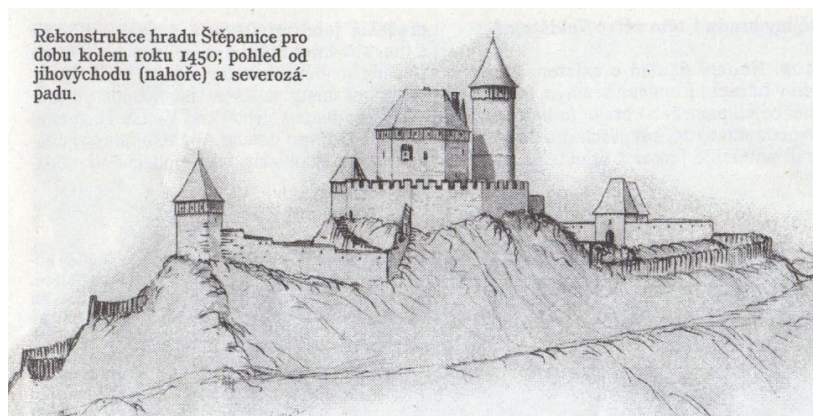
Sklářství a horní podnikání, s obrovskou spotřebou dřeva, natrvalo zmenšilo rozlohu krkonošských lesů a zasáhlo do jejich přirozené skladby natolik, že se porosty z původní smíšené vegetace proměnily spíše ve smrkové monokultury, které jsou sice výhodné z důvodů rychlého nárůstu dřevní hmoty, avšak tyto porosty velmi rychle podléhají větrným a sněhovým kalamitám. Potřeba dřeva, také jako paliva v zimním období, v 18. století vzrostla spolu se vzrůstajícím počtem osad a obyvatel natolik, že se začal citelně projevovat jeho nedostatek spolu se vzrůstající cenou. Snaha o lesní hospodářství a obnovu vyčerpaného lesa získala významné postavení v záměrech vrchnostenského podnikání. Již v roce 1752 bylo na jilemnickém panství zavedeno pasečné hospodářství. Tímto bylo tedy zakázáno pustošení lesa, vysekávání kosodřeviny a částečný zákaz pastvy v lese. S příchodem lesmistra Štěpána Jahnela v roce 1794 začala soustavná obnova lesa sběrem semen a výsadbou nového porostu na jilemnickém panství. Jedním z jeho nejdůležitějších opatření bylo omezení roční těžby dřeva na úroveň ročního přírůstu porostu stanoveného obmýtním⁷ stářím, tato správa podřizovala provoz všech podniků na panství spotřebě topného dřeva.

⁷ Doba obmýti je teoreticky stanovený průměrný věk, kterého by se dle lesního hospodářského plánu měly dožít stromy v konkrétním hospodářském souboru. Je závislá na mnoha faktorech, jako jsou například druhu porostu, bonita stanoviště a klimatické podmínky. [muzeum Vrchlabí]

Kolem poloviny 19. století nastal druhá fáze obnovy, která měla postupně odstranit budní hospodaření a jeho následky, včetně likvidace celé řady budních objektů. Podobný vývoj s časovým zpožděním probíhal i na ostatních krkonošských panstvích.

4.2. ŠTĚPANICKÉ PANSTVÍ

Oblast Štěpanic spadala do rozsáhlého území, které zdědil po svém otci Markvartovi Jaroslav z Hruštic (později z Valdštejna). Ten vystavěl hrad Valdštejn u Turnova a podědil oblast levého břehu řeky Jizery. Byl znám také jako purkrabí v Boleslavi a stal se zakladatelem rodu Valdštejnů. Jaroslav měl tři syny, Beneše z Dětenic, Voka z Rotštejna a Zdeňka z Valdštejna. Jak již napovídá přízvisko, Zdeněk se stal dědicem území s hradem Valdštejnem, později postavenou Hrubou Skálou a touto stranou Kozákova až do Krkonoš, tedy také okolí Jilemnicka. Zdeněk měl pět synů, pro které nestačilo dědictví na podíly, a proto pro své syny přikupoval další statky, jeho nejmladšímu synovi zbylo Jilemnicko.

Obr. č. 17 Rekonstrukce hradu Štěpanice pro dobu kolem roku 1450; pohled od jihovýchodu a severozápadu [7]

První nám doposud známý majitelem štěpanického hradu byl tedy s největší pravděpodobností Jan z Valdštejna. Z některých historických okolností může vyplynout, že zdejší rodová linie si tohoto sídla dokonce považovala více jak samotného hradu Valdštejna. Bez povšimnutí jistě nezůstává fakt, že po celou dobu existence hradu nebyl prodán žádnému cizímu rodu a jeho panství se napříč historií vždy úspěšně rozrůstalo, dalo by se tedy říci, že dokonce zastínil i samotný hrad Valdštejn. I navzdory tomu všemu, jak si jej Valdštejnové považovali, nikdy nedosáhl dostatečné pozornosti historiků, a proto se o něm nedočteme téměř v žádné literatuře.

4.2.1. Přehled dějin

- **1305** Prvním písemným dokladem o existenci štěpanického hradu je listina z 28. července roku 1305, kdy: „*Václav z Boží milosti král, potvrzuje Janovi z Valdštejna veškerá předešlá jeho privilegia a práva, současně s tím, aby hrad Štěpanice, se vším co k němu přísluší, dědičně držel a vlastnil*“.[7] Historici však vznášejí pochybnosti o pravosti této listiny, protože král Václav II zemřel 21. června 1305 v Praze, tedy ještě před tímto datem. Ověření pravosti je bohužel téměř nemožné, protože originál nebyl zachován a lze tedy vycházet pouze z opisu historika Gelasiuse Dobnera, který tento opis pořídil v roce 1764. Aby alespoň tedy datum souhlasilo, traduje se tedy datování již k roku 1304.
- **1337** Na počátku 14. Století se objevuje jedna písemnost, která by měla dokládat zástavu nalezišť nedaleko hradu. Zadlužený král Jan měl tehdy bohatému Petru z Rožmberka zastavit oblasti s výskytem zlata, mezi nimiž mělo být i Zákoutí u Štěpanic. Pochybnosti k této skutečnosti vznášejí nejen fakt, že většina těchto oblastí se nacházela spíše v jižních nebo jihozápadních Čechách, ale také to, proč by Rožmberkové získávali 200 kilometrů vzdálenou lokalitu.
- **1360** V tomto období se na hradě vyskytuje Zdeněk Dlouhý ze Štěpanic, který je i dodnes pro historiky tak trochu záhadou, protože není znám jeho přesný příbuzenský vztah. Patřil však mezi nejvýznamnější pány na hradě, neboť na hradě sídlil celou druhou polovinu 14. století, umírá někdy po roce 1398 a hradu se ujímá Heník z Valdštejna a ze Štěpanic.
- **1425** Během této doby vystřídal Heníka na panství jeho mladší bratr Jan z Valdštejna. Heník se přesunul na sídlo na Vranově u Malé skály. Jan nabyl za období husitských válek příliš aktivní a hlásil se ke katolické víře. Štěpanice

byly díky svojí poloze spíše v ústraní a i přes katolickou víru Jana z Valdštejna se tedy nebylo čeho obávat. Jan Žižka se sice do Podkrkonoší také vypravil, ale tomuto hradu se vyhnul. Oproti Janovi byl Heník mnohem aktivnější, několikrát se spolu s bratrem sešli ve formálních záležitostech.

- **1440** Oba bratři na nymburském sjezdu podepisují listinu s prohlášením o dodržování a hájení míru pro Boleslavský kraj. Tato listina byla nezbytně nutná z důvodů ochrany majetku, protože po husiných bouřích opět následovala doba loupeží a dobývání.
- **1466** Synové Jana (Jindřich a Hynek) převzali po otci katolickou víru a byli zastánci míru a pořádku v celém panství. Ctili také legitimní královskou moc, kterou v té době představoval Jiří z Poděbrad. Za svoji věrnost si mohli vyplatit do svého majetku některé vsi, díky tomu se štvanické panství rozrostlo téměř až k Hostinnému.

Po smrti Jindřicha se Hynek o panství s téměř třiceti vesnicemi podělil se svým synovcem Heníkem. Tento krok se dal již předpokládat, protože již v této době byly v panství dvě sídla – štěpanický hrad, kde původně sídlil Jindřich, připadla jeho synovi Heníkovi a jilemnická tvrz zůstala nadále v držení strýce Hynka.

- **1492** V tomto roce, došlo k rozdělení štěpanického panství a samotné Jilemnice, dokládá nám to listina, která byla 22. června 1492 vložena do desek zemských.

Tyto desky, téměř po půl století vyhořely, ale v harrachovském archivu ve Vídni byl zachován jejich výpis. Tato listina nám nejen dokládá rozsah celého štěpanického panství, ale pro mnohé osady v panství se zároveň stává jejich první písemnou zmínkou.

- První část, jejímž správním celkem zůstal štěpanický hrad a byla tedy v držení Heníka, zahrnovala dolní polovinu Jilemnice (včetně kostela sv. Vavřince), vsi Jilem, Víchovou, Poniklou, Lhotku, Křížlice, Štěpanice, Štěpanickou Lhotu, Mrklov, Valteřice, Brannou, Javorek, Slemeno, Zadní Ždírnici, Borovnici a Rabné. Úlohu panského sídla za nedlouho po štvanickém hradu převzala hornobranská tvrz.

- Druhá část, tehdy již jilemnického panství, měla správní celek na jilemnické tvrzi. K tomuto panství náležela horní polovina městečka, vsi Jilem u Jilemnice, Hrabačov, Martinice, Kunčice, Pukrlín, Kruh, Roztoky, Přední Ždírnice, Čistá, Mříčná, Kundratice, Sytová, Roprachtice, Jestřábí, Vojtěšice a Jablonec nad Jizerou.
- **1513** Kolem tohoto roku vymírá celá štěpanická větev Valdštejnů (Heník i Hynek) a z tohoto důvodu přechází panství do držení příbuzných lomnických Valdštejnů. Majitelem se nyní stává Vilém z Valdštejna a ze Štěpanic. Jeho otcem byl Jan z Vladštejna na Staré a Hořicích, který byl bratrancem Hynka Jilemnického.
- **1524** Vilém kupuje někdejší Valdštejnský statek Lomnici nad Popelkou. Po shoření zemských desek na Hradčanech nechal obnovit zápis na držení štěpanického panství a některé vsi nechal zapsat jako věno pro svou manželku Apolénu Černčickou z Kácova.
- **1543** Tohoto roku se vyskytla první písemná zmínka o pustém hradě ve Štěpanicích, která sice nevypovídá o stavu opuštěnosti, ale také nemáme žádné věrohodné zprávy o tom, že by byl hrad zničen, což potvrzuje i archeologický průzkum. Důvodem, proč mohl být hrad označen za zpustlý, byla ztráta jeho hodnoty a tudíž i nižší daň. V té době totiž Valdštejnové, i se svými rozsáhlými pozemky, patřili spíše ke zchudlé šlechtě, kterou oslabovalo rozdrobování majetku mezi početné potomstvo, to Vilémovo se dělilo mezi pět sourozenců. Do desek zemských se nechal zapsat jako: „Vilém starší z Valdštejna a ze Štěpanic“. V té době nebylo zvykem psát se po opuštěném hradě, mimo rodové příslušnosti pojmenování znamenalo také podle aktuálního sídla pána.
- **1574** Za dob Vilémova syna Zdeňka zaznamenal zdejší kraj velký rozkvět. I když začal stavět zámek v branné, k jehož dokončení došlo až po jeho smrti, na Štěpanice nikdy nezanevřel a spolu se svojí rodinou se nechal pochovat v kostele Nejsvětější Trojice (tehdy ještě sv. Vavřince). Při štěpanickém hradě nechal nově vybudovat panský dvůr a ještě před svou smrtí vše odkázal manželce Máří z Martinic, kterou také ustanovil poručnící jejich dětí Viléma mladšího a Anny.

- **1594** Po smrti Viléma v nedožitých dvaceti letech, kdy mu jeho matka ani nestihla panství předat, předává jej Zdeňkovu synovci Adamovi mladšímu z Hrádku a bratřím Vilému Vokovi a Heníkovi z Valdštejna. Adam panství vyplatil ke svému držení a po rovných 300 letech v držení jeho rodu byl statek nadobro prodán.
- **1623** Rodový majetek Valdštejnů odkoupil Václav Záruba z Hustiřan a na Třeboveticích. Ten byl velikým vlastencem. Finančně podporoval stavovský odboj a dokonce se i sám postavil císařskému vojsku, což se mu stalo osudovým. Potrestán byl zrušením dědičného práva na právo manské⁸. Záruba se bránil, dokonce na čas ztrátu panství odvrátil, avšak jeho majetek byl drancován a později o něho projevil zájem Albrecht z Valdštejna.
- **1627** Albrecht z Valdštejna se domluvil s českou komorou o prodeji majetku, kterého nabude po Zárubově smrti. Albrechtovi nešlo o rodový majetek, ale pouze o jeho vlastní zájmy.
- **1632** Ještě téhož roku co Záruba zemřel, Albrecht z Valdštejna daroval celé panství císařskému plukovníku Otovi Bedřichovi, hraběti z Harrachu, jehož sestru měl za manželku.
- **1646** V samém závěru třicetileté války vtrhla švédská vojska na Jilemnicko. V Jilemnici vypálila kromě jednoho domu celé městečko. Posléze se usadili na štěpanické zřícenině a podnikali odtud vpády do okolních vesnic. V Horních Štěpanicích vyrabovali kostel, vypálili faru a zničili hřbitov. Vojáci opustili hrad v roce 1648, kdy byl uzavřen očekávaný mír.

Harrachové si udrželi panství až do znárodnění po druhé světové válce. Posledním majitelem byl tedy Jan Nepomuk Harrach. Přesto, že měl jeho otec Otto Jan Nepomuk československé občanství, osudovou chybou se mu stal sňatek s rakouskou hraběnkou Stefanií a přijetí rakouského občanství. Zemřel v posledních dnech války v americkém zajateckém táboře. Podle Benešových dekretů mu byl po válce zabaven veškerý majetek v Čechách. Jeho syn František Bonaventura zahynul v roce 1961 při autonehodě, čímž vyhynula celá jilemnická větev rodu. Podle závěti je právoplatným dědicem jeho bratranec Ernst Leonhard Harrach, který se nyní soudí s českým státem o vydání zabaveného majetku. Nepředpokládejme však, že jeho hlavním záměrem je získání horské zříceniny starého hradu, který přes hustý porost lze nyní nalézt velmi těžko.

⁸ Jednalo se o systém státní správy, který taky lze nazvat lenním právem, tím bylo označováno podmíněčné držení půdy či majetku na základě lenní smlouvy.

4.2.2. Rozsah Štěpanického panství

Rozsah štěpanického panství byl až do konce 15. století popsán pouze na základě farních obvodů. Většina panství se rozkládala v horách na území lesního porostu. V kterých osadách a v jakém období docházelo k výstavbě prvních usedlostí, však zůstává tajemstvím starých matrik, tedy ovšem byli-li dodnes vůbec zachovány.

Základním osídlením, které sloužilo jako příslušenství hradu, vzniklo v přilehlé malebné vesničce Horních Štěpanic. První zmínka o Horních Štěpanicích pochází z roku 1361. Současně s ní vznikaly i další vesničky jako jsou Dolní Štěpanice (1492 - tehdy Štěpaničky) a nedaleký Mrklow (1492 – Merklow). Jako hospodářské a tržní centrum zde vznikla Jilemnice, toto malé městečko bylo považováno za jediné město na panství. Kolem Jilemnice vznikaly osady Roztoky, Jilem (1393) a Hrabačov (1488). O rozsahu celého panství svědčí také farní ves Poniklá (1354 – Ponikly). Za krátkou dobu na to zde nalézáme další dvě farní vsi, jednou z nich je Dolní Branná (1380 – Inferior Brenna). Tou druhou je obec Horní Branná (1388 – Superior Brenna), ta se stala i pozdějším sídlem panství. Nepřímým vlastnickým právem, dočasně, či přechodně nalezneme jména zdejších majitelů i na dalších místech v okolí jako jsou například Roprachtice, Kundratice, Železný Brod nebo Olešnice. K tomuto fungujícímu panství byly v roce 1466 se souhlasem krále Jiříka po husitských válkách vyplaceny a připojeny vsi Čistá, Kalná, Slemeno, Ždírnice, Kunčice, Klášterská Lhota a Borovnice. [Příloha 1]

Další úřední knihou z roku 1584 zaznamenávající rozsah tehdejšího panství byl sumární výtah ze správního registru. Ten je důkazem toho, že panství se hojně rozrůstalo, neboť jmenuje další obce z okolí, které spadaly pod jedno panství. K majetku majitele štěpanického hradu tedy nově spadaly i Borovnička, Zásadka, Javorek, Herlíkovice, ves u Labe, Štěpanická Lhota, Benecko, Žalý, Víchová, Nová Ves u Poniklé, Křížlice, Roudnice a Vítkovice. Za dob Harrachů došlo k opětovnému sloučení jilemnického a štěpanického panství pod jednoho majitele, tedy i rozsah obvodu panství se zvětšil nejen o to jilemnické, ale také ještě o Zálesní Lhotu a další osady vzniklé během osídlování hor.

- ***Panský dvůr***

Panský dvůr byl nedílnou součástí každého hradu, zajišťoval čerstvé potraviny a veškeré hospodářské zázemí. Vznikl někdy okolo 16. století v příznivé poloze v blízkosti hradu na vysokém návrší, je tedy položen výše než hrad, za dob přesídlení Valdštejnů do Branné. Stojí na místě, kde stával starší dvůr, který pravděpodobně vyhořel nebo byl pouze přestavěn na dvůr kamenný. Dnes má tři přízemní rozsáhlé budovy, které jsou navzájem propojené. Někdy v 19. století byl celý tento areál obehnan kamennou zdí, která byla následně odstraněna. Stodola s kůlnou pochází až ze 30. let 20. století, byla vystavěna na místě staré maštale a snad i z jejího zdiva. Současná podoba dvora je výsledkem několika stavebních úprav, jeho renesanční původ dnes mohou potvrdit snad už jen načervenalé pískovcové kvádry, které jsou shodné s těmi v kostele a márnici. Západní budova dvora, tzv. Hájenka, bývala kdysi v přízemí klenutá a je nejstarší částí dvora (viz. Obr. č. 19).

Na konci 15. století se jako příslušenství hradu uvádějí další dvory v Poníklé, Branné nebo ve Valteřicích. Počátkem 18. století jsou sice polnosti harrachovského panského dvora rozsahem asi největší, ale pro svoji nevýnosnost jsou některé pozemky zastavovány lidem či prodány. Do dalšího zázemí hradu patřily také mlýny, které stávaly na potoku Cedron, počátkem 16. století jsou však již uváděny jako: „*mlýny bez vody*“. [7]

- ***Štěpanický kostel***

První kostel, který byl ve Štěpanicích postaven, stával nedaleko od místa současného kostela. Dřevěný kostel sv. Václava byl původně protestantský. Ještě v roce 1700 nechal Václav z Hustířan tomuto kostelu postavit novou kazatelnu. V roce 1789 byl kostel zrušen a v roce 1792 rozebrán. Trámy byly použity na stavbu chalupy na Benátkách (chalupa byla postavena na místě vysušeného rybníka), na stavbu celé budovy s č. p. 2, zvon byl přemístěn do kostela Nejsvětější Trojice a šindelovou střechu byste snad i dnes našli ve farní stodole.

Současný katolický kostel byl postaven během čtyř stavebních etap. Během té první došlo k výstavbě presbytáře⁹, který byl pravděpodobně vystaven z kamenů získaných z opuštěného hradu a zastřešen byl trémovým stropem.

⁹ Presbytář nebo také kněžiště je ta část kostela, která je určena především pro kněží.

Kostel byl dokončován ve spěchu, neboť v něm měl mít zádušní mši tehdejší pán Zdeněk z Valdštejna. Kostel byl tedy dostavován ve spěchu a byl pouze hrubě omítnut.

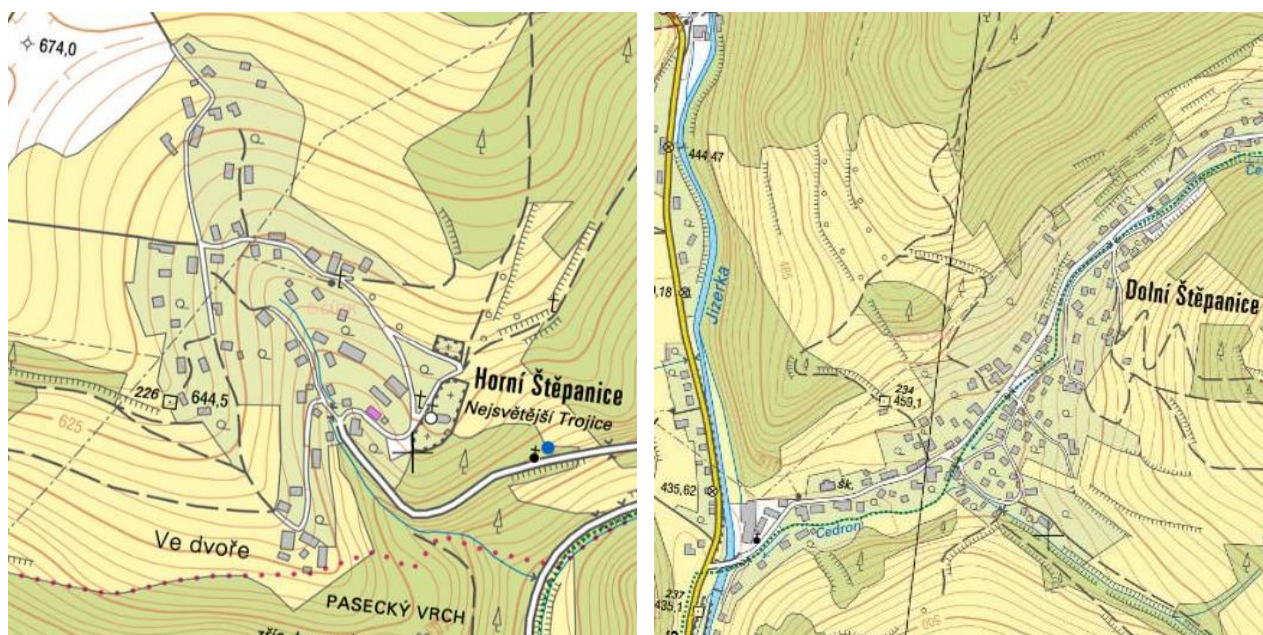
Jeho mramorový náhrobek, který pochází z rodinné hrobky v kostele, i náhrobek jeho syna Viléma, lze dodnes najít v kostele po obou stranách hlavní lodi. Další dva náhrobky, které patří ženě a dítěti, lze nalézt poblíž kostela v márnici. Zda se jednalo o Zdeňkovu manželku a dceru není jasné, neboť nápisy na těchto náhrobcích nejsou čitelné. Presbytář kostela byl původně zdoben erby Valdštějů, které jsou v současnosti již bohužel zabitelné. Že se jednalo o pohřební prostory, nám také dokládá dnes již zadržovaný samostatný vchod, který byl naproti vchodu ze zákristie¹⁰. Na počest obnovení štěpanické farnosti je kostel od roku 1721 zasvěcen Nejsvětější Trojici (původně byl zasvěcen sv. Vavřinci).

4.3. ŠTĚPANICE

Pod samotným názvem Štěpanice si dnes představíme dvě samostatné vesničky, které jsou od sebe vzdáleny přibližně jeden kilometr, ale původně tvořily pouze jednu obec. K tomuto rozdělení došlo někdy koncem 18. století, neboť v Tereziánském katastru najdeme pouze jednu jedinou vesničku s názvem Štěpanice, oproti tomu v katastru Josefském jsou již obce dvě – Horní a Dolní Štěpanice. Horní Štěpanice leží nad údolím, které vytváří řeka Cedron a jejich rozloha je přibližně 550 hektarů. Nejvýše položeným místem je vrch Houšť v nadmořské výšce 794 m n. m. a naopak nejnižší položeny jsou Prakovice s pouhými 540 m n. m.

Výstavba v Horních Štěpanicích je rozptýlená oproti Dolním Štěpanicím, ty jsou příkladem typické řetězové lánové vsi, která spočívá především v osídlení podél hlavní komunikace či vodního toku. Postupným osídlováním v Horních Štěpanicích vznikla hromadná ves, domy jsou zde nepravidelně rozestavěny. Pozemky v okolí stavení, které lidé používali k pěstování plodin, případně k pastvě, jim bývaly poskytovány za poplatek.

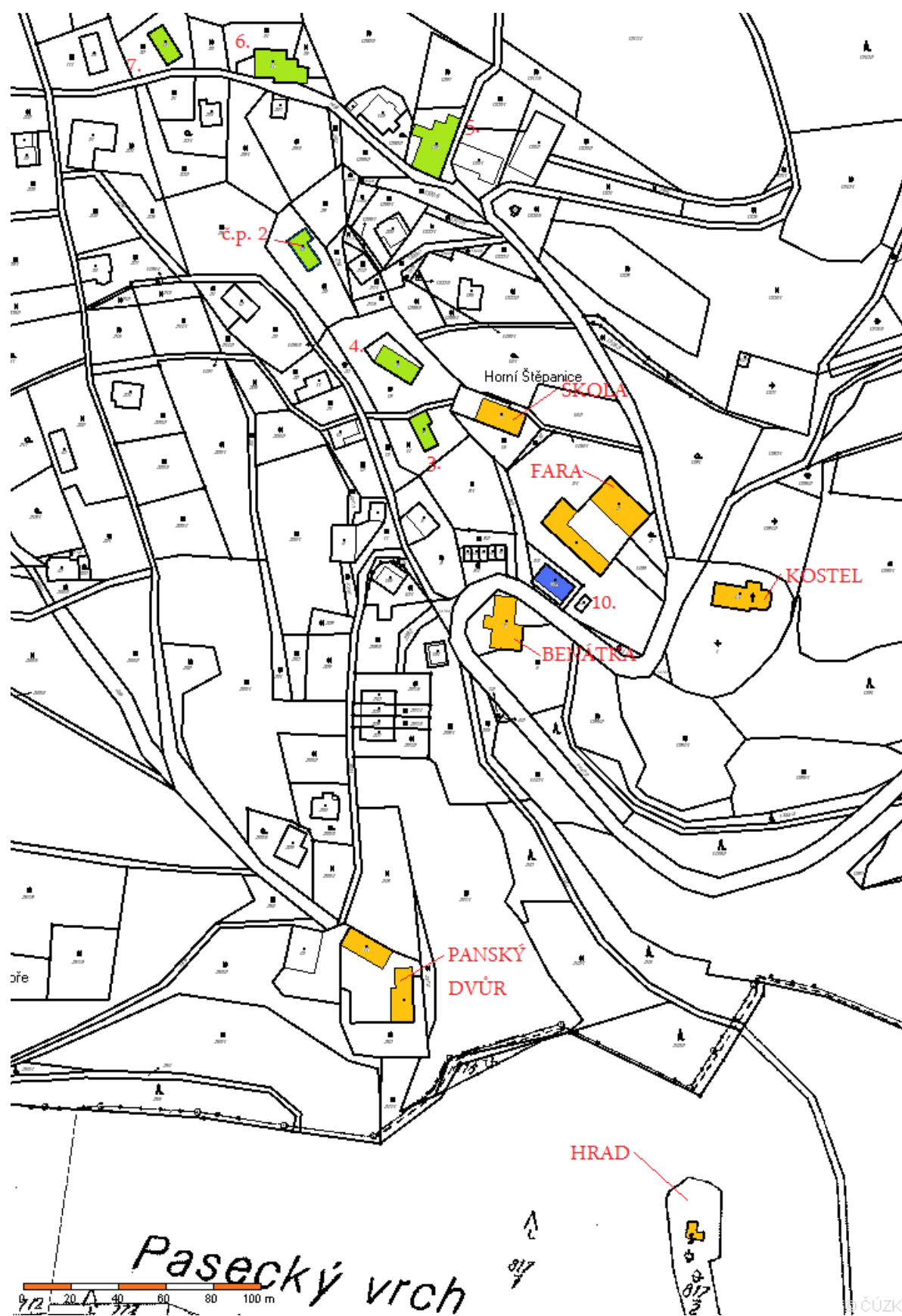
¹⁰ Místnost umístěná za oltářem nebo vedle presbytáře, která slouží k uchování bohoslužebných rouch pro kněze či ministranty a také k uložení předmětů potřebných při bohoslužbě.

Obr. č. 18 Rozdíl ve výstavbě v Horních a Dolních Štěpanicích [16]

V Horních Štěpanicích bylo v roce 1713 podle Tereziánského katastru přistavěno 10 nových obytných domů. O 72 let později již Josefský katastr uvádí 30 obytných stavení s téměř 273 lidmi. Většina obyvatel byla české národnosti, což lze usoudit podle jmen zapsaných v pozemkových knihách. To se však s postupem doby měnilo, a jelikož se jedná o příhraniční oblast, i zde se postupem času usídlovali Němci, kteří však navštěvovali zdejší českou školu. Za 2. světové války se Štěpanice staly součástí Sudet a tak s novou státní příslušností vznikla také nová povinnost navštěvovat německé školy. Vše se změnilo spolu s koncem 2. světové války, kdy došlo k nucenému odsunu Němců a vše tedy navrátilo do původního vlastnictví českému obyvatelstvu. [26]

Architekturu Horních Štěpanic lze rozdělit do několika různých skupin se stavebně odlišným směrem. Hlavní a nejstarší skupinu jistě tvoří samotný hrad a stavby, které spolu s jeho existencí, ať už přímo či nepřímo, souvisely. Na obrázku č. 19 můžeme tyto stavby vidět pod oranžovým označením. Další skupinou jsou pak stavby lidové architektury, některé tyto stavby jsou také označeny na následujícím obrázku a jsou zobrazeny zelenou barvou spolu s číslem popisným. Mezi novodobé stavby pak patří modře označená budova s č. p. 10. V tomto případě jde o budovu bývalé Jednoty, která byla v době komunistického režimu postavena během akce Z.

Obr. č. 19 Některé z významných staveb na území dnešních Horních Štěpanic [16]

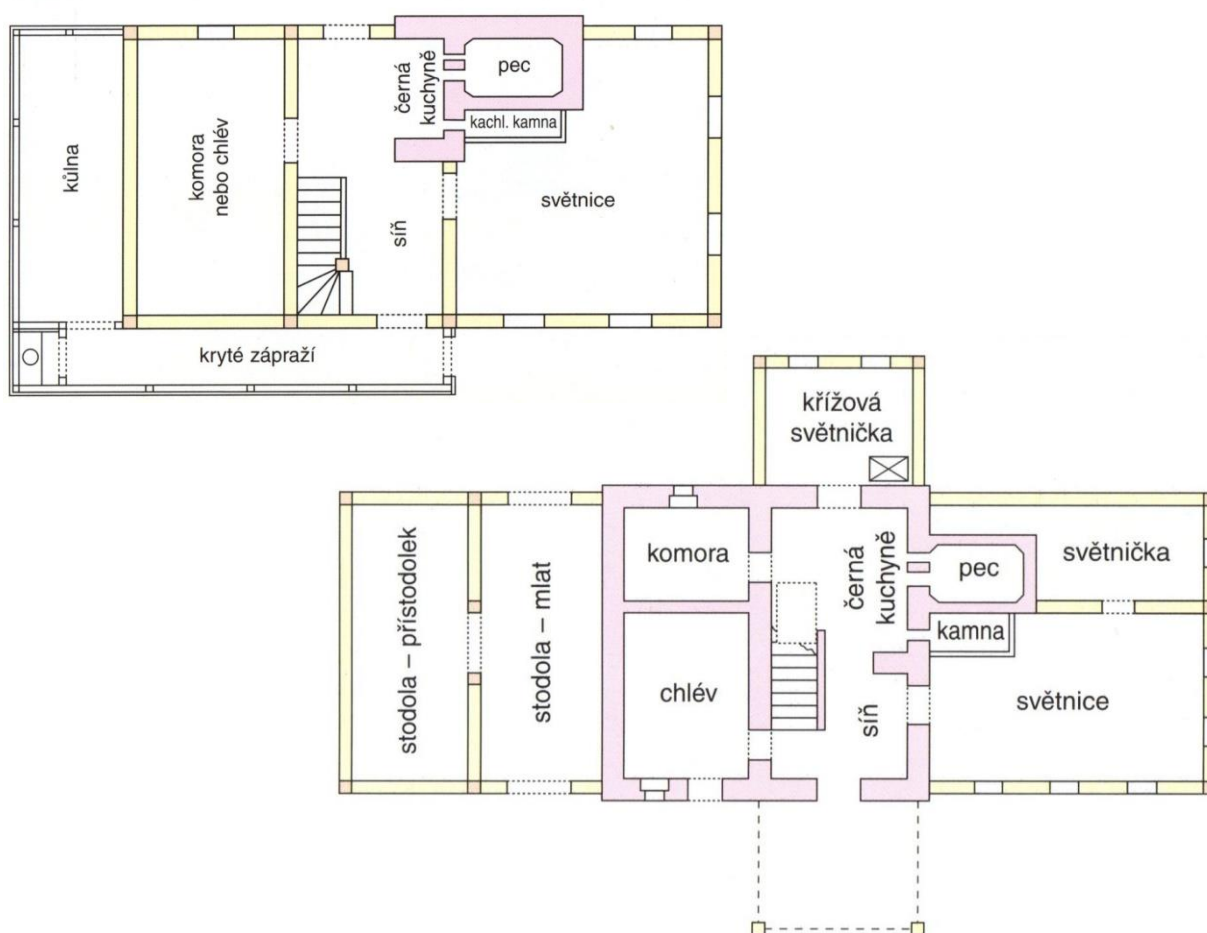
Součástí místní výstavby bylo také vybudování dopravní infrastruktury. Dříve se využívalo tzv. cesty hradem, která vedla lesem přímo pod štěpanickým hradem až do Dolních Štěpanic, spojnici mezi Horními Štěpanicemi a sousedním Beneckem byla cesta, které se dodnes říká „ k buku“. Tyto cesty jsou dodnes zachovány, ale pro současnou dopravu jsou nevyhovující, vedou příkrým, úzkým terénem, a proto jsou spíše využívány pro pěkné procházky po okolí. Současná komunikace vedoucí s Dolních Štěpanic okolo prakovického mlýna až do Horních Štěpanic byla vybudována v roce 1896.

4.3.1. Lidové stavby

V současné době se v celé vesničce nachází 51 obytných domů. Tyto domy si můžeme rozdělit do skupin podle materiálu, ze kterého byly postaveny. Jednu z nejstarších skupin tvoří stavby poloroubené a roubené, takovýchto staveb se zde nachází 22. Druhou skupinu staveb tvoří stavby zděné, patří sem např. bývalá škola, která dnes slouží jako dům pro trvalé bydlení, či fara. Dohromady je zde 29 zděných staveb. Poslední skupinou jsou hospodářské budovy, kterých je ve Štěpanicích celkem 12, a jsou postaveny z kombinace různých materiálů. Uspořádání jednotlivých usedlostí bývalo závislé na velikosti přilehlých pozemků. Složitější uspořádání zástavby lze nalézt v nižších polohách, protože zde bylo zemědělství hlavním zaměstnáním. Nejbohatší usedlosti zpravidla tvořily čtyřbokou dispozici, jednotlivé budovy na sebe nenavazovaly, ale pouze ohraničovaly dvůr. Čtvrtou stranu rovnoběžnou s komunikací nemusela nutně tvořit budova, ale mnohdy ji tvořila pouze vysoká zeď s bránou. V Štěpanicích však najdeme uspořádání maximálně trojboké. Nejčastější je však samostatný dům se samostatnou stodolou, která není nutně v pravém úhlu.

Od roku 1995 byly Horní Štěpanice prohlášeny podle nařízení vlády č. 127/1995 Sb. o prohlášení území ucelených částí vybraných měst a obcí s dochovanými soubory lidové architektury za chráněnou památkovou rezervaci. Další výstavba a rekonstrukce starších objektů v této obci podléhá přísným pravidlům. Mezi památky na území obce byl zapsán kostel Nejsvětější Trojice, venkovský dům Na benátkách č. p. 35, venkovský dům č.p. 3 a č.p. 9. [Příloha 2]

Jilemnicko spadá do regionu, kde se můžeme setkat se dvěma typy roubených staveb, které reprezentují okrsek pojizerského a podkrkonošského domu. Pojizerský dům se vyskytuje v západní části a podkrkonošským dům ve východní části Krkonoš. Pojizerský dům mívá zpravidla jednoduchý půdorys, ale bohatě zdobené lomenice ve dvou až čtyřech pásech, oproti tomu podkrkonošský dům má půdorys složitější a lomenice prostší. Oba typy mají obdobné uspořádání. Ze zápraží se vcházelo do síně, kde se nacházela oddělená černá kuchyně. Ze síně byla také obsluhována chlebová pec s kachlovými kamny, které vytápěly světnici. Ta sloužila jako obytný prostor a zaujímal celou, zpravidla roubenou, průčelí domu. V zadní části bývala komora, která také mohla sloužit jako výměnek a chlév, který často míval samostatný vchod přímo ze zápraží. Na chlév mohla přímo navazovat stodola či kůlna. V hornaté oblasti pak zpravidla tato stodola stávala odděleně. U podkrkonošského typu domu se setkáváme s touto rozvinutější podobou skladby půdorysu. Výškový rozdíl staveb býval vyrovnáván zděným sklepem pod světnicí.

Obr. č. 20 Půdorys pojizerského (výše) a podkrkonošského domu [27]

4.3.1.1. Roubení stěn

Jako základní stavební materiál pro stavbu stěn bylo pro svoji dostupnost a opracovatelnost používáno hraněné dřevo z jehličnatých stromů. Nehraněné trámy byly používány pouze u nejstarších staveb, později se již dřevo otesávalo. Když už bylo z úsporných důvodů toto dřevo použito, využívaly se pouze kmeny s malým průměrem a jednalo se ve většině případů o stavby hospodářské. Základem každé stavby je kamenná nebo zděná podezdívka o výšce přibližně 500 mm, která je bíle natřená. Na tuto podezdívku byla následně kladena roubená vazba. Trámy byly nejčastěji spojovány na rybinu, tento způsob je relativně snadný, čistý a především pevný. Později se začal objevovat také spoj na zámek. Nároží se následně zakrylo prknem, nebo se dále zdobně opracovalo. Spáry se vyplnily mazaninou z hlíny, mechu a plev, a následně se tyto spáry zabílily.

Dnes již u nás nepoužívanou technikou zdění jsou tzv. krčkové stěny. V Krkonošském nářečí slovo krč, znamená špalek nebo pařez. Jedná se tedy o stěnu, která byla vyrovnána z kulatých a štípaných polen zbavených kůry, dlouhých přibližně 400 mm, spojovaných směsí malty a pilin. Tyto stavby bývaly často celé omazávány hlínou a následně bíleny, nebyly pak rozeznatelné od staveb zděných. Tento způsob stavění z polen však vyžadoval kvalitnější podezdívku. Krčkové domy si většinou stavěli sociálně slabší lidé, kteří neměli dostatek financí na pořízení dražšího řeziva na klasickou roubenku. Díky hliněnému omítnutí a následnému zatření vápnem, byla polínka chráněná proti vlhkosti a dřevokaznému hmyzu, tyto stavby byly tedy odolnější než klasické roubené. Právě takovýto unikát v podobě krčkového domu můžeme nalézt i v Horních Štěpanicích pod č. p. 3.

Obr. č. 21 Krčkové roubení na chalupě č. p. 3 v Horních Štěpanicích

Trámy použité na roubení chalup se napouštěly voskem nebo volskou krví. Krev trámy zbarvovala do červenohnědé až hnědé barvy, které pak kontrastovaly s bíle natřenými spárami. V některých případech, pokud to vyžadovalo drsné horské klima, se roubené stěny domů i stodol obkládaly dřevěným šindelem, který později nahradila prkna. Často bývala takto obložena pouze návětrná strana. Vnitřní stěny roubení se až od 19. století bílily. Mimo roubení lze u hospodářských staveb spatřit také dřevěné rámové konstrukce. Do sloupků s drážkou se vsazují vodorovné trámy, které jsou na koncích zúženy do čepu. Tato konstrukce však nebývala příliš pevná, proto se používala výhradně u hospodářských staveb.

4.3.1.2. Štíty nebo-li lomenice

Dřevěné lomenice chalup jsou typické svým různorodým zdobením, které nám mnohé napoví. Nejprostší štíty mívaly horské boudy, které na počátku 19. století pokrýval, stejně jako střechu, šindel. Jediným rušivým elementem mohly být dveře na podávání sena. Zde je však situace jiná, štíty jsou zde bedněny z prken. Nejstarší skladbu bednění tvořila nehraněná prkna, která se kladla přes sebe, tento způsob lze dnes vidět spíše u hospodářských staveb. Další variantou je klad šikmo ke střední ose štítu a to buď kolmo na spád střechy, nebo rovnoběžně s ním. Nejčastějším způsobem bývá svislé bednění z širokých prken, kde jsou spáry překryty latěmi.

Obr. č. 22 Zdobená lomenice na chalupě č. p. 25 v Horních Štěpanicích

Na vrcholu štítu byla buď malé valba, nebo hranolový kabřinec, tak se říká valbovému zakončení, které vystupuje před okraj střechy a chrání bednění před zatýkáním. Podhled malé valby nebo kabřince velmi často tvořilo malované zákloповé prkno. Toto prkno bylo považováno za křestní list domu, neboť malovaný nápis nesl jméno stavebníka, tesařského mistra, datum, křesťanský nápis či modlitbu atd.

Obr. č. 23 Zákloповé prkno na stavení s č. p. 5 v Horních Štěpanicích

Zvláštností tohoto regionu je tzv. kočičí procházka, což jsou různé hloubky jednotlivých pásů lomenice, které tvoří úzké římsy, na nichž mohla být také umístěna balustráda z plochých kuželek. Na spodním okraji štítu starších chalup je vyřezávaná vodorovná lat', u novějších lze spatřit zdobně zaříznuté konce prken. Nejbohatší štíty jsou pak ve spodním díle děleny do tří svislých polí a horní pás je dělen svisle na dva díly. Dále se do štítů umísťovaly malé větrací otvory nejrůznějších tvarů, které byly v případě hospodářsky využívaného podkroví nezasklené. Pokud bylo podkroví obytné, nahradily tyto otvory zasklená okna.

4.3.1.3. Střecha

U chalup v Horních Štěpanicích nalezneme především klasickou sedlovou střechu, výjimku tvoří fara a bývalá škola, zde je střecha mansardová. Původní šindelovou krytinu byste zde však hledali už jen marně, největší zastoupení zde má eternitová krytina, stará krytina z asfaltových pásů, případně krytina plechová. Nově vystavené chalupy v tradičním stylu, případně některé nedávno zrekonstruované stavby mají šindel umělý. Střecha citelně přesahovala obvodové stěny, z důvodů lepší ochrany před povětrnostními podmínkami.

V období 70. a 80. let 20. století došlo k vědomému i nevědomému zničení některých lidových staveb jejich nešetrnou přestavbou. Architektura nově postavených příměstských vilek v tomto období příliš nerespektovala čistě horský charakter obce. Na jejich obhajobu, takovýchto staveb je zde opravdu pomálu a za dobu jejich existence si na ně místní lidé již zvykli. Dalším aspektem může být také to, že některé z tradičních chalup jsou obývány pouze sezónně, oproti tomu v oněch příměstských domech dnes bydlí starousedlíci se svými rodinami, kteří se z chalup pouze přestěhovali do nového.

4.3.2. Současná výstavba

Mezi jeden z omylů o Horních Štěpanicích patří také ten, že další nová výstavba je zde již zakázána, není tomu tak. Jak jsem již uvedla výše, od roku 1995 byly Horní Štěpanice vyhlášeny za chráněnou památkovou rezervaci. Z toho důvodů jsou veškeré rekonstrukce stávajících objektů a výstavba nových objektů velmi přísně dozorována a posuzována. Řízení o stavebním povolení, nebo případnou rekonstrukci, nepřispívá ani fakt, že Horní Štěpanice již patří do ochranného pásma Krkonošského národního parku. Výstavba nových domů musí architektonicky odpovídat této lokalitě a obsahovat prvky místní lidové architektury. [Příloha 3]

Obr. č. 24 Nejmladší dům v Horních Štěpanicích

4.4. JILEMNICE

Obě nejstarší zmínky o Jilemnici, které jsou uvedeny výše, jedna je z roku 1350 a druhá z roku 1352, nám pouze dokládají, že se jednalo o již vybudované rozvíjející se městečko, lze tedy předpokládat, že město bylo založeno již o několik let dříve. Ovšem jistě nevzniklo dříve, než síť přilehlých vsí, na základě jejichž existence bylo právě samotné město Jilemnice založeno. Ve své době tedy jistě skromné horské městečko nemohlo ani zdaleka konkurovat vnitrozemským městům. První zmínku, o tehdy ještě samostatné vsi Hrabačově (Hrabaczow), lze nalézt v Deskách dvorských z roku 1488.

4.4.1. Od první podrobné zmínky do 18. století

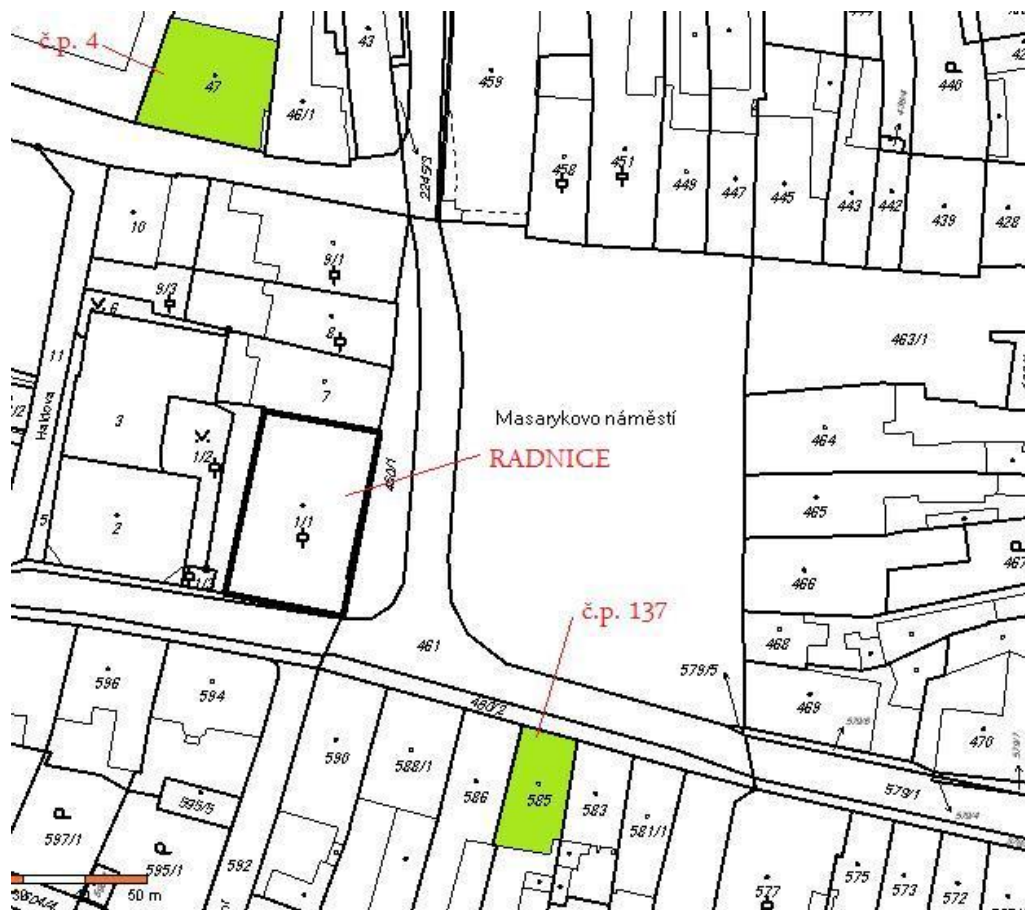
První podrobnější zmínku o Jilemnici lze nalézt až v listině z roku 1492, kdy dochází k rozdělení města na dvě části. V této listině jsou kromě tvrze a kostela sv. Vavřince, který patřil k dolní části města, vzpomenuty také krčmy, poplužní a kmetcí dvory¹¹, lázně, trhy a řada rybníků. Rozdělení jednoho města mezi dva majitele s odlišnými zájmy sebou nesla značné problémy a omezení dalšího rozvoje města. Již v roce 1522 přešlo Jilemnické panství do držení Jilemnických pánů z Újezdce a Kunic a Štěpanické panství drželi Valdštejnové až do roku 1606. Záznamy z dob 16. století byly téměř všechny zničeny následky požárů, které se Jilemnici nevyhýbaly. Jediné co lze usoudit je fakt, že obě části města zažívaly období prosperity, neboť se z Jilemnice do hlavního města vyváželo nejen plátno, ale také vlna. V této době byl ve městě zahájen také obchod se solí. Konec 16. století byl ovlivněn také velkou morovou epidemií. Ten zapříčinil takový pokles obyvatel Jilemnice, že se i zdejší kněz odstěhoval do sousedních Roztok.

Jak se později ukázalo, Jilemnici z velké míry zachránil její odkup Albrechtem z Valdštejna od Křineckého rodu, který byl v té době zastoupen pouze ženami. Albrecht zahrnul obě části města do svého zájmu, jakož i okolní vesnice a ochránil je tak před drancováním za dob třicetileté války (1618-1648). Oblast byla až do vévodovy smrti téměř nedotčenou, o to větší zájem o ni byl.

¹¹ Poplužní dvůr je historický název pro panský dvůr, jehož součástí byly mimo jiné také kmetcí dvory neboli selské dvory s pozemky.

Po Valdštejnově smrti v roce 1634 zůstává oblast bez ochrany a nic tak nebrání vpádům cizích vojsk. Ještě téhož roku vpadli na území Švédové, kteří vypálili nejen Jilemnici, ale i řadu okolních vesnic. Město se z této rány vzpamatovalo řadu let.

Dodnes se traduje lidová pověst, že jejich drancování přežil jediným dům z celého města tzv. „Na Pecníku“, který nepadl popelem. Tomu, že se skutečně jedná pouze o pověst, však naznačuje skutečnost, že ještě v roce 1788 visely na zvonici kostela sv. Vavřince dva zvony pocházející z předbělohorského období (jeden z roku 1561 a druhý z r. 1617), které by se s největší pravděpodobností při požáru takového rozsahu roztavily, neboť právě onen osud je čekal při dalším požáru právě v roce 1788. O tvrdém zpusťování kraje svědčí i fakt, že jeho důsledkem zanikly i celé obce, jako sousední Javorek, který je dnes součástí Jilemnice nebo obec Purklín, která se měla nacházet mezi dnešními Roztoky u Jilemnice a Karlovem. *„Obchod se vzpamatoval jen zvolna. V roce 1654 vykazovala berní rula v obou částech Jilemnice jen 53 řemeslnických dílen, zatímco například nedaleké Vrchlabí jich mělo 102 a Jičín 126. Se značnou opatrností můžeme odhadnout, že na území dnešní Jilemnice včetně tehdy samostatných vsí Jilmu a Hrabačova žilo kolem pěti set padesáti osob. Pozoruhodná je skutečnost, že některá příjmení té doby najdeme v Jilemnici v hojném počtu i dnes: Pilař, Pokorný, Janata, Kinčl, Říha, Vodička, Jezdinský, Lejdar, Šlechta, Mečtř, Koptík.“* [8] Celkový vývoj Jilemnice byl poznamenán následky třicetileté války, které si s sebou město neslo až do konce 17. století. Nejednalo se pouze o neklid v celé oblasti, který zapříčinila rekatolizace a zvyšování povinností pro poddané, ale také velký úbytek obyvatel. Opakované požáry a několikeré vpády vojsk jistě zapříčinily značnou aktivitu v obnově města. Tato stavební aktivita však musela narazit na značně omezené možnosti měšťanů. V této době bychom se zde nejčastěji setkali s dřevěnou přízemní zástavbou, která byla vystavěna na kamenných sklepech či soklech. Kámen byl trvanlivým a odolným materiálem vůči požárům, a proto můžeme dnes nalézt kamenný sklepní portál (z roku 1602) v Kostelní ulici č. p. 4 nebo na jižní straně náměstí dům čp. 137 se zachovalým kamenným sklepem, který je datován kolem roku 1690. Z doby kolem 17. století by měl pocházet také suterén, část přízemí a jádro radnice.

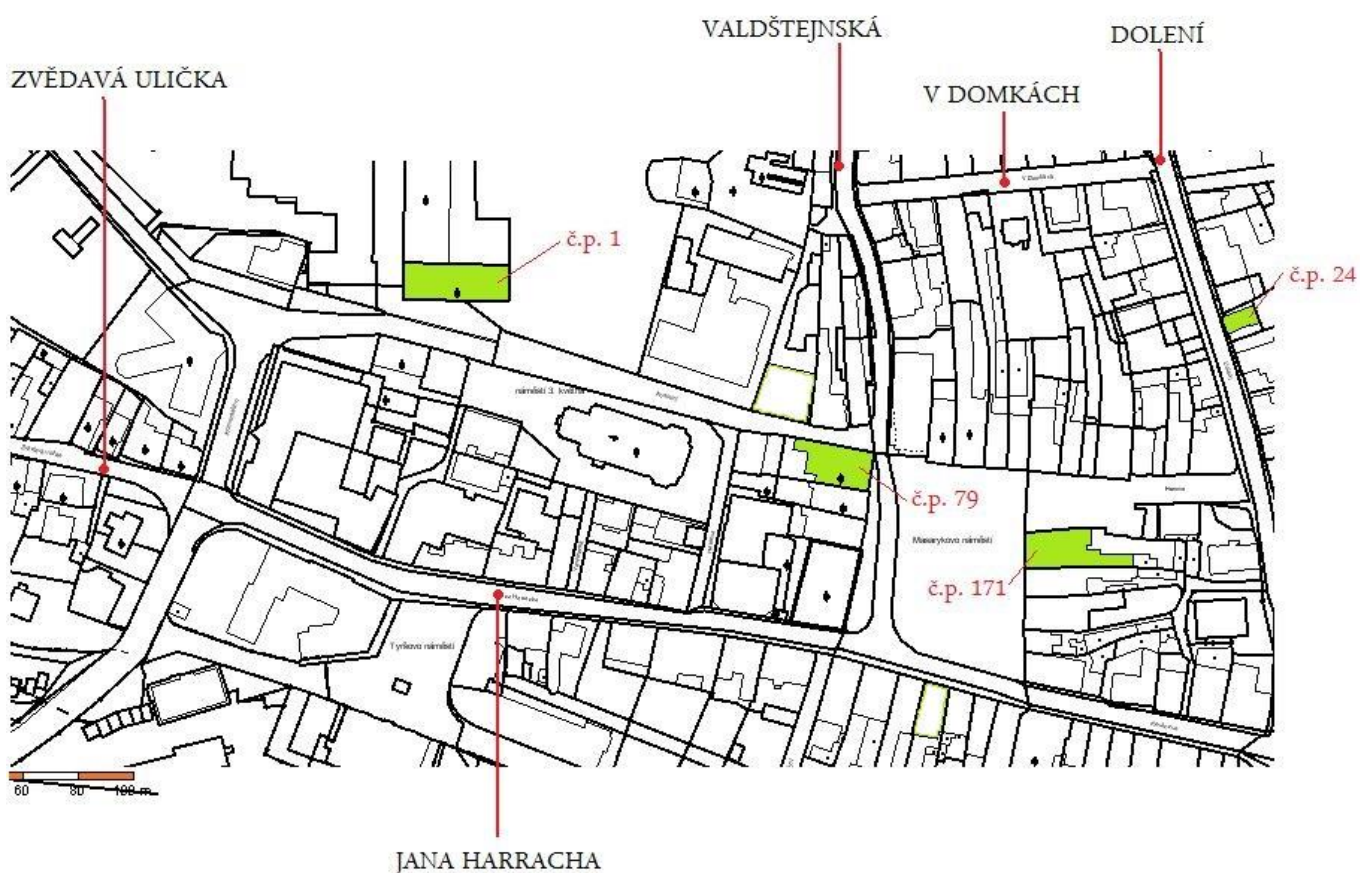

Obr. č. 25 Nejstarší kamenné sklepy domů v Jilemnici [16]

4.4.2. Období 18. století

V roce 1701 prodali majitelé jilemnického panství Harantové z Polžic a Bezdruzic svůj majetek tehdejšímu majiteli hornobranského panství hraběti Ferdinandu Bonaventurovi Harrachovi. Ten po více než dvou stech letech opět spojil obě panství pod jedno a vytvořil tak panství, ke kterému náleželo 26 vesnic a jako centrum město Jilemnice. Tato koupě znamenala pro celou oblast zásadní zlom v jejím vývoji. Od roku 1706 v jeho životním odkazu pokračoval jeho syn Alois Tomáš Raimund, který patřil mezi jednoho z nejschopnějších rakouských politiků té doby. Mezi jeho ušlechtilé skutky patří např. založení špitálu v Horní Branné pro staré chudé poddané, který byl schopen pojmout šest žen a šest mužů, nebo také jeho odpuštění dluhů poddaným ve své závěti, což na Jilemnicku činilo více než patnáct tisíc zlatých (více než stavba jilemnického kostela). K dalšímu vývoji celého panství po ztrátě Slezska napomohla také změna vídeňského dvora v hospodářské politice, neboť monarchie přicházela o značné zisky vlivem vývozu surového plátna. Z tohoto důvodu Harrachové založili v roce 1747 manufakturu s bělidlem v Hraňčově, kde až do jeho zrušení ve 20. století pracovalo kolem čtyřiceti dělníků. Jilemnice byla také vyhlášena výrobou kvalitní příze, která se vyvážela v sudech do Amsterdamu a Harlemu.

Vzrůstající hospodářský vývoj se samozřejmě výrazně projevil v rozrůstající se zástavbě, její kvalitě a růstu počtu obyvatel. Na jižní a východní straně města se osídlení příliš neposunulo. Ve třicátých letech 18. století se významnou dominantou města stal kostel sv. Vavřince, ke kterému přináležela fara. Také radnice byla opatřena hodinovou věží, která byla zakončena lucernou s korouhvičkou. Největší rozvoj však zaznamenala severní a západní část města. V roce 1752 byla na západním předměstí založena Zvědavá ulička, půdorysně se začala formovat ulice V Domkách, Jana Harracha, zčásti ulice Dolení a Valdštejská. První honosnější domy se začaly objevovat na samotném náměstí, už se nejednalo pouze o přízemní budovy, ale o patrové kamenné domy.

Obr. č. 26 Označení ulic a domů v centru Jilemnice [16]

Po požáru v roce 1788 byly na troskách ohořelých domů postaveny nové stavby, které spoluvytváří charakter Jilemnice dodnes např. č. p. 79 a 171 na náměstí, či roubená chalupa č.p. 24 v Dolení ulici. Vývoj panství si na počátku 18. století vyžádal také stavbu úřednické budovy pro sídlo správy. Barokní dům s č. p. 1 byl dochován až do současnosti bez podstatnějších změn. [Příloha 4]

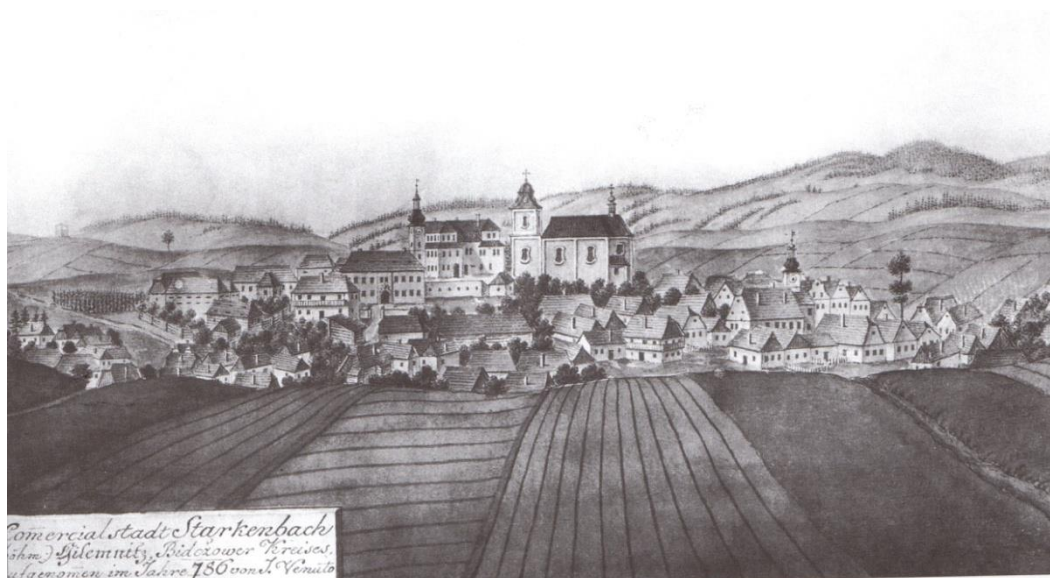
S postupem času přestalo být město rezidenčním sídlem a Harrachové pobývali na panství jen sporadicky, avšak zvýšené hospodářské aktivity daly podnět k rozšíření jak hospodářských dvorů u zámku a v Hrabačově, tak i panského pivovaru.

Dřevěná měšťanská zástavba byla častou zhoubou při vzniku požáru, hrozba byla o to větší, že domy v centru města byly postaveny těsně vedle sebe a nic tak nebránilo požáru volně se šířit z domu na dům. Správa města si tuto hrozbu uvědomovala, a proto vrchnost v roce 1752 nechala vydat podrobný požární řád pro jilemnické cechy, který popisoval přesné počínání řemeslníků v době požáru. Každý tento řemeslník měl přesně danou úlohu, kterou měl v době požáru zastupovat. Ve městě byla k dispozici velká stříkačka, radnice i zámek byly vybaveny koženými měchy na vodu a v každém domě měla být alespoň malá ruční stříkačka. Již ve Vejrychovských instrukcích pro branské panství z roku 1624 lze rozpoznat první zmínku o prevenci před vznikem požáru. Bohužel se veškerá tato opatření ukázala jako neúčinná.

4.4.3. Rozsáhlé požáry

Během několika staletí (1624-1884) to byly právě požáry, které představovali velmi obávanou hrozbou a to především proto, že dřevo bylo v těchto dobách hlavním stavebním materiálem. Právě požáry jsou příčinou, kvůli níž nám dnes chybí mnohé dokumenty, které by nám napomohly k lepší představě o středověké Jilemnici. V období od vpádu Švédů roku 1634 do roku 1788 byla Jilemnice od požárů ochráněna, potom požáry následovaly v těsném sledu za sebou. A právě požár z roku 1788 zasáhl město nejvíce: *„Pro paměť se tuto uvádí budoucím našim jmilým potomkům, že pod datum 14. Juny v roku 1788 jest ve dvou hodinách s poledne z domu pod No 126 od Jana Neumanna voskáře oheň (mimo komína skrze 4 šár) vyšel, a hned ale v ty chvíli mnoho sousedstva s hrubou stříkačkou a jinými potřebnými nádobíma co k ohni připatří se sešlo, však ale žádným způsobem uhasiti se nedalo, poněvadž v ten čas velké sucho bylo a povětrí veliké při tom ohni se strhlo, jenž ve čtvrt hodině největší díl velkých domů spolu s negocianty v rynku shořelo, nebo sousedé sotva (se) svejma dítkami skrze prudký oheň utéci mohli a příbytky a zboží zanechat museli, a taky pro velký oheň a horko k domům se přistoupit nemohlo. Při tom pádě 114 domů i s obecním domem do gruntů vyhořelo a devět domů se zbořilo, též na chrámě Páně svatého Vavřince kryt*

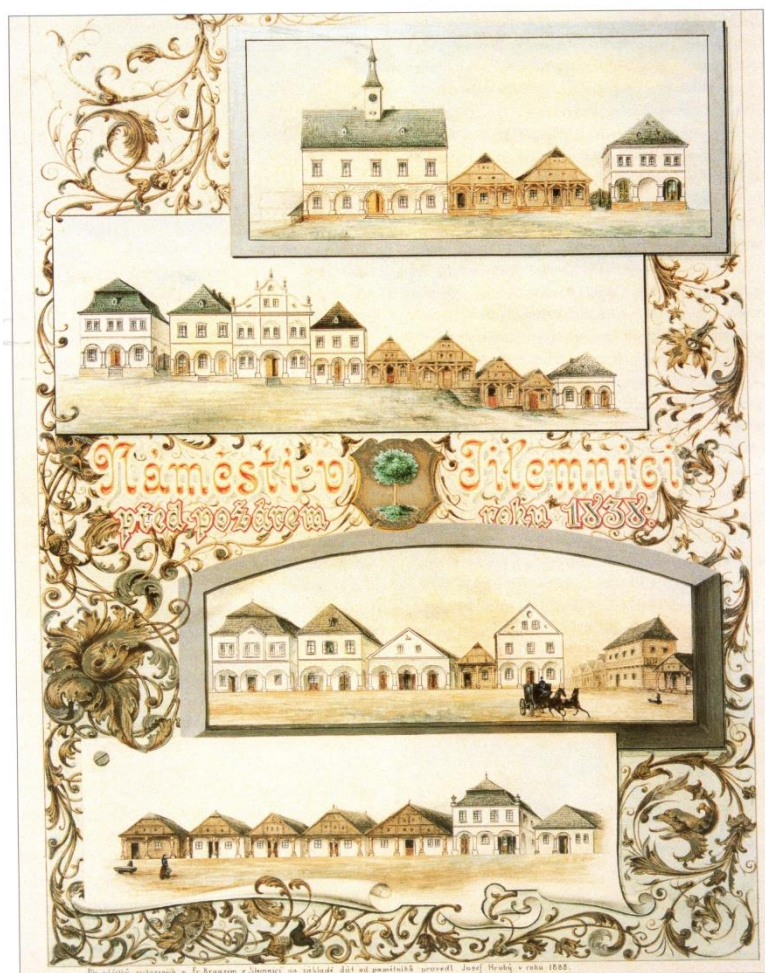
s velkou a malou věží, zvony na velké a malé věži (se) rozlily a na obojích oratoria všechny mobilia shořelo, dům farní, maštál, stodola i škola, k tomu v zámku kaple sv. Alžběty, kryt i mobilita, kvartýr důchodního, kontribučního, pivovar, špejchar, stodola, maštale, vinopal (na) také shořelo, dejž Bože, aby takového neštěstí a pádu ohně naši budoucí potomci navěky nedočkali.“ [9]

Obr. č. 27 Podoba města před požárem roku 1788 [24]

Městská kniha nám hned po patnácti letech dokládá další požár: „Leta Páně 1803 dne 5ho máje ráno o 2 ½ hodině, když lidé a sousedé městečka Jilemnice ještě na odpočnutí nočním byli, nenadále vyšel oheň z domu Václava Hrubého pod N. noc. 9, s jakou neopatrností, toho se nevyšetřilo. Že ale než lidé ze svého spaní se vytrhli a k bránění se sběhli, ten šíravý oheň se velmi rozmohl, takže okolní sousedé jen své životy hájit museli a své jmění tomu prudkému ohni za oběť nechat musili, v kterémžto ohni stráveny byly domy sousedské pod N. Consc. 1étým, 11tým, 8mý, 7mý, 6tý, 5tý, 4tý, 78mý a 79, pak farní a školní domy, posledně kryt chrámu Páně i s těma novýma zvony...“. [10] O jednom z dalších poměrně dost rozsáhlých požárů, který Jilemnici v roce 1838, nás informuje časopis Ponaučné a zábavné listy pro polní hospodáře a řemeslníky v Čechách: „Jilemnice vyhořela dne 26. dubna b. r. Za několik hodin bylo 51městských domů i s jinými staveními, vrchnostenský zámek a kostelní střecha ohněm stráveno, neboť plamen metal hořící máslo na všechny strany, náměstí stálo toho samého času v ohni a horoucnost plamenů prudkým větrem rozdmýchaných bránila přístupu hasičích, jenž se toliko tím zabývali, aby rozšíření ohně zamezili“.

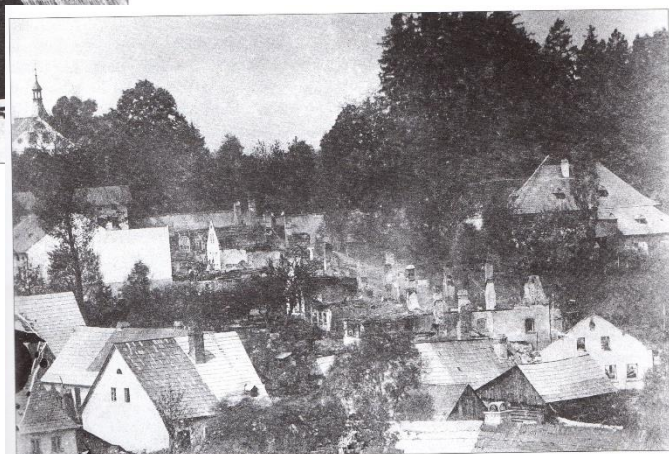
„Mnoho rodin není v stavu svých obydlí opět vystavěti a mnohý řemeslník nepřišel toliko o své vlastní zboží a zásoby sobě svěřené. Vypočtená škoda má obnášeti 157 413 zl. 44 kr. stříbra, pojišťovatelný pak pouze 33 505 zl. 35 kr. stříbra nahraditi mají. K oblevení smutného stavu obyvatelů bez vlastní viny zchudlých povolilo veleslavné císařské zemské presidium, rozhodnutým ode dne 21. června b. r. číslem 31038 pro ně sbírku po Čechách...“ [11]

Obr. č. 28 Náměstí před požárem roku 1838 [25]

Ještě před tímto požárem nechalo představenstvo města, na základě předchozích zkušeností s požárem, strhnout všechny dřevěné komíny. Bohužel ani toto opatření město nechránilo. Během požáru shořela celá severní strana domů na náměstí (na obr. č. 28 druhý obrázek ze shora). Odolat požáru se podařilo jádrům zděných staveb, které jsou zachovány dodnes s výjimkou bývalého „Grant hotelu“ (2. obr. shora první budova zleva), který byl ve 20. století ponechán svému osudu, zchátral, v roce 1990 byl zbořen a nahrazen moderní stavbou Komerční banky. Také bohatě zdobený štít v klasicistním stylu č. p. 10 (2. obr. shora 3. dům zleva) při požáru padl a nebyl nikdy obnoven.

Kromě náměstí zasáhl tento požár také Kostelní ulici, krytinu kostela včetně nových zvonů, faru a školní budovu. Jako zásobárna vody měla mimo jiné také sloužit nově postavená kašna. Také byly přepracovány protipožární pokyny, tentokrát se kladl důraz na samotné ohlášení požáru. Jako neúčinnější bojovníci s požárem se až časem ukázali nehořlavé materiály a v roce 1874 založení sboru dobrovolných hasičů při jilemnickém Sokole. Další a zároveň poslední velký požár vypukl v roce 1884. Záznam o něm můžeme najít i v knize Tělocvičné hasičské jednoty Sokol: „*V pondělí svatodušní dne 2. června stihla značnou část nejchudšího obyvatelstva zdejšího krutá rána. K 6. hodině odpo., kdy následkem krásného počasí téměř většina měšťanstva dlela kromě města, vypukl náhle v domě Františka Vítka (v) čp. 75 nezjištěným způsobem požár, který takovou rychlostí se šířil, že v půlhodině 11 vedle sebe stojících dřevěných domků stálo v plamenech. Přikvapivším hasičům nebylo více lze uchrániti zachvácené objekty, pročez čelilo veškeré snažení k tomu, by dalšímu postupu zhouby směrem na ulice Valdštejnovy a Dolní zabráněno bylo, což se za vydatné pomoci obětavého měšťanstva také podařilo. Díky Bohu, že vál příznivý vítr, jinak by byla velká část města snadno mohla podlehnouti smutnému osudu.*“ [12]

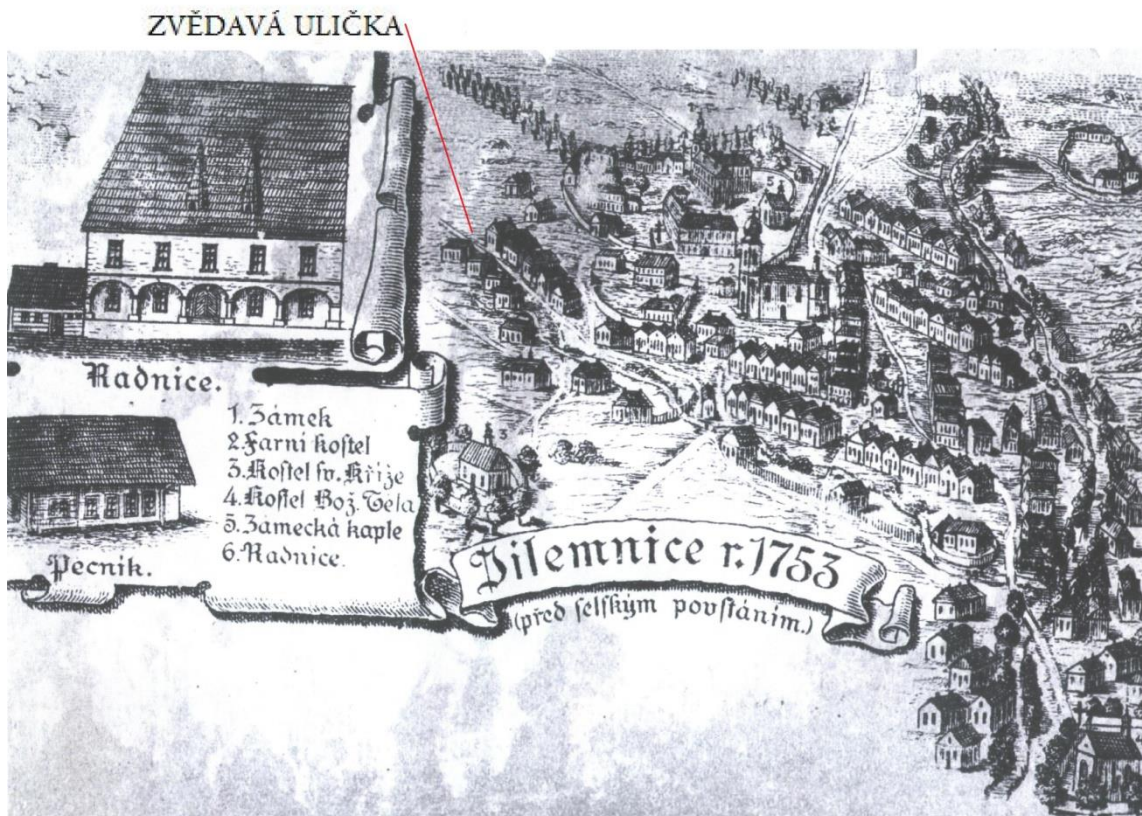

Obr. č. 29 Ulice V Domkách před požárem roku 1884 a po něm [8]

V okresním archivu lze nalézt doklady již z 19. století, které upozorňují na špatný stav tehdejších komínů, kamen, kouřovodů protažených dřevěnými stěnami atd.

4.4.4. Zvědavá ulička

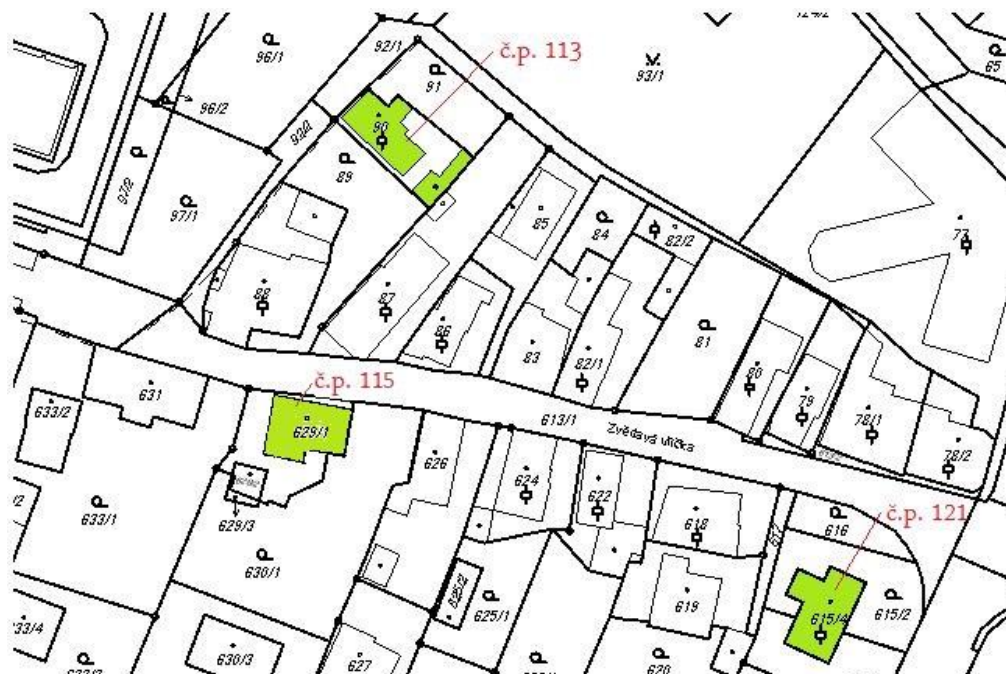
Soubor lidových staveb zvaný Zvědavá ulička patří k unikátní ukázce příměstské roubené zástavby v celých Krkonoších. Její název vychází z uspořádání jednotlivých chalup, kdy každá další chalupa směrem do kopce přesahuje chalupu spodní o jednu okenici a vzbuzuje tak dojem „zvědavého“ nahlížení ulicí směrem k náměstí. V době svého založení nebyla zástavba tak hustá jako v současnosti a opravdu bylo tak možné z povzdálí dohlédnout až k náměstí. Již na Grauparově mapě z roku 1753 lze rozpoznat uspořádání jednotlivých chalup.

Obr. č. 30 Grauparova mapa z roku 1753 [17]

Do původní podoby této uličky zasáhl v roce 1788 požár. Ze všech tehdy na popel padlých domů byly jako první obnoveny právě chalupy ve Zvědavé uličce a celému předměstí tak vysloužily název Nové město. Svého dalšího prodloužení se již nedočkala z důvodu návaznosti na nový hřbitov, který vznikl na kopečku za ní. Možná právě odlehlost této zástavby od samotného centra města a rušných ulic byla důvodem, proč se téměř nezměněna zachovala do současnosti. Místní chalupy byly postaveny s typickou komorovou dispozicí, pokud se jednalo o řemeslníky, v případě zemědělců přináležel k základní dispozici také chlév. Světnice byla vždy orientována směrem do ulice, uprostřed vedla chodba do zadní komory popř. do chléva.

Výjimku tvoří dům s č. p. 113. Zde přináležejí k severní stěně chalupy pod pravým úhlem výměnkářská světnice. Naopak u č. p. 121 přiléhá k západní straně chlév a sýpka. S postupem času se dispozice jednotlivých stavení měnily a rozšiřovaly, avšak jejich jádro je ve své podstatě zachováno.

Obr. č. 31 přehled stavení ve Zvědavé uličce [16]

Právě dům s č. p. 121, který je znám jako „Šaldův statek“ prošel v novodobé historii zásadními změnami. Tento dům býval až do roku 1964 trvale obýván rodinou Šaldovou. Ta se zanedlouho přestěhovala do nedaleké novostavby a stavení začalo pomalu chátrat. V roce 1998 byl stav této roubenky už natolik žalostný, že si její rekonstrukce vyžádala poměrně značný zásah. Chalupa byla po jednotlivých částech, které byly pečlivě označeny a očíslovány, postupně rozebrána. S využitím zdravých trámů byla opět sestavena do své původní podoby na nových základech, které byly zhotoveny o několik metrů blíže směrem ke Zvědavé uličce.

Obr. č. 32 Šaldův statek (dobová fotografie, rok 1998, rok 2005) [21]

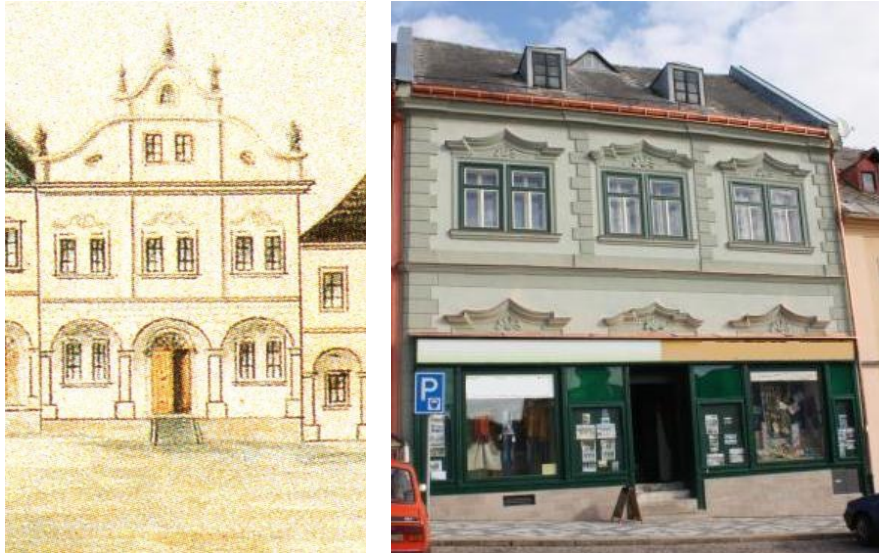
Všechny chalupy ve Zvědavé uličce jsou roubeny z hrubě otesaných mohutných trámů. Jak již bylo tradicí u lidových staveb, vymazávaly se mezery mezi jednotlivými trámy směsí jílu, plev a pazdeří, a následně se natíraly na bílo. Stropy ve staveních bývaly povalové se silnou vrstvou mazaniny. Do počátku 20. století pokrýval střechy šindel. Ještě na konci 18. století měl dům č. p. 115 dřevěný komín i přesto, že po požáru v roce 1788 bylo nařízeno všechny dřevěné komíny strhnout a vybudovat komíny kamenné. Nejzajímavější část stavení tvořily lomenice. Ty byly horizontálně dělené předsunutým polem ve dvou, třech nebo čtyřech pásech. Vertikálně mohla být lomenice rozdělena až do patnácti menších políček, které měli trojúhelníkový, obdélníkový nebo čtvercový tvar. Všechny lomenice pak byly bohatě zdobeny vyřezávanými lištami, které mohly obsahovat i některé prvky z různých architektonických stylů. Některé zdejší lomenice patří k nejkrásnějším nejen v Krkonoších, ale i v Podkrkonoší. Stejně jako tomu bylo u chalup ve Štěpanicích, i zdejší roubenky měli pod horní malou valbou umístěno malbou zdobené záklopové prkno. Bohužel z původních záklopových prken se zde nepodařilo dochovat ani jedno, ale v Krkonošském muzeu v Jilemnici můžeme nalézt jejich mnohé opisy. Nejstarší roubenou stavbou v Jilemnici, která odolala i požáru v roce 1788 je výše zmiňované č. p. 113. Na záklopovém prkně bylo napsáno: „*Léta Páně 1752 vyzdvižen jest tento dům s pomocí Boha všemohoucího z Nákladu Adama Koblýska, mistr Petr Jebavej.*“ [13] Během nacistické okupace vyhořel dům s č. p. 107, který již nebyl obnoven.

Obr. č. 33 Zvědavá ulička

4.4.5. Období 19. století do roku 1945

Celkový vzhled Jilemnice v 19. století byl poznamenán nejen četnými požáry, ale také napoleonskými válkami na počátku tohoto století. Po požáru v roce 1803 vyrostlo na náměstí obklopeném podloubím vedle klasických roubených chalup několik kamenných domů. Mezi nejhonosnější domy té doby, patřil dům s č. p. 10.

Obr. č. 34 Dům č. p. 10 před požárem roku 1838 [8] a dnes

Po požáru v roce 1838 zmizely z náměstí všechny dřevěné stavby. Nová cihelná či kamenná zástavba v klasicistním stylu se z větší části dochovala dodnes. Hlavní materiálem pro stavbu nosných konstrukcí je tedy cihla. Domy jsou však stavěny buď na kamené podezdívce nebo na kamenném sklepu se soklem. Jelikož tento styl výstavby navazoval na renesanci, přebíral tak některé její prvky. Stavby jsou pravidelné s rovnými, čistými liniemi. Fasáda však působí střídmejším dojmem. Objevují se zde opakující se geometrické tvary. Ačkoliv tento styl je hodně podobný renesanci, nastává zde změna v podobě většího důrazu na funkčnost stavby jako celku. Zůstává zde zachováno podloubí náměstí s kamenými sloupy. Fasády domů bývají zdobeny štuky nejrůznějších tvarů a hloubek. Štíty domů jsou natočeny vždy směrem k hlavní ulici. Okna jsou obdélníková dvojí. Vstupní portály mají půlkruhové nebo rovné nadpraží. Stropy prvního podlaží jsou tvořeny českou klenbou nebo trámovými stropy. Stejně jako znak klasicismu se začínají objevovat prvky secese. Veškeré architektonické styly se přeci jenom do malého horského městečka dostávají s časovou prodlevou, a proto časový rozdíl mezi výstavbou domů v klasicistním stylu a s prvky secese, nebyl téměř zřetelný.

Obr. č. 35 Dům č. p. 208 v Dolní ulici

Architektonický styl secese se zde neobjevoval v tom pravém smyslu. Většinou šlo spíše o ornamentální organické prvky, které se objevovaly na fasádách domů. Jednu z výjimek však tvořil dům s č. p. 592, který býval největší ukázkou tohoto architektonického stylu ve městě. Na rozdíl od ostatních staveb neměl na fasádě tolik organických prvků, ale oproti ostatním měla okna tvarovaná do zvětšeného půlkruhu, což byl jeden z typických prvků.

Obr. č. 36 Dům č. p. 592 [8] a fasáda domu č. p. 152

Na fasádách domů je objevovaly nejrůznější výjevy, které můžeme spatřit v přírodě. Nekonečnou nabídku inspirace pak nabízejí samotné rostliny, proto zde můžeme najít nejrůznější květy, nejčastěji pak kosatce, trsy travin nebo listy nejrůznějších tvarů, což se objevuje právě v případě domu s č. p. 152 na obrázku č. 36. Dalším z motivů secese byla ženská krása. Ukázkou tohoto výjevu můžeme dodnes spatřit na domě „U Petříků“ s č. p. 94, kde je zobrazena hlava ženy s důrazem na její obličej, který je „orámován“ květy.

Obr. č. 37 Dům č. p. 94

Sympatie s některým s architektonických slohů se prolínají napříč celým obdobím. Mnohdy tedy ani nezáleželo na nejnovějších trendech ve světě, byť jim byla jistě přikládána určitá váha, ale záleželo také především na vkusu majitele.

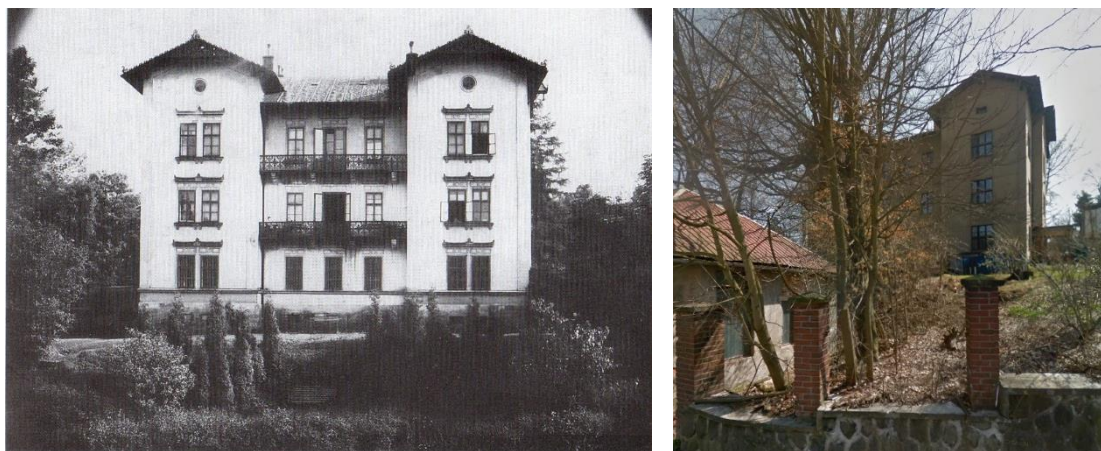
V roce 1822 město vynaložilo značné prostředky na vybudování mostu přes Jilemku, opravu radnice, a především k vydláždění náměstí a jednotlivých ulic. První dlážděnou ulicí v Jilemnici byla ulice Kostelní, která spojuje náměstí s kostelem, potažmo se zámekem, a tudíž byla nejvíce frekventovaná. Deset let po ní následovalo dláždění náměstí. Některá zákoutí města však nadále zůstávala v neudržovaném stavu. Rybníček, do něhož ústila kanalizace ze zámku a školy, který se nacházel směrem na jih od fary, nechal v roce 1834 zasypat pan farář Bien. Na jeho místě pak vybuďoval farské zahrady, které časem zanikly. Na počátku století byla postavena také silnice směrem ke Studenci. Byla to důležitá spojnice, která navázala na komunikaci vedoucí z Nové paky do Jičína a následně do Prahy. Po dalších třinácti letech započala i výstavba silnice ze sousedního Vrchlabí do Liberce.

V roce 1861 nechalo město vybudovat obecní cihelnu, která napomohla k nastartování ekonomiky ve městě. Stavba roubených domů byla tedy na ústupu, ty které byly v dezolátním nebo nevyhovujícím stavu byly strženy a postupem času nahrazeny novými, převážně zděnými stavbami. To, že stavba roubených stavení ještě zcela nevymizela, lze dokázat záznamem z roku 1859, který dokládá stavbu právě dřevěného stavení.

Významným krokem pro zlepšení ekonomické situace byl v 60. letech odprodej městských pozemků v Jilmu, Hrabačově a části pozemků v Jilemnici, protože zaplacené daně převyšovaly výnosy z jejich pronájmů. Rozvoj města byl na krátký čas během pruské okupace pozastaven. Ale již v roce 1877 byla nově otevřena všeobecná okresní nemocnice, která stála v dnešní ulici Geologa Pošepného. O dalších jedenáct let později nechal tehdejší starosta Jilemnice František X. Jerie založit městskou spořitelnu. Pro celkový vývoj města bylo důležité, že právě on se stal starostou: „*Františku X. Jeriovi vděčíme za vydláždění a lepší osvětlení mnoha ulic, založení muzea, postavení dívčí školy, záchranu tkalcovské školy, vybudování nové radnice. Náleží mu významný podíl na postavení místní dráhy, zřízení gymnázia, elektrifikaci města, rozsáhlé regulaci Jilemky, zřízení erární pošty a dlouho bychom mohli jmenovat dále. Město za jeho působení zažilo nebývalý rozmach, rozhodně odporující zafixovanému obrazu Havlíčkových Petrolejových lamp. Škoda jen, že se skvělý starosta na závěr svého života dočkal bolestného nevděku a zemřel v chudobě*“. [14] Spořitelna spolu s občasnou záložnou se také finančně podílela na stavbě mnoha projektů na území města, například městského gravitačního vodovodu, na který lze dodnes narazit v původním stavu v ulici Na Drahách nebo také na elektrifikaci města. Elektrickou energii pak zajišťovala vodní elektrárna pana Vejnarů v Hrabačově, jež byl hlavním iniciátorem a otcem samotné myšlenky elektrifikace města a následně i jeho okolí.

Vývoj také nastal v textilní výrobě, což samozřejmě souviselo ve stavbě honosných vil a domů podnikatelských rodin. Několikerého uznání se dostalo podnikatelské firmě Tauchmannů, která právě s pomocí textilního podnikání dopomohla rodině ke značnému bohatství. Mezi roky 1869 až 1870 si nechali postavit honosnou vilu č. p. 260 ve Valdštejské ulici, která svou velikostí a přepychem mohla směle konkurovat zámeckému areálu.

V roce 1910 koupil vilu okres a postupem času byl zastavěn její rozsáhlý park. O velikosti prostor této vily, mluví také fakt, že dnes zde naleznete prostory domova mládeže.

Obr. č. 38 Dům č. p. 260 kolem roku 1905 [8] a dnes

Kromě textilu se podnikalo i v dalších odvětvích. Jednou z rarit bylo založení výroby limonád a sodovky Josefem Knoblochem. Ten si zřídil malou výrobu v domě s č. p. 172 na náměstí, kterou zanedlouho rozšířil o produkci slivovice a jeřabinky. Vodu pro jejich výrobu si dovážel od kapličky Nejsvětější Trojice v Horních Štěpanicích.

Stále rostl počet obyvatel a městská zástavba se začala značně rozšiřovat a měnit. Vlivem několika požárů začalo ubývat roubených staveb. Také požadavky na bydlení začaly být větší a některé stavby se špatným technickým stavem musely být strženy. I charakter Harrachovy ulice se začal měnit a docházelo tak k formování dnešního Tyršova náměstí. V pseudorenesančním stylu zde vyrostla budova nové městské radnice (dnes ZŠ Harracha), sokolovna a občanská záložna (dříve sídlo Katastru nemovitostí). První třípodlažní budovou ve městě byla budova měšťanské školy u kostela. Nová výstavba měšťanských domů vnikala v Kavánově, Valdštejnské a Dolení ulici. Dále vznikaly i celé ulice např. Nádražní, Československých legií a z části ulice Geologa Pošepného. Z větších domů a vil např. č. p. 152 v Dolení ulici, naproti stojící č. p. 281 v ulici Geologa Pošepného, v Nádražní ulici č. p. 270, přestavěná secesní vila v ulici Československých legií č. p. 592. Souvislá zástavba domů sahala až do ulice Geologa Pošepného a k vlakovému nádraží, na severní okraj Valdštejnské ulice a k dolnímu okraji Nouzova. [Příloha 5]

Pozemkovou reformou po I. světové válce byl zmenšen Harrachův velkostatek ve prospěch města, z celkových 13 826 hektarů, zůstalo Harrachům pouhých 5 704 ha. Leč nebyla poválečná situace pro město příznivá, stavební rozvoj se začal znovu vyvíjet. V Metyšově ulici vznikla tzv. sirotčí kolonie, která byla vystavěna pro sirotky padlých z I. světové války. Nikdy však zde nebyl ubytován ani jeden sirotek, neboť si je do své péče vzaly rodiny padlých.

Obr. č. 39 Sirotčí kolonie na počátku 20. let [8] a dnes

Vznikaly další nové čtvrti rodinných domů např. Nouzov či Spořilov. Z rodinných domů se největšího ohlasu dočkala funkcionalistická Fischerova vila ve Valdštejnské ulici. Jejím hlavním architektem byl Václav Kolátor, jehož proslavila především stavba plaveckého bazénu pod Barrandovem v Praze. Původně zde stávalo pozoruhodné poloroubené stavení, kde žila a zároveň měla obchod s přízí Anna Niklová. Stavba byla však ve třicátých letech 20. století zbourána a na jejím místě byla postavena Fischerova vila. Jedná se o stavbu přibližně obdélníkového půdorysu. Na hlavním průčelí stavby z Valdštejnské ulice vyniká především prosklený schodišťový prostor. Opakem strohého průčelí vily je však pohled na budovu ze zahrady. Hlavní dominantou je točité schodiště, které spojuje terasu nad garáží s balkónem v 2. nadzemním podlaží, odkud bylo možné vstoupit do obytných místností. V suterénu budovy se kromě technického zázemí nacházela místnost pro vodoléčbu, z východu pak byla garáž pro dvě auta. Na úrovni 1. nadzemního podlaží a zároveň tedy v patře u vstupu z Valdštejnské ulice, se nacházela ordinace praktického lékaře a také zubního lékaře. Další patro bylo pak čistě obytné pro rodinu Fischerových. Stavba byla později adaptována pro účely mateřské školy a následně pro potřeby základní umělecké školy, kterou zde naleznete dodnes. [Příloha 6]

Došlo také ke stavební zásahům v centru města. V Harrachově ulici bylo strženo několik domů, které byly záhy nahrazeny domy novými, příkladem může být dům s č. p. 132 v rohu náměstí, kde se dříve v přízemí nacházela vinárna. Ve třicátých letech začala vývoj města brzdit nejen hospodářská krize, ale především také zhoršující se mezinárodní politická situace. Vztahy Čechů s Němci, byť léta žijících v poklidu v těsném sousedství, se začaly prudce zhoršovat. Vše pak vyvrcholilo mnichovskými událostmi, jež zapříčinily, že se státní hranice, po několika posunech směrem do vnitrozemí, zastavila na hrabačovské křižovatce. V důsledku této situace postupně zanikl, dříve tak rozsáhlý, jilemnický okres.

Obr. č. 40 Státní hranice v Hrabačově [8]

4.4.6. Poválečné období

Po válce začal v Jilemnici rapidně klesat počet obyvatel, většina z nich se snažila vrátit do domovů, které opustili začátkem války nebo osídlovali oblasti, z nichž byli deportováni Němci. Zestátnění městské spořitelny mělo za následek úpadek ekonomiky ve městě. Zaniklo mnoho živností např. cihelna, výroba zemědělských strojů, výroba lyží a také pivovar. V komunistické éře mělo dojít také k drastičtějším změnám v centru města. V osmdesátých letech měla být zbourána část Kavánovy, Kostelní a také Harrachovy ulice, revoluce roku 1989 však všemu zabránila. Ještě před revolucí, v šedesátých letech, došlo k výstavbě sídliště, které sice urbanisticky propojilo centrum města s tehdejším Jilmem, architektonicky však do horského města, s převážně roubenou zástavbou, příliš nezapadlo, i když se jednalo o kombinaci panelové zástavby se zděnými bytovými domy. [Příloha 7]

Tyto domy byly však typickou ukázkou výstavby za doby socialismu, kde bylo účelem postavit co nejrychleji pro co největší počet lidí. Konstrukčně byly panelové domy vyrobené z prefabrikovaných železobetonových panelů, které byly dopředu vyrobeny a pouze dopraveny na místo stavby k montáži pomocí jeřábů. Z tohoto důvodu byla výstavba velmi rychlou záležitostí. Architektura zde nehraje vůbec žádnou roli. V posledních letech, při opravách těchto domů, se lidé snaží domy alespoň vizuálně ozvláštnit. Společným ukazatelem těchto staveb však byl jejich hranatý, jednoduchý tvar, šedá břizolitová omítka, okna, která měla stejnou velikost a k jejich střídání, pokud tomu tak je, dochází v pravidelných intervalech. Společným znakem jsou také dveře v interiéru, umakartové jádro, či totožný dekor obkladů.

Kromě této výstavby začaly ve městě vznikat další vilové čtvrti v Jilmu, Pod Lázněmi a na úpatí Kozince. Na opravy ve zchátralém centru města nikdo nedohlížel, a tak došlo v mnoha případech k necitlivému zásahu nejen do konstrukcí staveb, ale především do jejich vnějšího vzhledu, což celkový vzhled centra města poznamenalo. Především bohatě zdobené historické fasády téměř vymizely. Zanikl velký počet roubených staveb. Postupně zchátral zámek, úřednické budovy, panský dvůr i samotný pivovar. Paradoxně díky tehdejšímu stavu těchto budov, byla jejich historická hodnota zachována. Také městská zeleň se změnila téměř k nepoznání. V zámeckém parku, který byl osázen spíše jako lesopark, přibyl v blízkosti zámku amfiteátr, který svým vzezřením do tohoto prostředí příliš nezapadl. Téměř zanikl park za Tauchmanovou vilou a sokolovnou u Tyršova náměstí. Naopak nově byl založen park mezi autobusovým nádražím a nově vystavěným sídlištěm. V důsledku stavby městského obchvatu zmizela téměř celá městská čtvrť Za Vodou a spolu s ní také velmi cenná roubená Kuchařova kovárna z konce 18. století. V rozsáhlejší příloze s č. 8 lze porovnat vzhled města v roce 1950 s leteckými snímky, které byly pořízeny v roce 2004 [15].

Za zmínku zajímavé výstavby v tomto období jistě stojí výstavba dvou tzv. šumperáků¹², které byly postaveny na Nouzově. Jedná se o jednopodlažní domy s plochou střechou, které jsou orientovány čelní stěnou kolmo na vozovku.

¹² Jedná se o označení rodinného domu, který vznikl v 60. letech 20. století. První dům, který se odkazoval na bruselský styl československé expozice Expo 58, navrhl Josef Vaněk pro tehdejšího ředitele nemocnice v Šumperku. [státní ústav památkové péče Praha]

V přízemí se zpravidla nachází zázemí domu a také garáž, která nikterak nevystupuje z půdorysu domu. Naopak jakoby z čelní strany v úrovni prvního patra vystupuje balkon, který je přes celou délku čelní stěny. Tato stěna bývá zpravidla celá prosklená. Balkón je po obou stranách zakončen šikminami, které často mívají kruhové otvory nebo jiné prolisy. Toto sešikmení se většinou opakuje i v některých dalších prvcích na budově, např. v podobě obložení garážových vrat nebo také v podobě šikmého prosklení.

Obr. č. 41 Výstavba šumperáků na Nouzově

V ulici Za Lázněmi v této době vznikl soubor staveb lidově zvaných okály. Tyto stavby se začínají objevovat v 70. letech. Jejich pojmenování vzniklo na základě odkupu výrobní a montážní licence těchto staveb od německé firmy OKAL, kdy součástí tohoto kontraktu bylo také získání projektové dokumentace na několik typů těchto staveb. Jedná se tedy o dřevěné montované konstrukce. Ve své době byly atraktivní a cenově dostupnější alternativou panelových sídlišť, avšak přesto, že šly doslova na dračku, jednalo se spíše o podpultové zboží. Stavba okálových kolonií byla v tehdejší době znakem moderního bydlení v dostupnosti a veškerou infrastrukturou města, avšak v soukromí, které nabízela spíše vesnice. Hřeben sedlové střechy, která byla opatřena eternitovou střešní krytinou, je rovnoběžný s přilehlou ulicí. Tvar půdorysu je obdélníkový a vstup do domu z ulice se tedy nachází na delší straně budovy. Hlavní dveře do domu se nachází ve zvýšeném podlaží, proto je nutné pro vstup zdolat několik schodů. Stejně jako konstrukční systém, jsou typizována také okna a dveře. Vnější plášť byl povětšinou konstruován z azbestocementových desek, které měly sloužit jako ochrana proti požáru.

Obr. č. 42 Okály v ulici Za Lázněmi [22]

S vývojem průmyslu ve městě, také souvisela výstavba několika podnikových obytných domů. Tyto domy bývají z pravidla podsklepené, dvoupatrové, s šesti až dvanácti byty. Jedná se o zděné stavby, které jsou orientovány rovnoběžně s hlavní silnicí a mají obdélníkový půdorys. Zastřešeny jsou valbovou nebo sedlovou střechou. Okna mají obdélníkový nebo až čtvercový tvar a původně byla zdvojená. Dnes jsou již mnohdy tato okna vyměněna za okna plastová. Každý z bytů má přístup z denní místnosti na balkon. Se stavbou těchto bytů bývala spojená také výstavba řadových garáží.

Obr. č. 43 Bytové domy

V případě stavby bytového domu u nemocnice jsou tyto garáže umístěny v přízemí. Postupem času a se zvyšujícími se nároky na bydlení, vznikla potřeba výstavby půdních vestaveb v těchto obytných domech. V některých případech se jedná o rozšíření užité plochy bytů v nejvyšším podlaží, někdy jde o stavbu nových bytových jednotek.

Obr. č. 44 Bytový dům u nemocnice

4.4.7. Od roku 1989 do současnosti

Významným rokem pro historické jádro města bylo v roce 1990 vyhlášení městské památkové zóny. [Příloha 9] Město začalo vynakládat značné prostředky na obnovu a další rozvoj města. Kromě oprav kulturních památek ve městě byla opravena řada památkově chráněných měšťanských domů. V osmdesátých letech byla ze Zvědavé uličky téměř vyloučena doprava, nově zde byla obnovena také dlažba z žulových kostek a na několik chalup se opět vrátila šindelová krytina. Jak jsem se zmínila již na konci kapitoly č. 4.4.4., došlo k obnově a posunu chalupy Šaldova statku. Stavební rozvoj ve městě zažil nebývalý rozmach. Z větší části se jednalo především o zástavbu rodinných domů, které se stavěly na periferiích města.

Nejoblíbenějšími lokalitami pro výstavbu rodinných domů se pak stala oblast Kozince a Jilmu. Další rodinná zástavba vznikala také Za Lázněmi a podél hlavní komunikace spojující Jilemnici s Hrabačovem. Především zástavba Na Kozinci se rozrostla o několik souborů řadových domů, které byly postaveny vždy rovnoběžně s ulicí. Ke každému z domů vždy přináležel pozemek o šíři domu. Střecha je sedlová se spádem směrem k ulici.

Obr. č. 45 Řadové domy Na Žuliance [22]

Dalšími řadovými domy, které byly v Jilemnici postaveny, bylo pět souborů řadových domů na ulici Roztocká směrem na Roztoky u Jilemnice. Některé mají střechu sedlovou, ale naleznete tu také soubory se střechami pultovými. Mezi jedny z nejnovějších zástaveb z poslední doby jistě patří vystavění čtyř obytných domů také v této lokalitě.

Obr. č. 46 Ulice Roztocká [22]

Domy mají sedlovou střechu, čtyři nadzemní podlaží, z toho dvě se nachází již v prostorách střešní konstrukce. Obvodový plášť je z cihel a okna jsou již plastová. Byty, které se nachází v prvním a druhém nadzemním podlaží, mají svůj balkón. Domy jsou podsklepené a ke každému bytu náleží vlastní sklep.

Obr. č. 47 Ulice Roztocká

V porovnání výstavby Na Žuliánce a na ulici Roztocká lze nalézt rozdíl. V případě stavby Na Žuliánce, lze z tvaru výstavby domů vyčíst, že tyto domy měly celou výstavbu v této lokalitě uzavřít. Naopak výstavba na Roztocké ulici zapadá do okolní zástavby a nechává jí se zde volně rozvinout.

V nedávné době došlo k dostavbě tří řadových domů „svépomocí“ v projektu přestavby bývalého Dřevotvaru (viz kap. 3.5.). Majitelé pozemků se rozhodli ctít původní záměr i návrh domů. Domy mají obdélníkový půdorys, který je kolmo k vozovce, plochou střechu a v přízemí je součástí půdorysu garážové stání. Dům má dvě nadzemní podlaží a není podsklepený, ke každému přináleží zadní zahrádka o šířce domu. V současné době jsou na prodej další čtyři základové desky, které jsou již osazeny průchodkami pro inženýrské sítě. Co se týče dostavby dalších dvou bytových domů, které měly být provedeny v rámci celého projektu, došlo pravděpodobně k odprodeji od původní firmy, neboť v současné době jsou tyto byty nabízeny k odprodeji. Bylo by jistě dobré, kdyby se dokončení povedlo, neboť pravděpodobně z důvodů nedostatku peněz, je nedokončená budova nechána bez zakonzervování napospas rozmarům počasí a vandalům již několik let.

Rozšířila se také horní zástavba kopce Kozince o další rodinné domy. Ty byly v počátcích výstavby stavěny v orientaci rovnoběžně s příjezdovou cestou. Jejich půdorys je obdélníkový a střecha sedlová. S postupem času a vlivem nejnovějších trendů i zde momentálně naleznete domy nejrůznějších tvarů půdorysu i zastřešení.

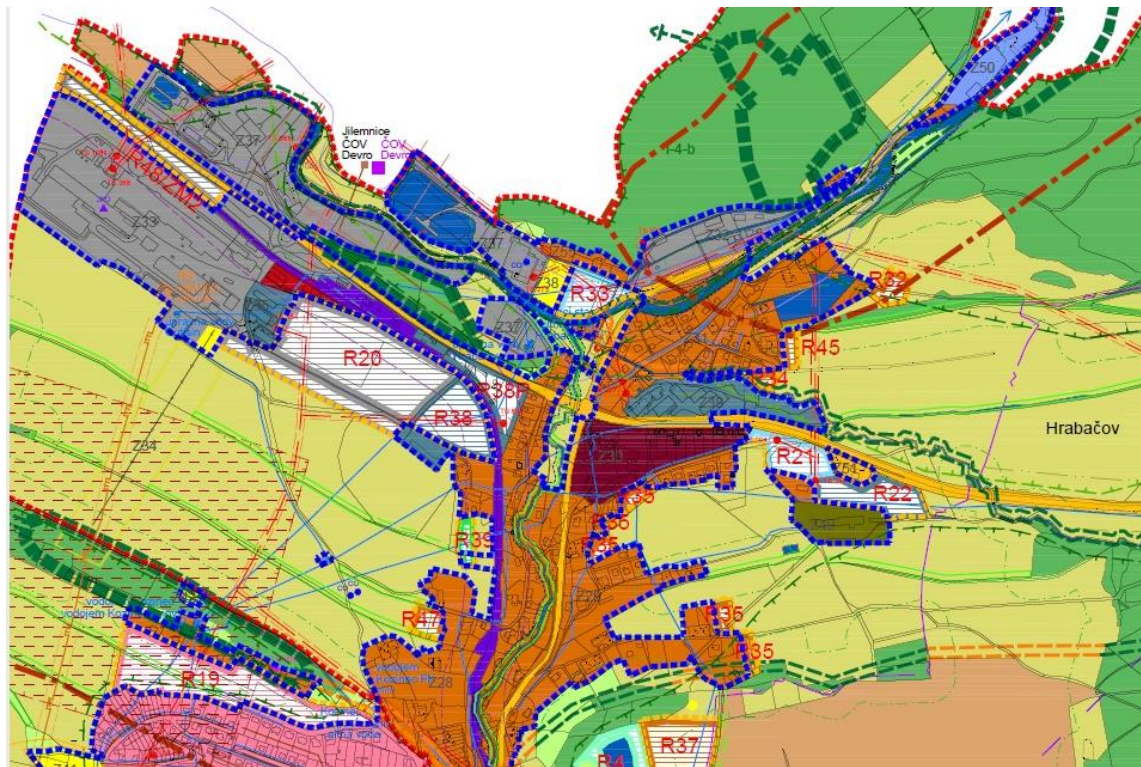
Jak jsem se již zmínila v kapitole č. 3.5, v roce 2006 došlo ke stavbě komplexu devíti bytových domů za nemocnicí na ulici Metyšově. Soubor staveb vznikl tzv. na zelené louce a tvoří ucelený komplex, pro který bylo nutné vybudovat kompletní infrastrukturu. Domy jsou v horní části od sebe odsazeny vždy o zhruba poloviny šíře domu, avšak všechny ve stejné orientaci vůči světovým stranám. Spodní řada domů je postavena do půlkruhu, vždy je hřeben rovnoběžný s přílehlou komunikací. Vprostřed tedy vzniklo volné prostranství. K tomuto komplexu přibyli další dva bytové domy, které se nachází v pravé části a jsou postaveny těsně za sebou. Na obrázku č. 43 si také lze v levé spodní části prohlédnout sirotčí kolonie, která také prošla v některých případech rekonstrukcí, především co se týče zateplení fasády a výměny oken. Ke stavbě dvou obdobných bytových domů došlo již o něco dříve v lokalitě u mateřské školky.

Obr. č. 48 Bytové domy Metyšova ulice [22]

5. ROZVOJ MĚSTA PODLE ÚZEMNÍHO PLÁNU

Historické jádro města je chráněno městskou památkovou zónou, stejně jako řada památkově chráněných objektů. Hustá doprava, v těsné blízkosti města, byla také vyřešena a to městským obchvatem, který sice urbanisticky příliš nezapadá, ale to snad ani není reálné.

Obr. č. 49 Územní plán města Jilemnice - Hrabačov [17]

Městská část Hrabačov, si i nadále udržuje spíše obecní charakter, který byl však podél hlavní silnice na západní straně narušen vznikem průmyslových zón. V místní firmě však nalezne zaměstnání mnoho pracovníků z širokého okolí. Rozvoj Hrabačova je limitován nejen začínajícím horským terénem, ale také související hranicí Krkonošského národního parku, která zde prochází. Také městská část Javorek si i nadále udržuje spíše charakter osady, neboť její součástí je pouze několik málo staveb. Navržená rozvojová území jsou navrhována tak, aby se nenarušoval jak charakter stávající zástavby, tak sociální vazby obyvatel. Rozvojový směr, kterým se ubírá územní plán, je západním směrem, kde jsou dnes spíše periferie města. Mezi rozvojové oblasti v západní části patří vrchní část Kozince (na Obr. č. 37 oblast R19) a oblast, která je ohraničena Nouzovem a areálem nemocnice (Obr. č. 38 oblast R28 a R31).

Obr. č. 50 Územní plán města Jilemnice [17]

Dále si lze povšimnout na západní straně Jilemnice směrem na obec Mříčná, oblasti ohraničenou plochou pro zástavbu mezi sirotčími koloniemi u nemocnice a silnicí na Mříčnou, zde by měla také vzniknout nová zástavba pro bydlení. Další větší plochou, která je určena k zastavění rezidenčními nemovitostmi, je prostor mezi dnešním areálem Jinovy a bývalým melafyrovým lomem (na Obr. č. 38 oblast R18 a R37). V případě výstavby v této lokaci by mělo být prioritou především zlepšení dopravní infrastruktury, která je v současnosti už tak dost ztížená. Hustší zástavba lokality by do budoucna mohla mít za následek problémy spojené s dopravou. Tato problematika se netýká jenom oblasti u lomu, ale všech výše zmiňovaných lokalit.

Samotná koncepce územního plánu by neměla stát pouze na plošném rozvoji města, ale také na jeho vnitřní přestavbě. Celkový územní plán Jilemnice je vyobrazen v příloze č. 12.

6. ZÁVĚR

Cílem mé diplomové práce bylo zpracovat podrobný přehled o výstavbě rezidenčních nemovitostí v obci Jilemnice a jejím okolí od samého počátku výstavby až po současnost. Dále jsem měla za úkol sestavit analýzu druhů výstavby a základních stavebních prvků používaných v jednotlivých obdobích. Věřím, že terénní průzkum a studium různorodé literatury týkající se této problematiky, byly dostatečným zdrojem informací, díky nimž se mi podařilo sestavit objektivní obraz vývoje rezidenční výstavby, což bylo v některých případech doslova oříškem, a to především proto, že se některé zdroje ve svých informacích rozcházely. I přes veškerou snahu jsem si plně vědoma, že toto téma může být zdrojem pro kvalifikovanější vědecký výzkum. Přínos své práce spatřuji především ve shrnutí informací z různorodých zdrojů. Dosavadní informace jsem se snažila doplnit také o informace od některých pamětníků, které bylo mnohdy velmi zajímavé a zasloužilo by si jistě svoji samostatnou práci.

V každém období jsem se snažila zaznamenat to nejdůležitější nebo zásadní pro vývoj právě v této době. Nechtěla jsem se zaměřit pouze na samotnou Jilemnici, protože by to bylo téměř jako začít s vyprávěním příběhu v jeho polovině a důvodem, proč začalo osídlování Jilemnice, byla malebná obec Horní Štěpanice se svým hradem. Snažila jsem se obsáhnout téma vývoje rezidenční výstavby komplexněji vzhledem k dané lokalitě. Součástí práce není tedy pouze samotný vývoj rezidenčních nemovitostí, ale také analýza rozvojových možností další výstavby. Moje vize pro Jilemnici se však příliš neztotožňuje s územním plánem města. Nové výstavbě je mnohdy věnováno příliš mnoho pozornosti, myslím si ale, že by se měla více zaměřit na rekonstrukci a obnovu stávajících objektů, které jsou i z historického významu pro Jilemnici typické, nyní jsou však nevyužité nebo využité pouze částečně, ale skrývají velký potenciál. Bohužel mnohdy jsou překážkou stavebním záměrům majetkoprávní vztahy. Problematické je také např. bezbariérové bydlení, které Jilemnice téměř postrádá.

Každá z historických událostí, která se stala v této oblasti, měla svůj dopad nejen na místní obyvatele v každé době, ale také na jejich způsob života a tedy i způsob jejich bydlení. Ať už vezmeme v úvahu vznik samotného města, tak vývoj obydlí, kam se lidé uchýlili před rozmary horského počasí. Na pozadí historických mezníků v jednotlivých obdobích jsem se snažila poukázat na jejich vliv v historii osídlování.

7. SEZNAM INFORMAČNÍCH ZDROJŮ

7.1. SEZNAM KNIŽNÍCH ZDROJŮ

- [1] Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů
- [2] Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu ve znění pozdějších předpisů
- [3] Vyhláška č. 501/2006Sb., o obecných požadavcích na využívání území
- [4] Vyhláška č. 268/2009 Sb., o technických požadavcích na stavby ve znění pozdějších předpisů
- [5] Zákon č. 256/2013 Sb., zákon o katastru nemovitostí ve znění pozdějších předpisů
- [6] J. V. ŠIMÁK: *Co lze říci o počátcích Jilemnice a Jilemnicka?* Krkonoše, vlastivědný sborník českého podhoří, svazek1, rok 1937-38.
- [7] 45. svazek vlastivědných průvodců: *Putujeme po hradech a zámcích, Štěpanice, zříceniny hradu u Jilemnice.*
- [8] J. LUŠTINEC: *Zmizelé Čechy: Jilemnice.* Nakladatelství Paseka, r. 2007, Praha 2, ISBN 978-80-7185-824-9
- [9] Státní okresní archiv, archiv města Jilemnice, *Pamětní kniha městečka Jilemnice při straně hořejší*, fol. 74
- [10] Tamtéž, fol. 75
- [11] Ročník I, r. 1838, svazek X, str. 305
- [12] Památní kniha Tělocvičné hasičské jednoty Sokol v Jilemnici, fol. 28, která je majetkem hasičského sboru v Jilemnici
- [13] Krkonošské muzeum v Jilemnici – Ambrožova pozůstalost, kart. 51
- [14] J. LUŠTINEC: *Jilemnice, historická zastavení.* Vydalo Město Jilemnice s finanční podporou Ministerstva kultury ČR a sponzorů v jubilejním roce 2000, ISBN 80-238-6376-2
- [15] DANIEL ZAJÍC: *Jilemnice včera a dnes.* Digitální malonákladový tisk ZAMA s.r.o., Kavánova 175, 514 01 Jilemnice

7.2. SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

- [16] *Portál Českého úřadu zeměměřičského a katastrálního: Katastrální území v Jilemnici* [online databáze], dostupná z: www.cuzk.cz
- [17] *Portál města Jilemnice* [online], dostupné z: www.mestojilemnice.cz
- [18] *Portál Českého statistického úřadu* [online], dostupné z: www.szso.cz
- [19] *Portál Harrachovské sklárny: Historie Harrachovské sklárny* [online], dostupné z: www.sklarnaharrachov.cz
- [20] *Portál Luční boudy: Historie Luční boudy* [online], dostupné z: www.lucnibouda.cz
- [21] *Portál šaldova statku: Jak probíhala rekonstrukce chalupy č. p. 121* [online], dostupné z: www.salduvstatek.cz
- [22] *Mapy* [vyhledávač], dostupný z: www.mapy.cz
- [23] *Národní inventarizace kontaminovaných míst* [vyhledávač], dostupný z: www.kontaminace.cenia.cz

7.3. SEZNAM NAVŠTÍVENÝCH INSTITUCÍ

- [24] Státní ústav památkové péče v Praze
- [25] Krkonošské museum v Jilemnici
- [26] Státní oblastní archiv v Semilech
- [27] Krkonošské museum Vrchlabí

8. SEZNAM POUŽITÝCH OBRÁZKŮ

- Obr. č. 1 Rozdělení katastrálních území v Jilemnici [16]
- Obr. č. 2 Znak města Jilemnice [17]
- Obr. č. 3 F. B. Werner – Jilemnice od východu před rokem 1730 [24]
- Obr. č. 4 Erb rodu Harrachů [17]
- Obr. č. 5 Sídelní členění města Jilemnice (2007) [18]
- Obr. č. 6 Struktura osídlení města Jilemnice [18]
- Obr. č. 7 Vývoj počtu obyvatel v jednotlivých městských částech mezi roky 1869-2001 [18]
- Obr. č. 8 Vývoj počtu obyvatel mezi jednotlivými sčítáními lidu 1869-2001 [18]

- Obr. č. 9 Vývoj počtu obyvatel 1991-2006 [18]
- Obr. č. 10 Struktura bytového fondu z hlediska typu domu [18]
- Obr. č. 11 Přestavba bývalého dřevotvaru na Kozinci
- Obr. č. 12 Vývoj počtu obyvatel s ohledem na vývoj počtu domů a bytů
- Obr. č. 13 Mapa území [27]
- Obr. č. 14 Kryštof z Gendorfu [27]
- Obr. č. 15 Harrachovská sklárna na roce 1899 [19]
- Obr. č. 16 Luční Bouda též nazývána jako Stará česká, Bílá nebo Stará Rennerova bouda [20]
- Obr. č. 17 Rekonstrukce hradu Štěpanice pro dobu kolem roku 1450; pohled od jihovýchodu a severozápadu [7]
- Obr. č. 18 Rozdíl ve výstavbě v Horních a Dolních Štěpanicích [16]
- Obr. č. 19 Některé z významných staveb na území dnešních Horních Štěpanic [16]
- Obr. č. 20 Půdorys pojizerského a podkrkonošského domu [27]
- Obr. č. 21 Krčkové roubení na chalupě č.p. 3 v Horních Štěpanicích
- Obr. č. 22 Zdobená lomenice na chalupě č.p. 25 v Horních Štěpanicích
- Obr. č. 23 Záklopové prkno na stavení s č.p. 5 v Horních Štěpanicích
- Obr. č. 24 Nejmladší dům v Horních Štěpanicích
- Obr. č. 25 Nejstarší kamenné sklepy domů v Jilemnici [16]
- Obr. č. 26 Označení ulic a domů v centru Jilemnice [16]
- Obr. č. 27 Podoba města před požárem roku 1788 [24]
- Obr. č. 28 Náměstí před požárem roku 1838 [25]
- Obr. č. 29 Ulice V Domkách před požárem roku 1884 a po něm [8]
- Obr. č. 30 Grauparova mapa z roku 1753 [17]
- Obr. č. 31 Přehled stavení ve Zvědavé uličce [16]
- Obr. č. 32 Šaldův statek (dobová fotografie, rok 1998, rok 2005) [21]
- Obr. č. 33 Zvědavá ulička
- Obr. č. 34 Dům č.p. 10 před požárem roku 1838 [8] a dnes
- Obr. č. 35 Dům č. p. 208 v Dolení ulici
- Obr. č. 36 Dům č. p. 592 [8] a fasáda domu č. p. 152
- Obr. č. 37 Dům č. p. 94
- Obr. č. 38 Dům č.p. 260 kolem roku 1905 [8] a dnes
- Obr. č. 39 Sirotčí kolonie na počátku 20. let [8] a dnes
- Obr. č. 40 Státní hranice v Hrabačově [8]

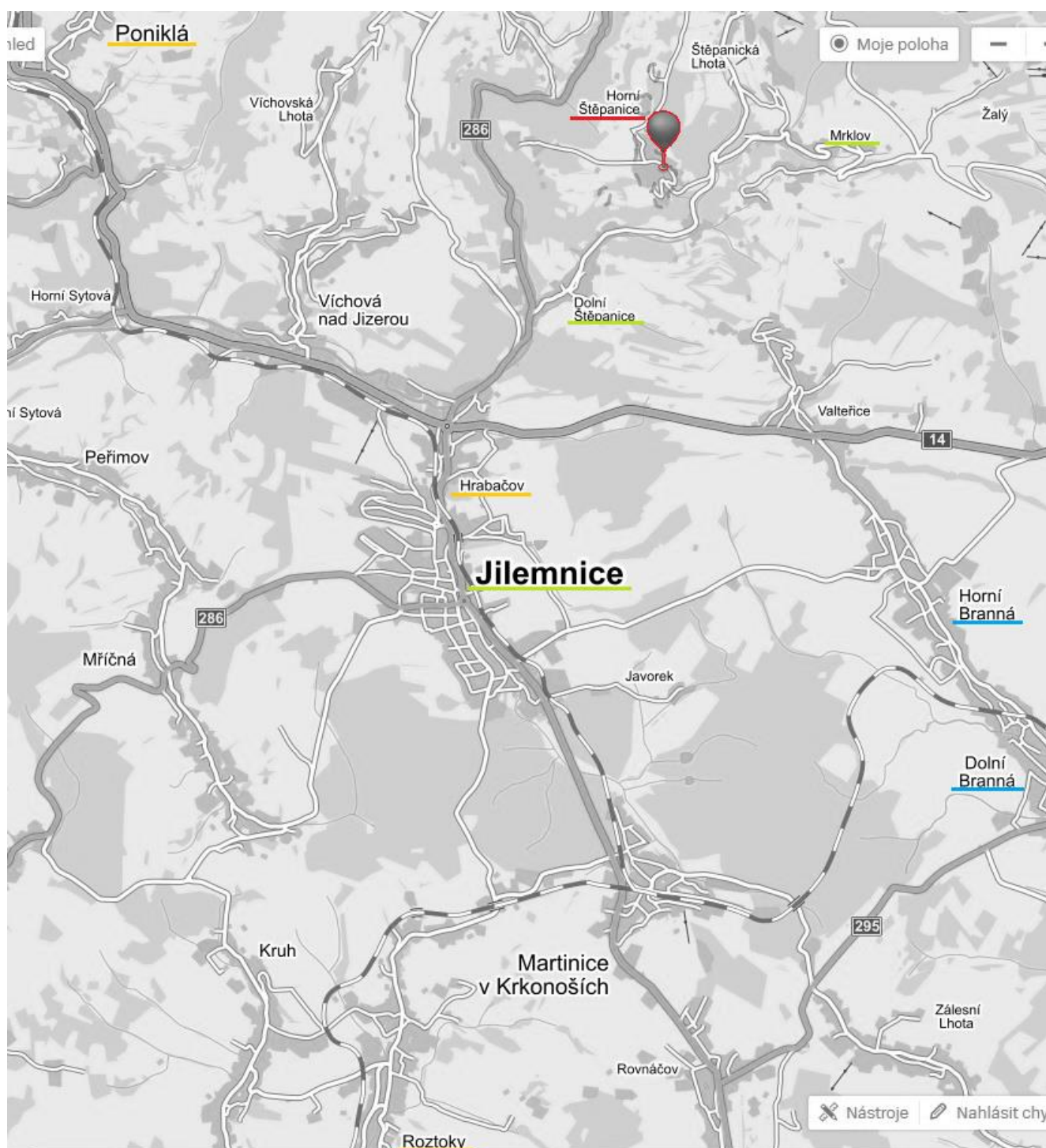
- Obr. č. 41 Výstavba Šumperáků na Nouzově
- Obr. č. 42 Okály v ulici Za Lázněmi [22]
- Obr. č. 43 Bytové domy
- Obr. č. 44 Bytový dům u nemocnice
- Obr. č. 45 Řadové domy Na Žuliánce [22]
- Obr. č. 46 Ulice Roztocká [22]
- Obr. č. 47 Ulice Roztocká
- Obr. č. 48 Bytové domy Metyšova ulice [22]
- Obr. č. 49 Územní plán města Jilemnice - Hrabačov [17]
- Obr. č. 50 Územní plán města Jilemnice [17]

9. SEZNAM PŘÍLOH

- [Příloha 1] Základní osídlení [22]
- [Příloha 2] Památky na území H. Štěpanic [16]
- [Příloha 3] Výstavba v Horních Štěpanicích v roce 1953 a dnes [23]
- [Příloha 4] Významné domy od vzniku Jilemnice do 18. stol. [16]
- [Příloha 5] Období 19. století až na počátek 20. století [16]
- [Příloha 6] Fischerova vila
- [Příloha 7] Sídliště
- [Příloha 8] Rok 1950 versus 2004 [15]
- [Příloha 9] Památková zóna v Jilemnici [17]
- [Příloha 10] Historické fotografie Jilemnice [17,25]
- [Příloha 11] Mapa vývoje výstavby v Jilemnici [17]
- [Příloha 12] Územní plán Jilemnice [17]

Příloha 1 – Základní osídlení

1492 Dolní Štěpanice (Štěpaničky), 1492 Mrkllov (Merklow), 1488 Hřabačov (Hrabaczow), 1388 Horní Branná (Superior brenna), 1380 Dolní Branná (Inferior Brenna), před rokem 1360 Roztoky, 1356 Jilemnice, 1354 Poniklá (Ponikly)

Příloha 2 – Památky na území Horních Štěpanic

Příloha 3 – Výstavba v Horních Štěpanicích v roce 1953 a dnes

Příloha 4 – Významné domy od vzniku Jilemnice do 18. století

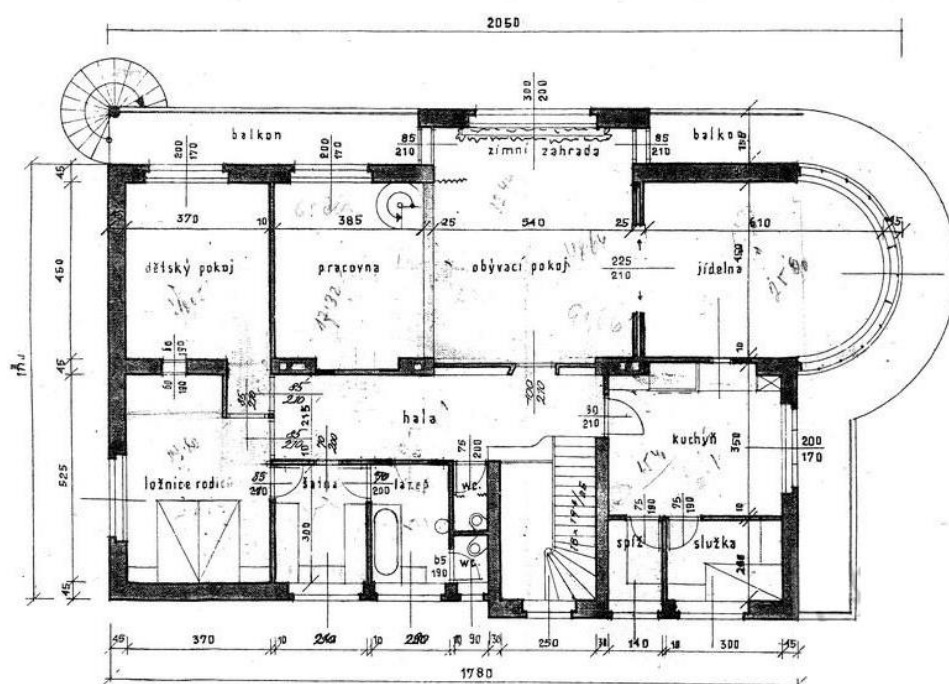
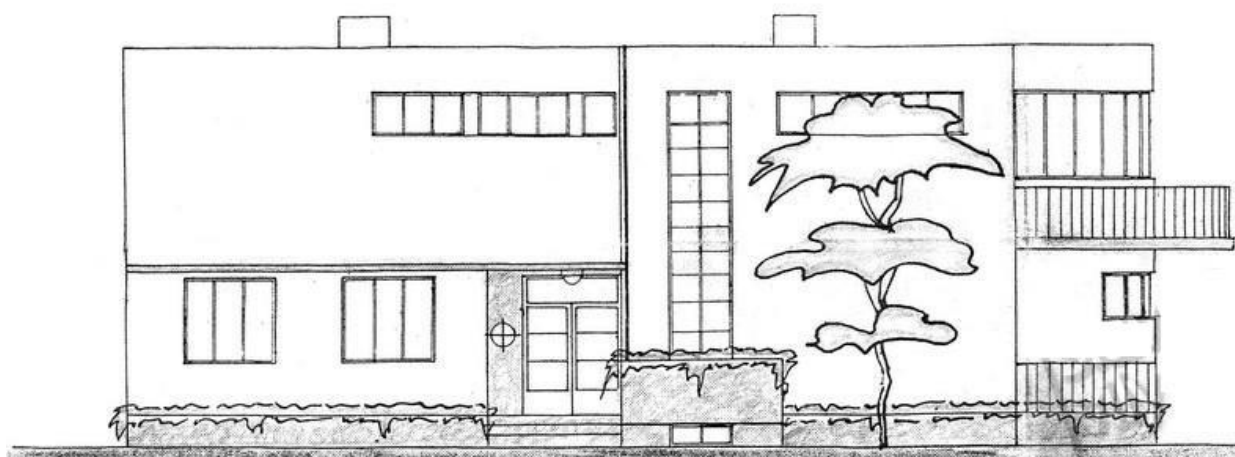
Příloha 5 – Období 19. století až na počátek 20. století

Příloha 6 – Fischerova vila

Podoba stavby ve 2. polovině 18. století [8]

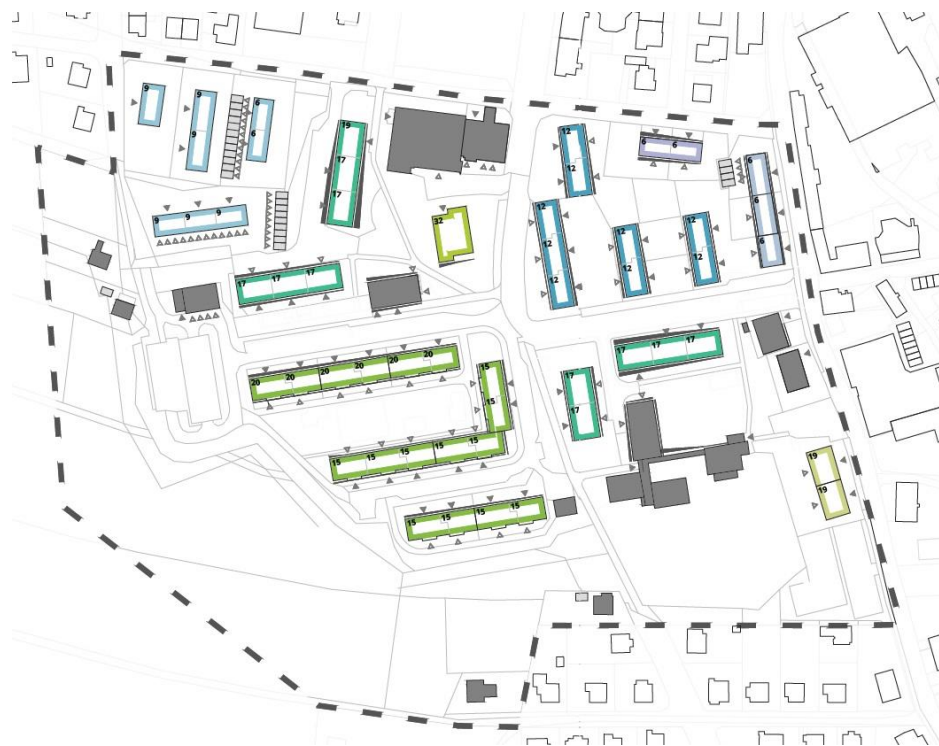

Návrh podle Václava Kolátora [archiv Semily]

Dnešní podoba vily

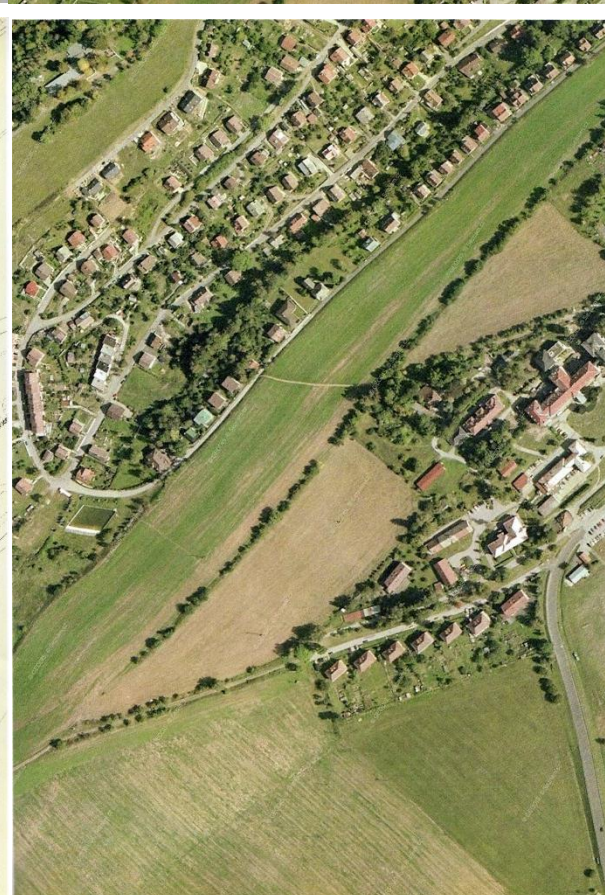
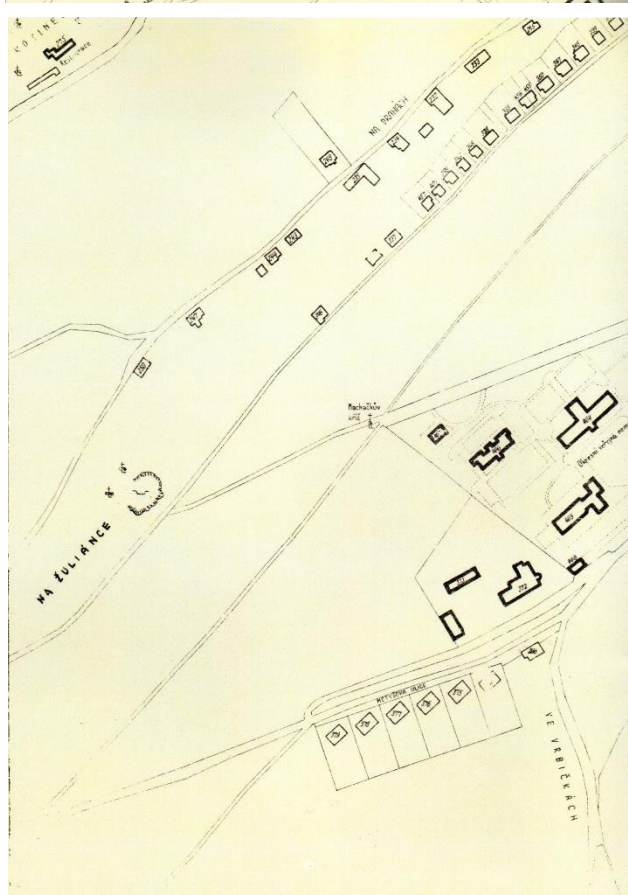
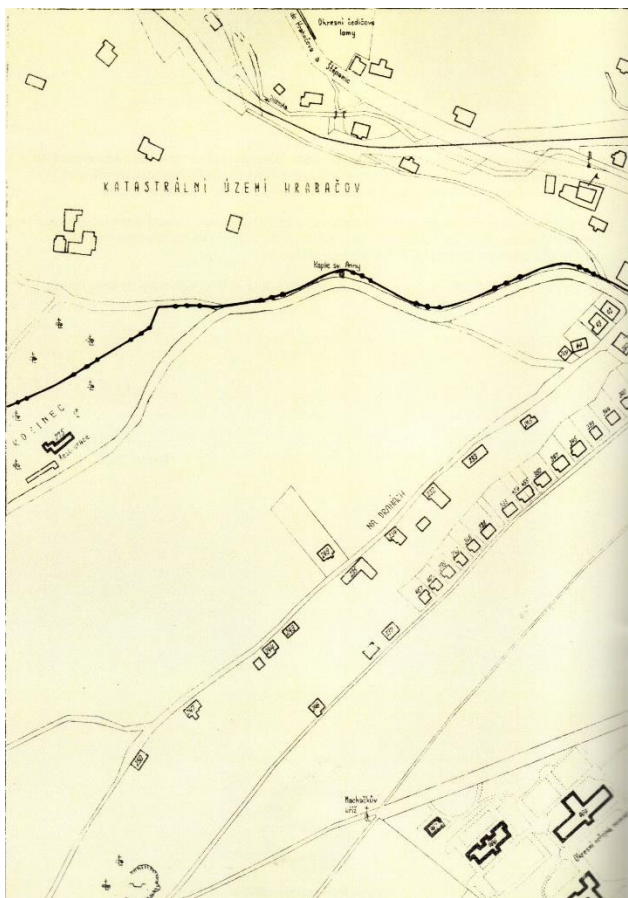
Příloha 7 – Sídliště

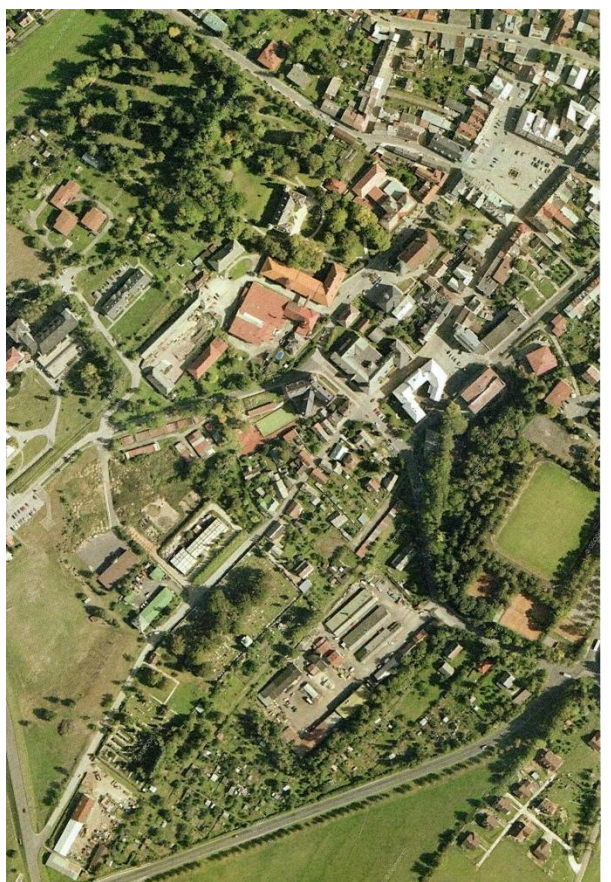
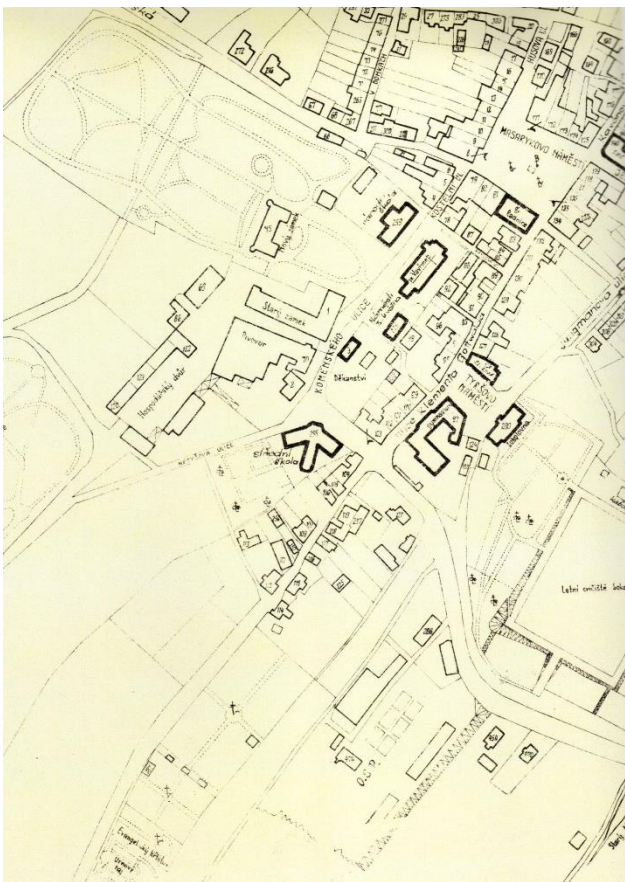
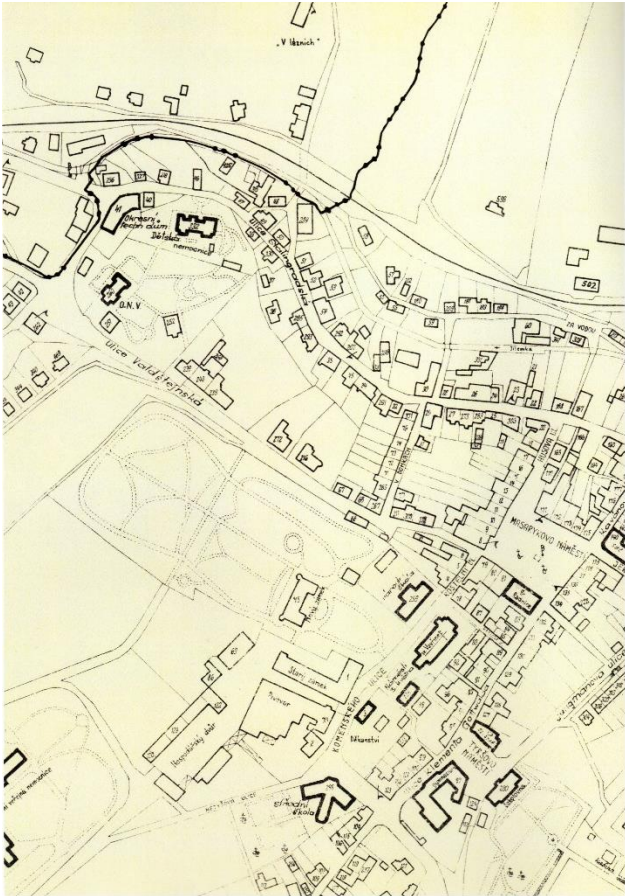

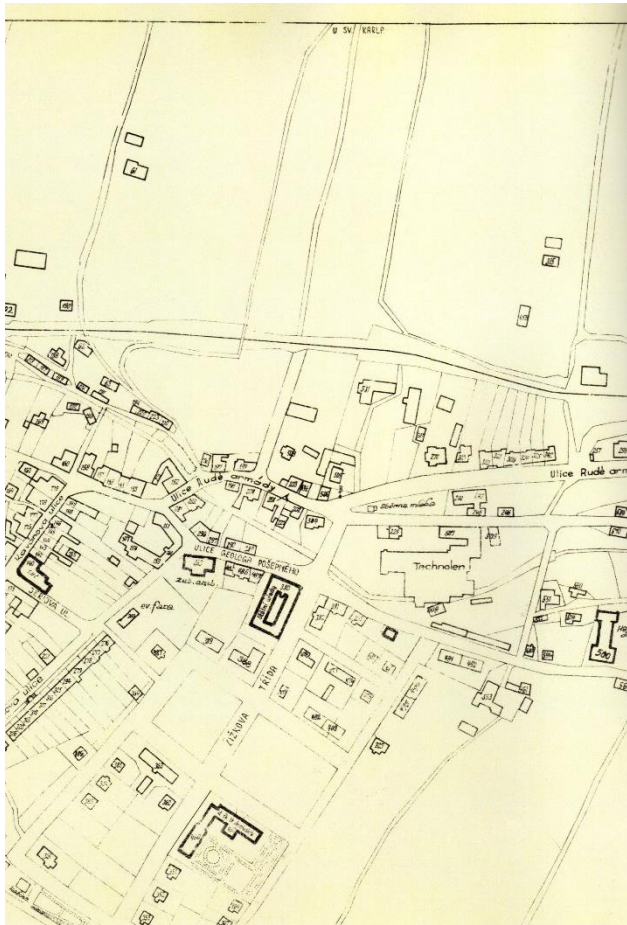
- panelový dům T06B /88
- panelový dům T06B
- bytový dům čtyřpodlažní
- bytový dům zděný, třípodlažní
- panelový dům T06B s nástavbou
- panelový dům bodový
- bytový dům zděný, třípodlažní
- bytový dům zděný, třípodlažní
- ostatní budovy
- vedlejší budovy
- ▲▲ vstup hlavní / vedlejší
- sklon přilehlého terénu
- 12 počet bytových jednotek

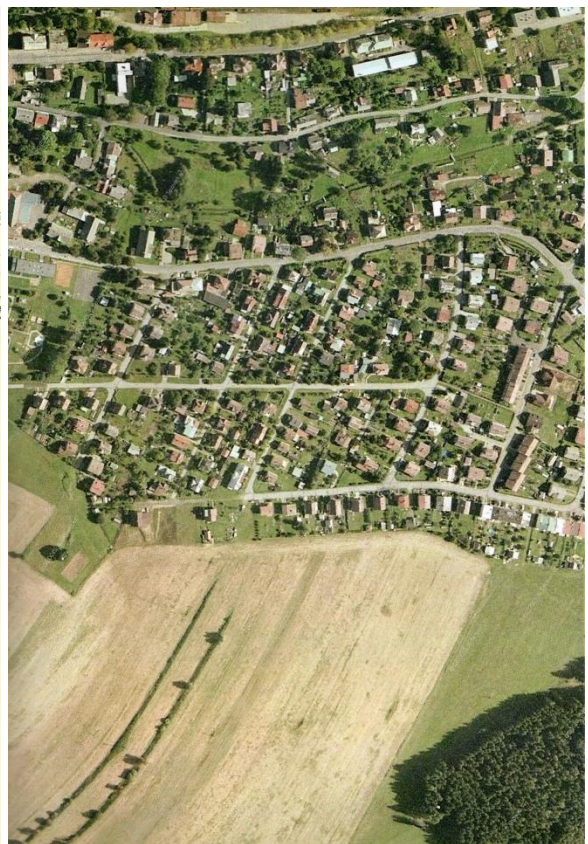
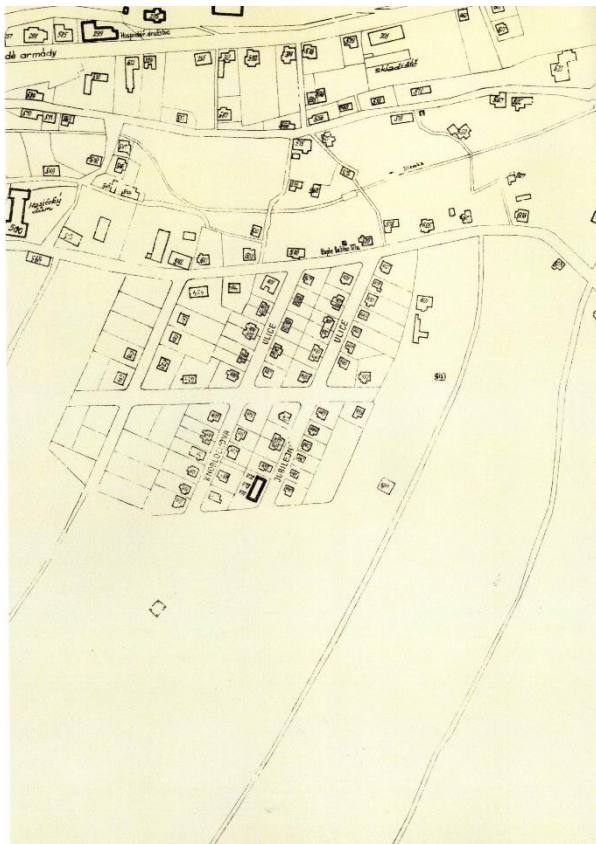
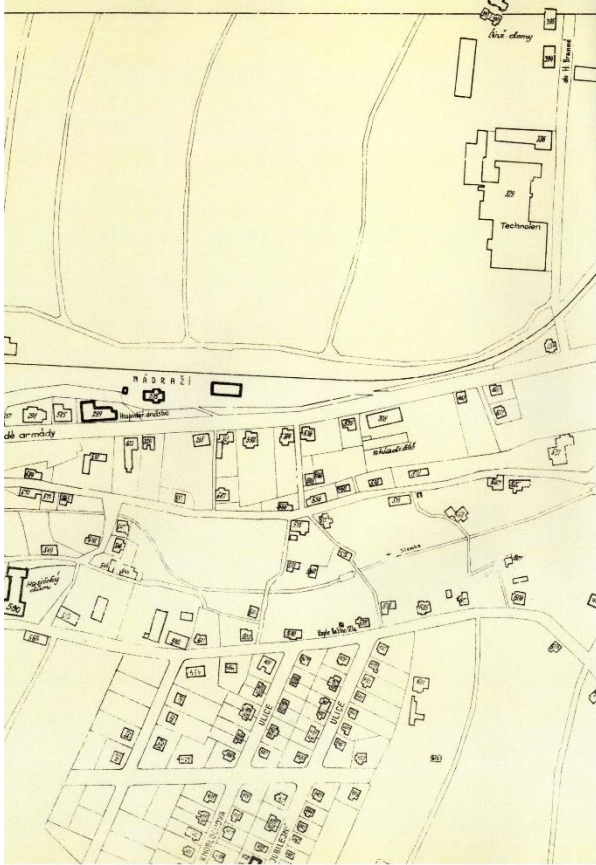
Typologie zástavby sídliště Spořilov [www.mestojilem]

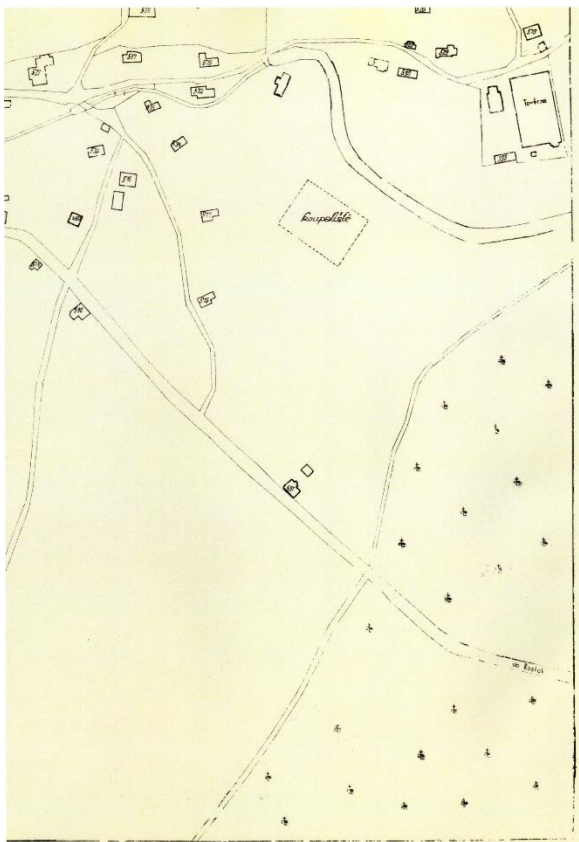
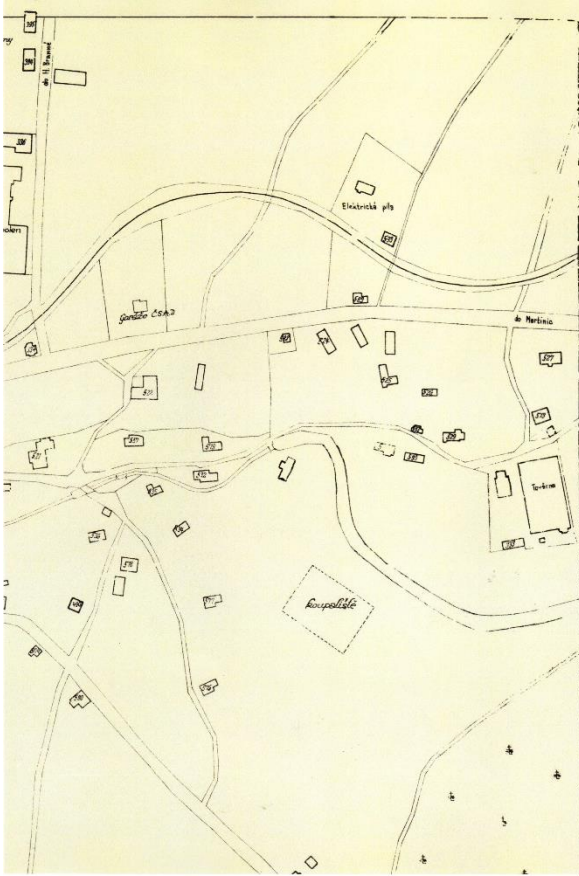
Příloha 8 – Rok 1950 versus 2004

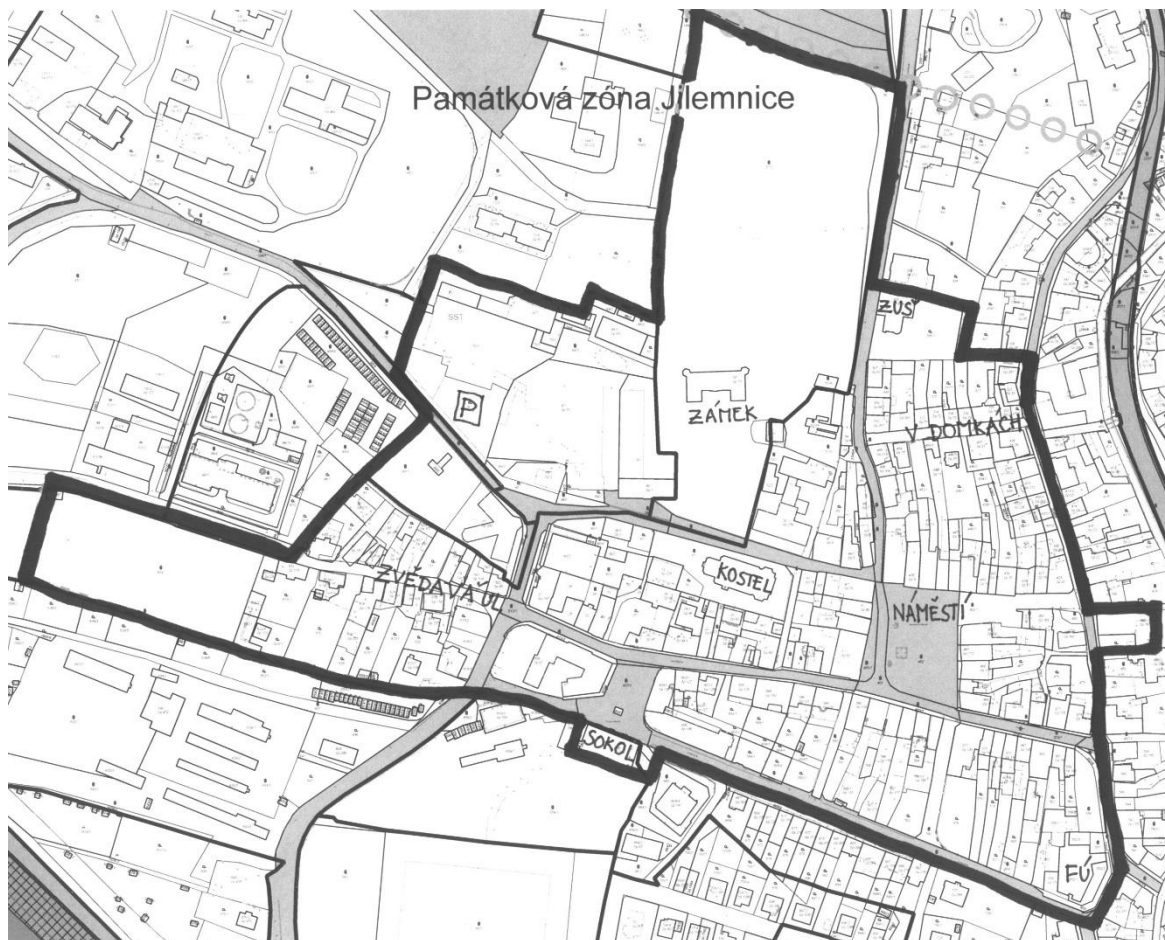

← sever

Příloha 9 – Památková zóna v Jilemnici [www.mestojilemnice.cz]

Příloha 10 – Historické fotografie Jilemnice

Letecký pohled na centrum města kolem roku 1930. [25]

Letecký pohled na zámecký areál v popředí s kostelem, 1930. [25]

Pohled na jižní stranu náměstí r. 1864. Úplně vpravo hostinec U České koruny, dnes lékárna. [25]

Opravený rohový dům hostince U Zlatého anděla po požáru v roce 1838, vpravo již po přestavbě Hotel Občanské záložny na počátku 20. století [25]

Hostinec U Bílé růže s č. p. 140 z r. 1906. Dům zde byl postaven po požáru v r. 1838, na počátku 20. století byl zbořen a na jeho místě byla postavena budova městské spořitelny. Momentálně je budova prázdná, s výjimkou informačního centra a čeká na své další využití. [25]

Pohled Kostelní ulicí směrem do náměstí. Kupecký dům, úplně vpravo, stejně jako zájezdní hostinec s půlkulatou bránou, byli v osmdesátých až devadesátých letech zbořeny. [25]

Zámek před přístavbou v roce 1895. [25]

Přístavba východního křídla, která byla provedena v souladu se stávající částí zámku, se velmi povedla, zámek tak dostal novou podobu, kterou si uchoval dodnes. [17]

Přírodní divadlo v zámeckém parku, které bylo v 70. letech rekonstruováno. [17]

Hraběcí pivovar na počátku 20. století, zrušen byl v padesátých letech. Do té doby se zde vařilo kolem patnácti tisíc hektolitřů piva za rok. [25]

Zvědavá ulička ve 20. letech 20. století. Rohový dům, v kterém dnes sídlí školní družina, byl v sedmdesátých letech upraven tak necitelně, že úplně zanikla jeho původní podoba. V nedávné době byl rekonstruován a dostal tak opět svou „původní podobu“.

[25]

Lidová kresba dnešní ulice Jana Harracha znázorňuje roubené stavby, které lehly popelem při požáru r. 1885, hostinec u Sevastopolu se zachránil díky tomu, že ubytovaní kameníci včas strhli šindelovou střechu. [25]

Ještě dřevěný hostinec při opravě kolem roku 1888. [25]

Pohled do ulice Jana Harracha od Zvědavé uličky směrem k náměstí, dominantou je zde budova Občanské záložny, napravo je nová městská radnice – dnešní ZŠ Harracha.

V letech 1988 a 1992 byly zbourány budovy za hostincem. [25]

Prostorná stavba sokolovny, která byla otevřena 26. července 1896, se před první světovou válkou stala také sídlem biografu. Po druhé světové válce prošla sokolovna mnoha změnami, které úplně změnily její původní vzhled. [25]

Za sokolovnou býval rozsáhlý park, kde bylo také přírodní divadlo. [25]

Nad středovým schodištěm bývala busta Miroslava Tyrše, která zmizela někdy po druhé světové válce. [25]

Dům U Petříků v šedesátých letech 19. století. Na počátku 20. století byl přestavěn v secesním stylu. [25]

Vyhlášené Nývltovo pekařství, které však v roce 1914 vyhořelo. Na jeho místě vyrostla nová zděná stavba, na kterou majitel připevnil původní dochovanou ceduli. [25]

Vlevo na obrázku kamenný domek s č. p. 129, který byl v roce 1937 nahrazen Nyčovou cukrárnou. Na pravém obrázku je pohled do náměstí, kde jsou po levé straně měšťanské domy, které však byly na počátku 20. století pro jejich dezolátní stav postupně zbourány. V současnosti zde naleznete nedávno postavenou budovu, kam se přestěhovala spořitelna. [25]

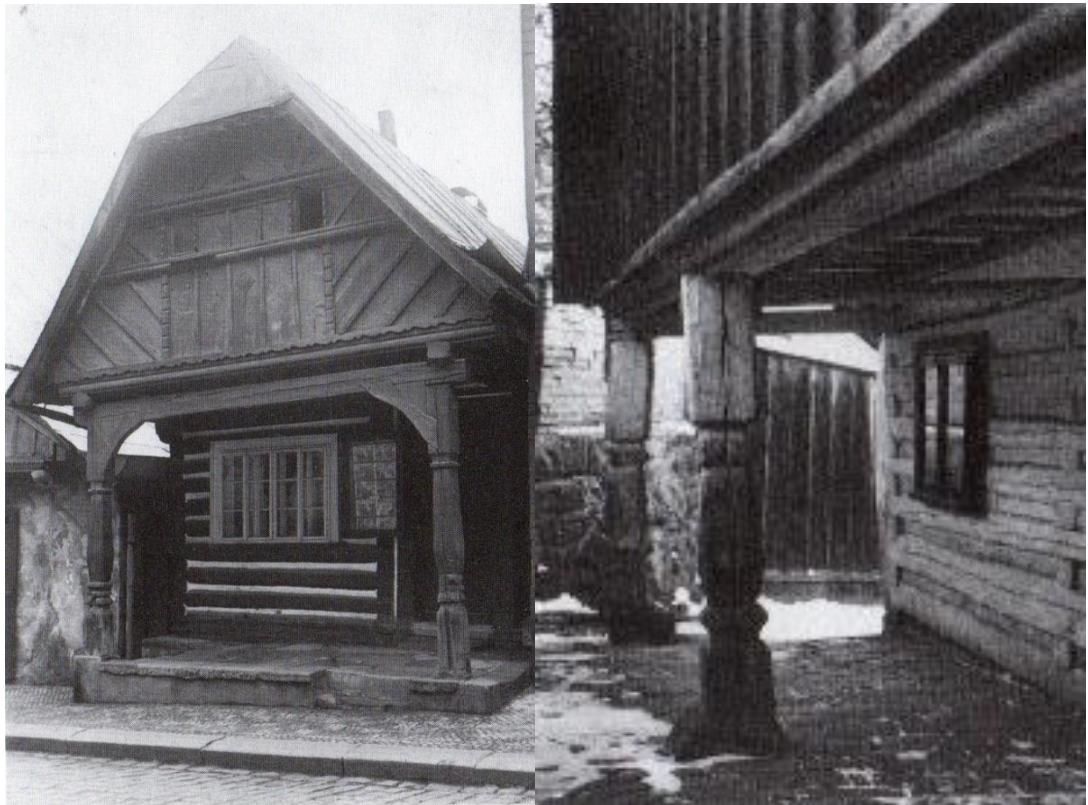

Pohled na konec Kavánovy ulice. Pro Jilemnici typické tzv. „podsíňové“ roubené chalupy. Dodnes se bohužel nedochovala ani jedna. [25]

Tentýž pohled v roce 1937. Poslední roubená stavba tohoto typu s č. p. 146 byla navzdory památkové ochraně svévolně stržena v padesátých letech 20. století. [KM]

Na levém obrázku dům s č. p. 148, který zanikl v roce 1937. Napravo je pak detail podsíně domu č. p. 164. [25]

Stavení zvané „Na Pecníku“ bylo podle pověsti jediné, které přečkalo drancování Švédů v roce 1634. Roku 1962 byl však dům zbourán. [25]

Pohled Husovou ulicí směrem k náměstí se také mezi válkami výrazně změnil. [25]

Pohled Valdštejskou ulicí směrem k náměstí. V pozadí je ještě vidět hotel Grand, zeď v popředí byla rozebrána po roce 1945. [25]

Poloroubené stavení s č. p. 43 stávalo na dnešním kruhovém objezdu „U Labutě“. Roubená část je z druhé poloviny 18. století, kamenný přístavek je pak asi o 100 let mladší. V roce 1946 dům vyhořel. [25]

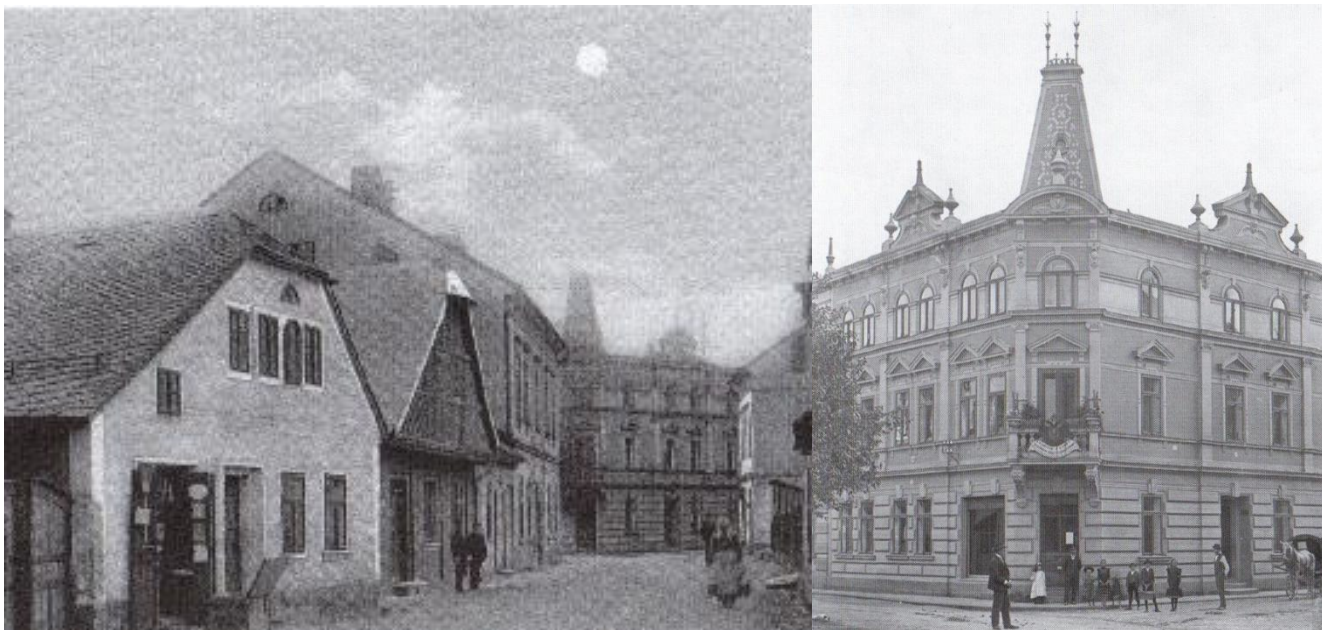
Pohled Dolní ulicí. [25]

Dolní ulice s roubeným stavením č. p. 165, zaniklo po druhé světové válce. [25]

Pohled Dolní ulicí směrem k ulici Geologa Pošepného. Dům s č. p. 281/282 byl postaven v roce 1896, sídlil zde telegrafní a poštovní úřad. Zcela ztratil svůj původní charakter v osmdesátých letech, kdy byl rekonstruován. [25]

Rosova kovárna byla zbořena po druhé světové válce, stávala hned za mostem v Dolní ulici. [25]

Pohled z Dolní ulice přes most na Šulcovo bednářství, které spolu s domem č. p. 197 muselo ustoupit stavbě městského obchvatu. [25]

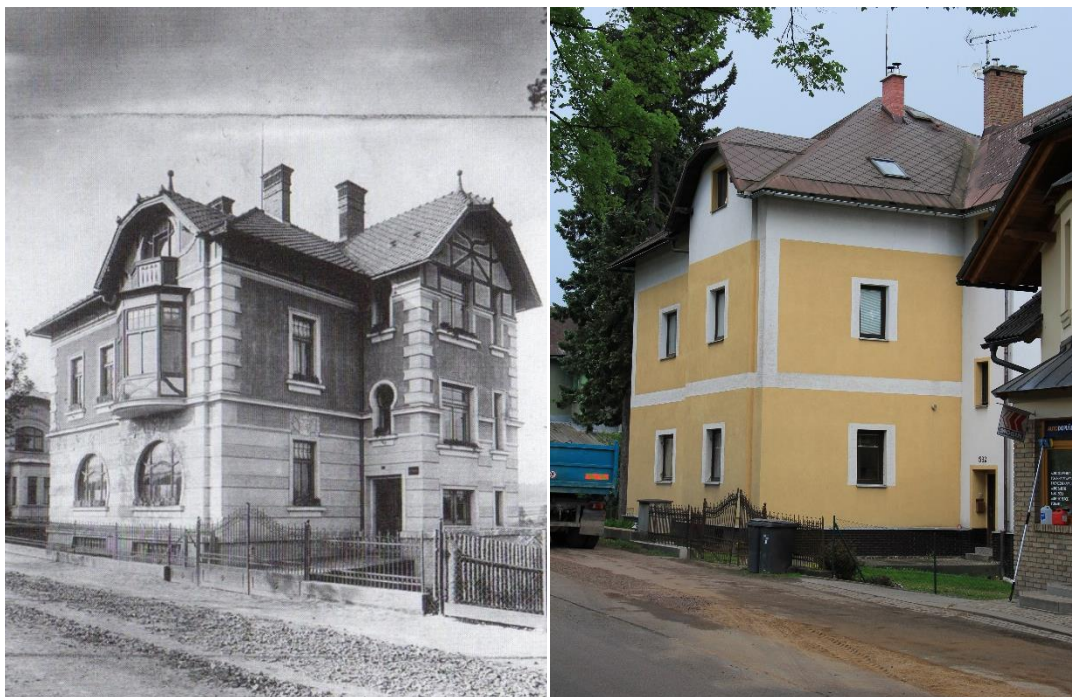

Zanikla tak celá městská čtvrť Za Vodou, kterou si lze prohlédnout na hořením obrázku.

Na spodním obrázku jsou v levém dolním okraji vidět další stavby, které musely ustoupit stavbě obchvatu. [25]

Secesní vila na ulici Čsl. Legií s č. p. 592, její přestavba byla provedena v devadesátých letech. [25]

Panský dvůr V Lázních, v druhé polovině 19. století tu na čas bývaly lázně. [25]

Areál v počátcích padesátých let 20. století, v popředí je ještě zachycen jeden ze tří pivovarských rybníků. [25]

Původně zde stával hrabačovský mlýn, který byl později přestaven na vodní elektrárnu.

Firma P & P Vejnar se zasloužila o elektrifikaci Jilemnice a jejího okolí. Jejich elektrárna pak od roku 1913 zásoboval síť elektrickým proudem, který vyráběla levně a hlavně šetrně k okolnímu prostředí. [25]

Příloha 11 – Mapa vývoje výstavby v Jilemnici

